

**Digitaalisiin palveluihin liittyvät diskurssit
suomalaisessa vammaispolitiikassa**

- vammaispoliittisten ohjelmien kriittinen diskurssianalyysi

Kaisa Kupari, 0440602

Pro gradu -tutkielma

2016

eSosiaalityön maisterikoulutus

Lapin yliopisto

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Digitaalisiin palveluihin liittyvät diskurssit suomalaisessa vammaispolitiikassa – vammaispoliittisten ohjelmien kriittinen diskurssianalyysi

Tekijä: Kaisa Kupari

Koulutusohjelma/oppiaine: eSosiaalityö

Työn laji: Pro gradu -työ Sivulaudaturtyö__ Lisensiaatintyö__

Sivumäärä: 74 + 2

Vuosi: 2016

Tiivistelmä:

Olen pro gradu -tutkimuksessani tarkastellut, millaisia merkityksiä suomalaisissa vammaispoliittisissa ohjelmissa luodaan digitaalisista palveluista ja vammaisista henkilöistä niiden käyttäjinä. Tutkimusaineistoni koostuu suomalaisten kuntien ja kuntayhtymien sekä puolueiden vammaispoliittisista ohjelmista (yht. 27 ohjelmaa) niiltä osin kuin ne käsittelevät digitaalisia palveluja. Tutkimusaineiston olen kerännyt verkon kautta. Näkökulmani pohjautuu vammaispoliittisiin tavoitteisiin ja vammaisten henkilöiden oikeuteen yhdenvertaisuuteen digitaalisiin palveluihin, joten tutkimusaineiston analysoinnissa olen käyttänyt kriittistä diskurssianalyysiä.

Erötin tutkimusaineistosta viisi diskurssia koskien digitaalisia palveluita: poliittista tavoitepuhetta sisältävän retorisen diskurssin, oikeuksia korostavan yhdenvertaisuusdiskurssin, mahdollisuuksia ja kehittymistä korostavan mahdollisuusdiskurssin, vammaisuutta korostavan estediskurssin ja toimintarajoitteita korostavan realismidiskurssin. Vallitsevina diskursseina aineistossa toimivat yhdenvertaisuusdiskurssi, realismidiskurssi ja retorinen diskurssi. Retorinen diskurssi toimi tutkimusaineiston läpileikkaavana diskurssina. Positiivisia, rakentavia ja vammaispoliittisia tavoitteita vahvistavia diskursseja olivat yhdenvertaisuusdiskurssi ja mahdollisuusdiskurssi. Ideologisilta seurauksiltaan negatiivisiksi diskursseiksi muotoutui estediskurssi ja osin myös realismidiskurssi. Niissä painotettiin vammaisten henkilöiden vammaisuudesta aiheutuvia esteitä ja toimintarajoitteita. Eri diskurssien kautta vammaisille henkilöille muodostui osallisen, mahdollisen, esteisen ja toimintarajoitteisen digitaalisten palvelujen käyttäjän subjektipositio. Digitaalisia palveluja käsiteltiin vammaispoliittisissa ohjelmissa vaihtelevasti. Kuntien ja puolueiden erilaiset painotukset ja kielenkäyttö asettavat vammaiset kuntalaiset eriarvoiseen asemaan. Yhteneväinen vammaispoliittinen näkemys digitalisaatiosta ja digitaalisista palveluista puuttuu, mikä voi vaikuttaa digitaalisten palvelujen vammaispoliittisten tavoitteiden mukaiseen kehittämiseen.

Avainsanat: vammaisuus, vammaispolitiikka, digitalisaatio, digitaaliset palvelut, diskurssianalyysi, kriittinen diskurssianalyysi

Muita tietoja:

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi

Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi__

(vain Lappia koskevat)

Sisällys

1 Johdanto	1
2 Vammaisuus	5
2.1 Vammaisuus käsitteenä	6
2.2 Vammaisuus sosiaalisena konstruktiona	8
2.3 Vammaisuus kielenkäytössä	10
3 Vammaispolitiikka	13
3.1 Suomalainen vammaispolitiikka ja vammaispoliittiset tavoitteet	13
3.2 Vammaisuuden poliittinen malli	17
3.3 Digitalisaatio poliittisena tavoitteena	18
3.4 Digitalisoituvat palvelut vammaispoliittisesta näkökulmasta	21
4 Tutkimuksen toteuttaminen	24
4.1 Tutkimusaineistona poliittiset ohjelmat	25
4.2 Tutkimuskysymykset	28
4.3 Diskurssianalyysi	29
4.3.1 Kriittinen diskurssianalyysi	32
4.3.2 Diskurssianalyysi omassa tutkimuksessani	33
4.4 Tutkimuksen eettisyys, luotettavuus ja validiteetti	38
5 Digitaalisiin palveluihin liittyvät diskurssit	43
5.1 Retorinen diskurssi	44
5.2 Vammaispoliittisia tavoitteita vahvistavat diskurssit	46
5.2.1 Yhdenvertaisuusdiskurssi	46
5.2.2 Mahdollisuusdiskurssi	49
5.3 Vammaisuutta ja toimintarajoitteita korostavat diskurssit	53
5.3.1 Estediskurssi	53
5.3.2 Realismidiskurssi	56
5.4 Kooste diskursseista	59
6 Pohdinta	63
Lähteet	69
LIITE 1	75
Luettelo tutkimusaineistosta	75

1 Johdanto

Digitalisaatiolla on yhä suurempi merkitys meidän jokapäiväisessä elämässämme. Reima Suomen (2011, 239) mukaan yhteiskunta on muuntunut informaatioyhteiskunnasta interaktioyhteiskunnaksi, jossa sähköinen vuorovaikutus on kasvanut. Ahti Saarenpää (2016) taas puhuu digitaalisesta verkkoyhteiskunnasta. Tilastokeskuksen (2014) mukaan suomalaiset ovat internetissä yhä enemmän, ja älypuhelimet ja tablettitietokoneet ovat yleistyneet. Olemme muuttaneet tapoja, jolla me kommunikoimme, opimme, teemme töitä, ostanne asioita ja viihdytämme itseämme. Myös sosiaalityöntekijät ja sosiaalityön asiakkaat toimivat yhä digitaalisemmassa kontekstissa. (Watling & Rogers 2012, 28.)

Digitalisaatioon liittyy toimintatapojen uudistamista, sisäisten prosessien digitalisointia ja palvelujen sähköistämistä (Valtionvarainministeriö 2016). Euroopan digitaali-strategiassa (2010) tavoitteena on laajentaa ja tehostaa digitaalitekniikan käyttöä sekä hyödyntää tieto- ja viestintäteknologian yhteiskunnallisia ja taloudellisia mahdollisuuksia mahdollisimman kattavasti. Myös Suomen hallitusohjelmassa julkisten palvelujen digitalisointi on yksi kärkihankkeista (Hallitusohjelma 2015), ja Suomessa onkin menossa isoja rakenteellisia muutoksia julkisten palvelujen digitalisointiin liittyen (Valtionvarainministeriö 2016). Digitalisaatio on siis nostettu sekä kansainvälisesti että kansallisesti yhdeksi tärkeäksi poliittiseksi tavoitteeksi. Se tulee vaikuttamaan yhä voimakkaammin kaikkien suomalaisten elämään, tapaan toimia ja saada palveluja. Täten tieto- ja viestintäteknologian voidaan nykyisessä verkkoyhteiskunnassa ajatella olevan perusoikeus, joka kuuluu kaikille (Saarenpää 2016, 105).

Digitalisaatiota ja digitalisoituvia palveluja voidaan tarkastella eri ihmisten näkökulmasta. Tieto- ja viestintäteknologia on esimerkiksi yksi tämän päivän vammaispoliittinen trendi (Tägström ym. 2012). Vammaisten henkilöiden näkökulmasta digitalisaatiota ja tieto- ja viestintäteknologiaa on tarkasteltu kansainvälisellä tasolla esimerkiksi YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevassa yleissopimuksessa (ks. YK:n yleissopimus 2015) ja Euroopan vammaisstrategiassa (ks.

Euroopan vammaisstrategia 2010). Suomessa on vuonna 2010 laadittu vammaispoliittinen ohjelma, jossa on nostettu tarkasteluun muun muassa tieto- ja viestintäteknologia sekä sähköisten palvelujen saavutettavuus ja esteettömyys (ks. VAMPO 2010). Näiden kansainvälisten ja kansallisten ohjelmien ja strategioiden pohjalta on osassa kunnista ja puolueista laadittu omia vammaispoliittisia ohjelmia, joista myös oma tutkimusaineistoni muodostuu.

Tulen pro gradu -tutkimuksessani tarkastelemaan, millaisia merkityksiä suomalaisissa vammaispoliittisissa ohjelmissa luodaan digitaalisista palveluista ja vammaisista henkilöistä niiden käyttäjinä. Tutkimusaiheeni valikoitui koskemaan vammaispoliittisia ohjelmia ja digitaalisia palveluita pitkällisen harkinnan ja eri vaihtoehtojen punnitsemisen jälkeen. Halusin tutkimusaiheeni käsittelevän ensisijaisesti vammaisuutta, ja eSosiaalityön maisterikoulutuksen vaatimus teknologialinkityksestä johdatti minut lopullisen tutkimusaiheen äärelle. Olen aikaisemmalta koulutukseltani sosionomi(amk) sekä kasvatustieteiden maisteri ja erityisopettaja. Vammaisten henkilöiden parissa olen työskennellyt erilaisissa tehtävissä sekä sosiaali- että sivistyssektorilla. eSosiaalityön maisterikoulutuksessa taas on pohdittu digitalisaatiota ja digitaalisia palveluja eri näkökulmista. Näin ollen tutkimusaiheekseni muotoutui digitaalisia palveluita koskeva vammaispoliittinen kielenkäyttö.

Tutkimusaiheeni on ajankohtainen, koska digitalisaation myötä viranomaispalveluja, kuten sosiaali- ja terveyspalveluja, ollaan yhä enenevässä määrin muuttamassa sähköisiksi. Lisäksi koen tutkimusaiheen henkilökohtaisesti erittäin mielenkiintoiseksi tutkimuskohteeksi, koska vammaisten henkilöiden asema, oikeudet ja yhdenvertaisuus digitalisoituvassa yhteiskunnassa on asia, jota on aiheellista tarkastella. Suomessa ei ole aikaisemmin tehty vastaavia tutkimuksia. Tämän vuoksi vammaisten henkilöiden oikeuksiin ja vammaispoliittisiin tavoitteisiin liittyvä näkökulma digitaalisiin palveluihin on hyödyllinen katsantokanta kehitettäessä digitaalisia sosiaali- ja terveyspalveluja. Tutkimukseni sijoittuu yhteiskuntatieteiden kentälle ja tutkimusaiheeni liittyy keskeisesti sosiaalityöhön, koska digitalisaatiota ja vammaisuutta voidaan tarkastella sosiaalisina ilmiöinä. Digitalisaatio tulee koskettamaan kaikkia hallinnonaloja – ja siten myös sosiaalisektoria.

Tutkimukseni teoreettinen viitekehys pohjautuu vammaisuuteen sosiaalisesti rakennettuna ilmiönä (ks. Oliver 1996; Vehmas 2005; 2006; 2012) sekä vammaisuuden poliittiseen malliin (ks. Katsui 2005). Vammaisuuden sosiaalinen ja poliittinen malli pohjautuvat sosiaaliseen konstruktionismiin, joka toimiikin tutkimukseni läpileikkaavana teoriana. Sosiaalisen konstruktionismin taustaoletuksena on tiedon ja käsitteiden sosiaalinen rakentuminen. Se tarkastelee kriittisesti itsestään selviä tapoja ymmärtää, luokitella sekä tulkita maailmaa. Erilaiset kategoriat ja käsitteet tulee nähdä historiallisesti ja kulttuurisesti erityisinä, minkä vuoksi ne vaihtelevat riippuen ajasta ja paikasta. Tieto maailmasta rakentuu päivittäisessä vuorovaikutuksessa ihmisten välillä. (Parton & O’Byrne 2000, 22-23.) Vammaisuuden sosiaalisessa ja poliittisessä mallissa korostuu vammaisuuden sosiaalinen ja yhteiskunnallinen luonne, minkä kautta huomio suunnataan enemmän sosiokulttuurisen kontekstin merkitykseen.

Tutkimusaineistonani toimivat suomalaisten kuntien ja puolueiden vammaispoliittiset ohjelmat. Tarkastelen tutkimuksessani aineistoa erityisesti vammaispoliittisten tavoitteiden ja vammaisten henkilöiden oikeuksien näkökulmasta. Lisäksi tarkastelen sitä, miten tästä näkökulmasta yhteiskunnan mahdolliset vammauttavat tai voimistavat rakenteet näyttäytyvät vammaispoliittisessa kielenkäytössä. Aineistoa analysoin diskurssianalyttisesti eli keskityn analyysissä tarkastelemaan kielenkäyttöä ja puhetapoja, jolla digitaalisia palveluja kuvataan sekä sitä, millainen kuva vammaisista henkilöistä digitaalisten palvelujen käyttäjinä rakentuu. Diskurssianalyysiin päädyin, koska kielenkäyttö, siihen liittyvien merkitysten ja seurausten tarkastelu sekä tulkintojen tekeminen kiinnostavat minua. Tämän lisäksi kielenkäyttöön liittyvä sosiaalinen ulottuvuus ja vallankäyttö ovat näkökulmia, jotka kiehtovat minua. Vammaispoliittisiin tavoitteisiin ja vammaisten henkilöiden oikeuksiin perustuvasta näkökulmasta johtuen hyödynnän analyysissä kriittistä diskurssianalyysiä, joka tarkastelee kieltä kriittisesti ja jossa huomio kiinnitetään erityisesti kielenkäytön aiheuttamiin epätasa-arvoisiin valtasuhteisiin (esim. Wodak 2001; Fairclough & Fairclough 2012). Vammaispoliittisten tekstien tarkastelu erityisesti kriittisen diskurssianalyysin kautta on tässä tutkimuksessa tarkoituksenmukaista, koska vammaiset

henkilöt ovat vähemmistöryhmä, jonka oikeuksia vammaispolitiikalla pyritään edistämään.

Tutkimukseni rakentuu seitsemästä pääluvusta. Tutkimuksen teoreettista viitekehystä käsittelen luvuissa kaksi ja kolme. Luvussa kaksi tarkastelen vammaisuutta erityisesti sosiaalisesti rakentuneena ilmiönä ja teoreettisena käsitteenä. Luvussa kolme tarkastelen vammaispolitiikkaa ja vammaispoliittisia tavoitteita sekä digitalisaatiota ja digitaalisia palveluja vammaispoliittisesta näkökulmasta. Luvussa neljä esittelen tutkimuksen empiirisen osan toteuttamista. Tutkimusaineistonani tulevat olemaan sellaiset kuntien ja puolueiden vammaispoliittiset ohjelmat, joissa käsitellään digitaalisia palveluja. Näiden vammaispoliittisten ohjelmien pohjalta toteutettu kriittinen diskurssianalyysi löytyy luvusta viisi. Pohdinnassa tulen tiivistämään tutkimukseni antia, pohtimaan tutkimustuloksia sekä tutkimusaiheeni ja tutkimustulosteni yhteiskunnallista merkitystä.

2 Vammaisuus

Vammaisuus on monimutkainen ilmiö. Nykykäsitys vammaisuudesta ja nykyinen vammaispolitiikka ovat seurausta vammaisuuteen liittyvästä historiasta ja viimeisten vuosisatojen ja -kymmenten kehityksestä. Vammaisuus on nähty sosiaalisena ongelmana, jonka ratkaiseminen kuuluu valtion velvollisuuksiin. Sitä on kuitenkin samaan aikaan pidetty marginaalisena ja yhteiskunnan toiminnan näkökulmasta vähäpätöisenä kysymyksenä. Vammaiset ihmiset on nähty passiivisena ryhmänä, jonka elinolot on saatava siedettäväksi. (Leppälä 2014, 9.) Vammaisuuden historiassa vammaisia ihmisiä onkin syrjitty, eristetty ja heidän mahdollisuuksiaan kehittyä täysivaltaisina yhteiskunnan jäseninä on estetty (Korpi 1996, 133). Michael Oliverin (1996, 44-45) mukaan vammaisilta ihmisiltä on jopa kielletty perusoikeuksia; niin poliittisia, sosiaalisia kuin kansalaisoikeuksia.

1800-luvun puolivälistä 1900-luvun puoliväliin vammaisuuden historia piti sisällään sortoa ja syrjintää. Aikakauteen liittyi kuitenkin myös pyrkimyksiä parantaa vammaisten ihmisten asemaa, mutta toisaalta vammaisuus koettiin ongelmana, joka pyrittiin ratkaisemaan erilaisilla rotuhygieenisillä ohjelmilla. Ne pitivät sisällään avioliittokieltoja, eristämistä, sterilointeja ja jopa surmaamista. (Vehmas 2005, 62, 67.) 1960-luvulla vammaisjärjestöt alkoivat rakentaa uutta käsitystä vammaisuudesta. Tällöin alettiin ymmärtää, että vammaisten henkilöiden kokemien rajoitusten, heidän ympäristönsä rakenteen ja enemmistön asenteiden välillä on yhteyttä. (Korpi 1996, 133.) Vammaispolitiikassakin alettiin korostaa kuntoutusajattelua ja sosiaalisten oikeuksien laajentamista. Vammaisten ihmisten nähtiin kuitenkin olevan erillinen ryhmä yhteiskunnan reunoilla ja sen ulkopuolella. 1970- ja 1980-luvulla vammaispolitiikka painotti normalisaatiota, ja sen tavoitteena oli purkaa vammaisille ihmisille tarkoitettuja erityisjärjestelyjä ja turvata tasa-arvoinen kansalaisasema. (Leppälä 2014, 285-286.) Tämän päivän vammaispolitiikassa taas painotetaan yhdenvertaisuutta, osallisuutta ja esteettömyyttä (ks. VAMPO 2010).

2.1 Vammaisuus käsitteenä

Länsimaissa vammaisuuden historiaan on liittynyt hyljeksintää, syrjintää ja sortoa, ja se on ilmentynyt eri aikakausina eri tavoin (Vehmas 2005, 75). Tämä on vaikuttanut käsityksiin ja määritelmiin vammaisuudesta. Vammaisuus on monimutkainen ilmiö, joka pitää sisällään niin luonnollisia kuin sosiaalisiakin tekijöitä. Elimellinen vamma tarkoittaa luonnollisia, fyysisiä ominaisuuksia, jotka saattavat aiheuttaa henkilölle toiminnanrajoituksia. Vammaisuus taas voidaan nähdä suhteellisena ilmiönä, joka muodostuu luonnollisten ominaisuuksien ja sosiaalisen todellisuuden vuorovaikutuksessa aiheuttaen mahdollisesti toiminnanrajoituksia. (Vehmas 2012, 282-283.)

Simo Vehmas (2005, 21) toteaa, että vammaisuus ”syntyy ja saa merkityksen tietyn elimellisen vamman ominaispiirteiden, yhteisön antamien tulkintojen sekä laajemmassa poliittisessa ja taloudellisessa yhteydessä”. Näin ollen vammaisuuden merkitys ja sisältö vaihtelevat yhteisön mukaan. (mt., 21.) Myös Toivo Nygårdin (1996, 32) mukaan vammaisuuden rajat ovat vaihdelleet ajan ja yhteisön mukaan, ja käsitykset sopivasta ja toivottavasta ovat määrittäneet vammaisuutta. Vammaisuus on siis ymmärretty eri tavoin eri aikoina ja eri yhteiskunnissa, joten selkeän rajan vetäminen vammaisten ja vammattomien henkilöiden väliin on ollut vaikeaa. Vammaiset henkilöt eivät ole yhtenäinen, homogeeninen ryhmä, vaan eri vammojen vaikutus ilmenee eri tavoin. (Nieminen 2006, 231.) Vammaisuutta määriteltäessä on huomioitava, että sitä voidaan tarkastella sekä yksilön tilana ja kokemuksena että yhteiskunnallisena ja sosiaalipoliittisena kysymyksenä (Räty 2010, 32). Liisa Niemisen (2006) mukaan vammaisuutta ei kuitenkaan tulisi tarkastella ainoastaan yksilöön liittyvänä ominaisuutena.

Tom Shakespeare (2006) on pohtinut vammaisuuden ja vamman eroja. Vammaisuutta ei voi olla ilman vammaa, eikä vammauttavia esteitä voi kokea ilman vammaa. Ympäristöön liittyvät ja sosiaaliset esteet voivat kuitenkin pahentaa kokemusta vammasta. Vamman merkitys riippuu kulttuurista, ja vammaisten henkilöiden määrä riippuu vammaisuuden määritelmästä ja siitä, mitä pidetään vammaana. Vamman näkyvyys ja merkitsevyys taas riippuvat kyseessä olevan yhteiskunnan odotuksista ja

sopimuksista. (mt., 35.) Vammaisia henkilöitä luokitellaan usein erilaisten diagnoosien, määritelmien ja luokittelujen avulla. Maailman Terveysjärjestö WHO:n, vammaispalvelulain ja kehitysvammalain määritelmät tarkastelevat vammaisuutta lähinnä vamman tai sairauden aiheuttamien toiminnanrajoitusten, haittojen ja vaikeuksien kautta (Räty 2010, 32-33). Määritelmät vammaisuudesta kuitenkin muuttuvat esimerkiksi palvelujärjestelmässä palvelukriteerien muuttuessa (Teittinen 2000, 168). Huomioitavaa on, että Lakia vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista (3.4.1987/380) sekä Lakia kehitysvammaisten erityishuollosta (23.6.1977/519) ollaan uudistamassa ja yhdistämässä. Uusi erityislaki tulee koskemaan yhdenvertaisesti kaikkia vammaisryhmiä, ja tarkoituksena on parantaa vammaisten henkilöiden osallisuutta ja yhdenvertaisuutta. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2016b.)

Vammaisuuteen liittyvä diagnosointi on pulmallista ja paradoksaalista. Diagnoosin kautta henkilö saa usein kuntoutusta ja tukea. Toisaalta diagnosointi voi saada aikaan negatiivisia seurauksia, kuten leimaantumista eli stigmatisoitumista. Tällöin vammaisuus nähdään vallitsevana ominaisuutena, jonka taakse henkilön yksilölliset piirteet ja ominaisuudet jäävät. (Shakespeare 2006, 71-72; Vehkakoski 2006b, 239.) Diagnoosit voivat yksinkertaistaa ongelmalliseksi koettuja ilmiöitä niiden taustalla olevien syiden kustannuksella. Syitä ja ratkaisuita ongelmiin saatetaan etsiä pelkästään henkilön sisäisistä tekijöistä. (Vehkakoski 2006b, 246.) Diagnosoinnilla voi olla myös poliittisia seurauksia, koska diagnoosin takia henkilö voidaan vapauttaa moraalisesta ja juridisesta vastuusta (Vehmas 2012, 285-286).

Vammaisuutta ei tulisi tarkastella ainoastaan biologisena tilana tai ominaisuutena, vaan tämän lisäksi olisi sen sosiaalinen rakentuminen myös otettava huomioon. Sosiaalisen konstruktionismin mukaan vammaisuus on aina sidottu tiettyyn kulttuuriin, sen uskomuksiin ja arvoihin. Näin ollen vammaisuus on kulttuurisesti tuotettu ilmiö, jonka sisältö ja merkitys vaihtelevat sen perusteella, mitä uskomuksia vammaisuuteen kyseessä olevassa kulttuurissa liitetään. (Vehmas 2005, 122, 203.)

2.2 Vammaisuus sosiaalisena konstruktiona

Perinteisesti vammaisuutta on tarkasteltu yksilökeskeisestä näkökulmasta. Vammaisuus on nähty sosiaalipoliittisena ongelmana, johon yhteiskunnan on tullut vastata yksilöön kohdistuvien toimenpiteiden avulla. (VAMPO 2010, 20.) Vammaisuutta voidaan kuitenkin tarkastella myös sosiaalisesti rakennettuna ilmiönä (ks. Oliver 1996; Vehmas 2005; 2006; Shakespeare 2006). Vammaisuuden sosiaalinen malli pohjautuu erityisesti Michael Oliverin (1996) näkemyksiin. Mallissa ongelmien nähdään aiheutuvan yhteiskunnan epäonnistumisesta tarjota sopivia palveluja ja vastata vammaisten henkilöiden tarpeisiin. Vammaisten henkilöiden toimintarajoitteet aiheutuvat siis yhteiskunnan rakenteista. Vammaisuuden yksilöllisessä mallissa vammaisuus nähdään taas yksilön ongelmana aiheuttaen toiminnallisia rajoitteita. Sosiaalisessa mallissa vammaisuus nähdään sosiaalisena ilmiönä ja siinä korostetaan yhteiskunnallisia rakenteita, jotka saattavat rajoittaa vammaisten henkilöiden toimintaedellytyksiä. Vammauttavia rakenteita luodaan muun muassa ennakkoluulojen, syrjinnän sekä esteellisten julkisten rakennusten ja liikennevälineiden kautta. (mt., 32-33, 35.) Michael Oliverin (1996) vertailussa tulee mallien vastakkainasettelu selkeästi esiin (ks. Taulukko 1).

Taulukko 1. Vammaisuuden yksilöllinen ja sosiaalinen malli (Oliver 1996, 34).

YKSILÖLLINEN MALLI	SOSIAALINEN MALLI
henkilökohtaisen tragedian teoria	sosiaalisen sarron teoria
henkilökohtainen ongelma	sosiaalinen ongelma
yksilöllinen kohtelu	sosiaalinen toiminta
medikalisaatio	itseapu
professionaalisuus	yksilöllinen ja kollektiivinen vastuu
asiantuntijuus	kokemuksellisuus
sopeutuminen	tukeminen
yksilöllinen identiteetti	kollektiivinen identiteetti
ennakkoluulot	syrjintä
asenteet	käyttäytyminen
hoito	oikeudet
kontrolli	valinta
menettelytapa	politiikka
yksilöllinen mukautuminen	sosiaalinen muutos

Vammaisuus saa merkityksensä tietyssä sosiaalisessa yhteydessä (Vehmas 2005, 122). Sosiaalisen mallin mukaan yhteiskunnan tulisi hyväksyä ihmiset sellaisina kuin he ovat, eikä pyrkiä muuttamaan ihmisiä sellaisiksi kuin yhteiskunta haluaisi heidän olevan. Näin ollen yhteiskunnan tulisi muuttua - ei yksilöiden. (Oliver 1996, 37.) Sosiaalisen mallin etuna on se, että se vie huomion yksilöistä ja heidän mahdollisista fyysistä ja psyykkisistä rajoitteista yhteiskunnallisiin tekijöihin (Shakespeare 2006, 29).

Sosiaalinen malli näkee vammaiset ihmiset sorrettuna ryhmänä (Shakespeare 2006, 15), mutta asia ei kuitenkaan ole niin yksiselitteinen. Tom Shakespeare (2006) on kritisoinut sosiaalista mallia, koska se luo liian kapean ja virheellisen käsityksen vammaisuudesta. Hänen mukaansa se ei riittävästi huomioi vamman aiheuttamia toiminnanrajoituksia, ja saattaa jopa vähätellä konkreettisten vammojen todellisia vaikutuksia. Vammaisuuden sosiaalinen malli on Shakespearen mukaan vain yksi malli sosiaaliskontekstuaalisten vammaisuuden mallien joukossa, mutta se on saanut valta-aseman vammaisuutta käsittelevissä tutkimuksissa. Yhtä lailla poliittisesta näkökulmasta vammaisuuden tarkastelu ainoastaan sosiaalisen mallin kautta on ongelmallinen, koska siinä ei huomioida tarpeeksi henkilöiden yksilöllisiä ominaisuuksia. Tällöin vammaisuuden ydinongelma nähdään vain sosiaalisena, ja huomio kiinnitetään ainoastaan esteiden poistamiseen ja ihmisoikeuksiin. (mt., 9, 31-32.) Toisaalta Simo Vehmas (2006) toteaa, että vammaisuudessa on kysymys erityisesti yhteiskunnallisesti aiheutetuista toiminnan rajoituksista. Elimellinen vamma ei ole sama asia kuin vammaisuus sosiaalisena ilmiönä, koska elimellinen vamma ei välttämättä aiheuta toiminnan tai sosiaalisen osallistumisen rajoituksia. Tulee kuitenkin huomioida se, että vamma ja siihen liittyvä toimintakyky ovat todellisia, vaikka käsitys vammaisuudesta syntyykin kulttuurisessa vuorovaikutuksessa ja siten rakentuu sosiaalisesti. (mt., 221, 228-229.)

Vammaisuuden sosiaalista mallia on kritisoitu, mutta ihmisten erilaisuuden ja monimuotoisuuden hyväksymisen vaatimus on sosiaalisen mallin myötä saanut aikaan radikaaleja muutoksia sosiaalisissa käytänteissä. Myös kielenkäytössä on alettu käyttää sosiaalisesti hyväksyttävämpiä käsitteitä. (Watling & Rogers 2012, 54.) Michael Oliver (2013) painottaakin artikkelissaan, että vammaisuuden sosiaalinen malli voidaan

nähdä työkaluna vammaisten henkilöiden elämänlaadun kehittämiseksi. Näkökulma vammaisuudesta sosiaalisesti konstruoituna ilmiönä suuntaa tarkastelukulmaa yksilön ominaisuuksista laajempiin yhteiskunnallisiin tekijöihin ja siihen, miten yhteiskunnan rakenteet voivat vammauttaa ja luoda toiminnanrajoitteita tai toisaalta mahdollistaa ja valtaistaa.

2.3 Vammaisuus kielenkäytössä

Kun vammaisuutta tarkastellaan sosiaalisena konstruktiona, voidaan tutkia muun muassa siitä käytettävää kieltä. Kielenkäytöllä on seurauksia siihen, miten ihmiset ajattelevat vammaisista ihmisistä ja toimivat vammaisia ihmisiä kohtaan. Tietyt ilmaukset ovat loukkaavia ja poliittisesti epäkorrekteja, ja tietyillä ilmauksilla saatetaan merkityksellistää vammaisuus yksilön vallitsevaksi ominaisuudeksi. Huomioitavaa on, että erityisesti ammattilaisilla on tärkeä rooli rakennettaessa käsityksiä vammaisuudesta (Vehmas 2005, 123.) Tanja Vehkakosken (2006a) väitöskirjatutkimuksen mukaan ammatti-ihmisten kielenkäyttö nojautuu usein medikalisoivaan, yksilölliseen malliin vammaisuudesta.

Suomen kieli asettaa omat rajoitteensa oikeiden termien löytämiselle. Englannin kielessä käytetään esimerkiksi vammaisten henkilöiden ihmisoikeuksista ilmausta "human rights of people with disabilities", jolloin vamman voidaan nähdä olevan vain henkilön yksi ominaisuus. Englanninkielisiä termejä "disabled" tai "handicapped" pidetään sopimattomina. (Nieminen 2006, 230-231.) Colin Barnesin (1992) mukaan kielenkäytöllä voi olla vammauttavaa vaikutusta. Termit "vammaiset", "sokeat" tai "kuurot" epäinhimillistävät ja objektiivovat vammaisia henkilöitä. Vammaisten henkilöiden luokittelu tai leimaaminen vamman mukaan esimerkiksi "epileptikkoihin", on loukkaavaa. Jos on välttämätöntä viitata henkilön vammaan, on korrektimpaa käyttää ilmausta "henkilö, jolla on epilepsia". Lisäksi esimerkiksi termit "kärsiä jostakin", "sidottu pyörätuoliin", "jonkin uhri" tai "jonkin murtama" eivät niin ikään ole sopivia. Joillakin tunnepitoisilla sanoilla saattaa olla vahva linkki tiettyihin vammoihin, ja niitä saatetaan käyttää tiedostamatta. Kielenkäytöllä on siis suurta valtaa, ja

erityisesti vammaiset henkilöt ovat herkkiä kielenkäytöstä aiheutuvalla institutionaaliselle syrjinnälle. Väärinkäsityksiä ja stereotyyppioita vammaisuudesta saatetaan vahvistaa vammauttavilla termeillä, jotka voivat vaikuttaa vammaisen henkilön minäkuvaan sekä lisätä syrjiviä asenteita ja käytänteitä. Huomioitavaa kuitenkin on, että vammaisuudesta käytettävät termit tarkoittavat eri asioita eri ihmisille. (mt.)

Tiedotusvälineiden kielenkäytöllä on sosiaalista vaikutusta, koska ne representoivat maailmaa valikoidusti ja vaikuttavat sosiaalisiin identiteetteihin, sosiaalisiin suhteisiin ja kulttuurisiin arvoihin. Myös internet ja sosiaalinen media voivat toimia merkittävänä informaation lähteenä ja lisätä kansalaisten politiikkatietämystä. Tekstit voidaan nähdä vaihtoehtojen kokoelmiksi. Tekstiin valikoituvat tietyt vaihtoehdot, jotka liittyvät muun muassa kielellisiin muotoihin, sanastoon, kieliopillisiin, lajityypillisiin ja diskursiivisiin vaihtoehtoihin. Kun tekstejä tarkastellaan tästä näkökulmasta, huomio kiinnittyy valintoihin ja myös siihen, mitä tekstistä puuttuu. Jokainen teksti siis rakentaa sosiaalisia identiteettejä, sosiaalisia suhteita sekä tieto- ja uskomusjärjestelmiä. Tekstit voivat myös uudistaa ja muuttaa niitä toisenlaisiksi. Toistuessaan tekstit vaikuttavat ihmisten arvoihin, uskomuksiin ja tietoihin. (Ruostetsaari 2013, 115; Fairclough 1997, 30, 76, 162.) Stereotyyppiset kuvaukset vammaisista henkilöistä voivat esimerkiksi medikalisoita, alentaa, kriminalisoida ja epäinhimillistää vammaisia ihmisiä. (Barnes 1992).

Vammaisuuteen liittyvää kielenkäyttöä on väitöskirjatasolla tutkittu jonkin verran. Tanja Vehkakoski (2006a) on väitöskirjassaan tutkinut vammaisuuden rakentumista ammatti-ihmisten puheessa ja teksteissä. Hän erotti kuusi merkitysjärjestelmää, joiden ympärille tulkinnat lapsesta ja hänen vammaisuudestaan rakentuivat. Näitä olivat oirelähtöinen puhetapa eli vammadiskurssi, jatkuvan kehityksen korostaminen eli kehitysdiskurssi, vamman kielteisten puolien käsittely eli tragediadiskurssi, lapsen tai perheen vaativuuteen keskittyminen eli ongelmadiskurssi, lapsilähtöinen puhetapa eli subjektidiskurssi ja lapsen oikeuksiin vetoaminen eli oikeusdiskurssi. (mt., 51.) Mari Kivistö (2014) taas on väitöskirjansa osatutkimuksessa tarkastellut osallisuuteen liittyviä diskursseja vaikeavammaisten ja sosiaaliviranomaisten kielenkäytössä. Muita

vammaisuuteen ja kielenkäyttöön liittyviä väitöskirjoja ovat tehneet Riitta Kuparinen (2005), Marjo-Riitta Reinikainen (2007) ja Heli Leppälä (2014). Riitta Kuparinen (2005) tutki tapaustutkimuksena asukasyhteisön suhtautumista kehitysvammaisten asuntolan rakentamiseen, ja hän käytti yhtenä analyysimenetelmänä diskurssianalyysiä. Marjo-Riitta Reinikainen (2007) tutki tavanomaista arkista puhetta vammaisuudesta. Heli Leppälä (2014) taas tarkasteli vammaisten ihmisten kansalaisasemaa suomalaisessa, toisen maailmansodan jälkeisessä vammaispoliittisessa keskustelussa. Lisäksi itse olen aikaisemmassa kasvatustieteellisessä pro gradu -tutkielmassani tutkinut diskurssi-analyttisesti kehitysvammaisten henkilöiden haastavaa käyttäytymistä koskevaa kielenkäyttöä lehtiartikkeleissa (ks. Kupari 2007).

3 Vammaispolitiikka

Heikki Paloheimo ja Matti Wiberg (1997, 15) määrittelevät politiikan olevan ”tavoitteiden edistämiseen tähtäävää yhteisten asioiden hoitamista”. Poliitikkaan liittyy keskeisesti myös vallankäyttöä ja sitä kautta vaikutetaan ihmisten elinolosuhteisiin. (mt., 15, 51, 340.) Isabela Faircloughin ja Norman Faircloughin (2012, 1) näkevät, että politiikka on valintojen tekemistä erilaisten tilanteiden ja tavoitteiden pohjalta. Vammaispolitiikan ydin taas on Tom Shakespearen (2006, 185) mukaan vammaisten ihmisten pyrkimys saada takaisin oman elämänsä kontrolli. Sen sijaan, että vammattomat ihmiset tekisivät päätökset heidän puolestaan, vammaiset henkilöt puolustavat oikeuttaan itsenäisyyteen. (mt., 185.)

3.1 Suomalainen vammaispolitiikka ja vammaispoliittiset tavoitteet

Suomalaisen vammaispolitiikan tavoitteet ovat Heli Leppälän (2014) tutkimuksen mukaan sodan jälkeen muuttuneet yksilöiden sopeuttamisesta osallistumisen edistämiseen. Viimeisten vuosikymmenten aikana kehitysvammaisiin henkilöihin kohdistuva politiikka ja vammaispalvelut ovat muuttuneet monissa maissa. Normalisaatio, deinstitutionalisointi, integraatio ja inklusio ovat olleet keskeisiä käsitteitä ja vammaispoliittisia tavoitteita. (Tossebro 2006, 173.) Vammaispolitiikka on korostanut laitoshoidon sijaan avopalveluja sekä vammaisten henkilöiden koulutusta ja kuntoutusta. Tämän myötä vammaisten henkilöiden aktiivisuus on lisääntynyt, ja heistä on tullut aktiivisia vammaispolitiikan kehittäjiä. (Korpi 1996, 133.) Nykypäivänä keskeisiä vammaispoliittisia tavoitteita ovat erityisesti vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuus ja osallisuus sekä esteettömyys (ks. VAMPO 2010).

Poliittiset toimijat jaetaan Ilkka Ruostetsaaren (2013, 80) mukaan kolmeen ryhmään: poliittisiin puolueisiin, eturyhmiin ja joukkotiedotusvälineisiin. Näiden lisäksi myös yksittäisillä henkilöillä saattaa olla ajoittain merkittävää vaikutusta. Puolueiden poliittinen toiminta on kokonaisvaltaista ja pyrkii poliittisen vallan saavuttamiseen, kun taas

eturyhmien tavoitteena on vaikuttaa poliittiseen päätöksentekoon. (mt., 80.) Ruostetsaaren jaottelun mukaisesti eturyhmillä tässä yhteydessä tarkoitetaan esimerkiksi vammaisjärjestöjä ja -yhdistyksiä, joilla on tärkeä rooli suomalaisessa vammaispolitiikassa. Suomalaisia vammaisjärjestöjä ovat muun muassa Kehitysvammaliitto, Kehitysvammaisten Tukiliitto, Kuurojen Liitto ja Näkövammaisten Liitto. Tällaiset etujärjestöt ja muut samantyyppiset ryhmät käyttävät valtaa pyrkiessään vaikuttamaan päätöksentekijöiden tekemiin ratkaisuihin. (Ruostetsaari 2006; Paloheimo ja Wiberg 1997, 51.)

Suomalaista vammaispolitiikkaa koordinoi Sosiaali- ja terveysministeriö, mutta sen toteuttaminen on kaikkien hallinnonalojen vastuulla. Sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä toimii Valtakunnallinen vammaisneuvosto, jonka tehtävänä on edistää vammaisten henkilöiden oikeuksia sekä vammaisjärjestöjen ja viranomaisten välistä yhteistyötä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2016a.) Kuntalain (10.4.2015/410) 28 §:ssä kunnat veloitetaan perustamaan vammaisneuvosto, jossa tulee vammaisilla henkilöillä, heidän omaisillaan ja vammaisjärjestöillä olla riittävä edustus. Vammaisneuvostolle on annettava mahdollisuus vaikuttaa niiden asioiden ja toimintojen suunnitteluun, valmisteluun ja seurantaan, joilla on merkitystä vammaisten henkilöiden kannalta. (mt.) Valtakunnallisella tasolla suomalaiseen vammaispolitiikkaan vaikuttaa Suomen vammaispoliittinen ohjelma (ks. VAMPO 2010). Lisäksi Suomessa on osa kunnista ja poliittisista puolueista laatinut vammaispoliittisen ohjelman.

Ilkka Haarnin (2006, 10) mukaan oleellista on se, miten yhteiskunta huomioi vammaisten henkilöiden tarpeita ja ”millaista mielekästä elämää vammaispolitiikalla tavoitellaan, luvataan, tuotetaan ja tarjotaan”. Vammaisille henkilöille kuuluvat lähtökohtaisesti samat ihmisoikeudet kuin muillekin. Ihmisoikeuksiin voidaan katsoa kuuluvan vapausoikeudet, poliittiset oikeudet sekä sosiaaliset oikeudet, ja nämä oikeudet ovat monin tavoin riippuvaisia toisistaan. Vammaisten henkilöiden kohdalla ihmisoikeuksien turvaaminen edellyttää julkiselta vallalta aktiivisia toimia oikeuksien toteuttamiseksi käytännössä. Vammaisten henkilöiden etujen ajaminen on ollut monissa maissa suhteellisen tehotonta, koska heidän oikeuksiaan ei ole ollut ajamassa

samanlaisia voimakkaita järjestöjä kuin joillakin toisilla vähemmistöryhmillä. Erityisen heikossa asemassa ovat usein vähemmistöjen sisällä olevat erilaiset vähemmistöt. (Nieminen 2006, 224, 227-229.)

2000-luvulla on alettu painottaa yhä enemmän vammaisten henkilöiden oikeuksia, ja tänä päivänä tärkeimpinä vammaispoliittisina tavoitteina on taata vammaisten henkilöiden yhteiskunnallinen osallisuus ja yhdenvertaisuus. Tosiasiallisen osallisuuden ja yhdenvertaisuuden toteutumisessa on kuitenkin vielä haasteita ja tietyt asiat estävät näiden täysimääräistä toteutumista, kuten yhteiskunnan rakenteet ja asenteet, tiedonpuute ja paikalliset erot vammaispolitiikan toteuttamisessa. (VAMPO, 20-21.) Vammaiset henkilöiden voidaan nähdä kuuluvan edelleen marginaaliryhmään (Vehmas 2005, 5), ja esimerkiksi vammaisten osallisuus voi jäädä ainoastaan retoriikan tasolle (Kivistö 2014).

Kansainvälisellä tasolla vammaisten henkilöiden oikeuksia pyritään turvaamaan erilaisten sopimusten välityksellä. Tällaisia vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevia sopimuksia ovat Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimukset, kuten Euroopan ihmisoikeussopimus ja Uudistettu Euroopan sosiaalinen peruskirja sekä YK:n ihmisoikeussopimukset, kuten YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus, YK:n lapsen oikeuksien sopimus, TSS-sopimus ja KP-sopimus. Yksityiskohtaisinta vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevaa sääntelyä on Euroopan Unionilla. (Nieminen 2006, 245.) Kansallisella tasolla vammaisten henkilöiden oikeuksia pyritään turvaamaan Perustuslain, Sosiaalihuoltolain, erityislakien sekä Suomen vammaispoliittisen ohjelman kautta. Vammaispoliittiset sopimukset, strategiat tai ohjelmat eivät kuitenkaan sido maita tai kuntia juridisesti, vaan moraalisesti (Haarni 2006, 43). Siksi vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutuminen digitalisoituvassa yhteiskunnassa on aiheellista nostaa tarkasteluun. Vammaisille henkilöille tulisi yhteiskunnassa luoda yhdenvertaiset mahdollisuudet digitaalisten palvelujen käyttämiseen ja sitä kautta yhteiskuntaan osallistumiseen. Yhtä tärkeää on poistaa sellaisia rakenteita, jotka estävät sen toteutumista.

Suomen vammaispoliittisen ohjelman tavoitteena on valtavirtaistaa vammaispolitiikkaa, edistää YK:n yleissopimuksen kansallista täytäntöönpanoa sekä tukea kunnallista ja alueellista vammaispolitiikkaa. Lisäksi sen tavoitteena on turvata vammaisten henkilöiden oikeudenmukainen yhteiskunnallinen asema. Ohjelman mukaan vammaispoliittiset toimenpiteet tulisi kohdistaa vammaisten henkilöiden sosioekonomisen aseman parantamiseen ja köyhyyden torjumiseen, yksilöllisiä tarpeita vastaavien ja oikea-aikaisten erityispalvelujen saatavuuteen sekä esteettömän ja saavutettavan yhteiskunnan rakentamiseen. Keskeisiä sisältöalueita, joilla tarvitaan toimenpiteitä osallisuuden ja yhdenvertaisuuden mahdollistamiseksi, ovat

- 1) itsenäinen elämä,
- 2) yhteiskunnallinen osallisuus ja osallistuminen,
- 3) rakennettu ympäristö,
- 4) liikennepalvelut,
- 5) koulutus ja opiskelu,
- 6) työ,
- 7) terveydenhoito ja kuntoutus,
- 8) sosiaaliturva,
- 9) oikeusturva, turvallisuus ja koskemattomuus,
- 10) kulttuuri ja vapaa-aika,
- 11) vammaisten henkilöiden kohtaama syrjintä,
- 12) tietopohjan vahvistaminen,
- 13) vammaispolitiikan resurssien kestävyys turvaaminen sekä
- 14) kansainvälinen yhteistyö.

(Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2016; VAMPO 2010, 18-32, 50-54.)

Suomi on ratifioinut YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen ja se on astunut voimaan 10.6.2016 (Eduskunta 2016). Sen yleisinä periaatteina ovat mahdollisuuksien yhdenvertaisuus, täysimääräinen ja tehokas osallistuminen ja osallisuus yhteiskunnassa sekä esteettömyys ja saavutettavuus. Näiden periaatteiden saavuttamiseksi saatetaan tarvita positiivisia erityistoimia, joiden kautta pyritään yhdenvertaisuuteen. (YK:n yleissopimus 2015.) Vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden toteutumiseksi voidaan siis tarvita lähtökohtien tasaamista sekä

täydentäviä perus- ja erityispalveluja (Haarni 2006, 43; ks. myös Nieminen 2006, 224.). Positiivinen erityiskohtelu ei ole yhdenvertaisuuslain (30.12.2014/1325) mukaan syrjintää silloin, kun tarkoituksena on edistää tosiasiallista yhdenvertaisuutta. Näin ollen positiivisten erityistoimien kautta voidaan mahdollistaa vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuus myös digitaalisten palvelujen käyttämisessä.

3.2 Vammaisuuden poliittinen malli

Omassa tutkimuksessani tulen käsittelemään digitaalisista palveluista käytettävää kieltä vammaispolitiikassa, ja tulen tarkastelemaan digitaalisia palveluja vammaisten henkilöiden oikeuksien ja vammaispoliittisten tavoitteiden näkökulmasta. Tämän vuoksi on tarkoituksenmukaista käsitellä sosiaalisen mallin lisäksi vammaisuuden poliittista tulkintamallia, jossa painottuvat vammaisten henkilöiden oikeudet ja subjektiivinen toimijuus. Hisayo Katsui (2005) on väitöskirjassaan tarkastellut vammaisuuden poliittista mallia ja vertaillut vammaisuuden medikaalista, sosiaalista ja poliittista mallia toisiinsa (ks. Taulukko 2).

Taulukko 2. Kolme mallia vammaisuudesta (Katsui 2005, 16)

Vammaisuuden malli	Medikaalinen	Sosiaalinen	Poliittinen
Ongelma	yksilöllinen	sosiaalinen	poliittinen
Vammaisen henkilön rooli	potilas	asiakas	kansalainen
Suhde valtaväestöön	ekskluusio	inkluisio	osallisuus
Vammaisen henkilön asema	objekti	subjekti	toimiva subjekti
Ratkaisu	lääketieteellinen hoito	yhteiskunta	ihmisoikeudet

Vammaisuuden medikaalista ja sosiaalista mallia laajemmassa poliittisessä mallissa (engl. political model of disability) vammaisuus määritellään kaikille elämänalueille ulottuvien ihmisoikeuksien kautta (Katsui 2005). Hisayo Katsui (2005, 15) mukaan vammaisuuden poliittisellä mallilla tarkoitetaan oikeuksiin perustuvaa ja oikeuksia

ajavaa näkökulmaa, joka pyrkii oikeudenmukaisuuteen, tasa-arvoisuuteen ja olemassa olevien epäoikeudenmukaisten valtarakenteiden poistamiseen. Vammaisuus ymmärretään oikeuksien puuttumisena. Vammaisuuden poliittisessa mallissa vammaiset henkilöt nähdään kansalaisina, jolloin heistä tulee objektien sijaan subjekteja. Mediaalisessa mallissa taas pyritään ehkäisemään ”potilaiden” vammautumista ja sosiaalisessa mallissa kuntouttamaan ”asiakkaita” vaikuttamalla vammauttavaan ympäristöön. (mt., 15-16.) Simo Vehmas (2012, 282) toteaa, että vammaispolitiikan ei tulisi perustua vain vammaisuuden medikaalisen tai sosiaalisen ulottuvuuden varaan, koska näin käsitys vammaisuudesta jää riittämättömäksi ja sitä kautta vammaispolitiikan perusta voi olla jopa vahingollinen. Teoria, joka korostaa sekä elimellisen vamman syntyperää että vammaisuuden suhteellista luonnetta, mahdollistaa keinot vähentää tai poistaa negatiivisia elimellisiä ja sosiaalisia tekijöitä. (mt., 282.)

Vammaisuuden sosiaalikonstruktivistiset ja poliittiset näkökulmat ovat vaikuttaneet vammaisten henkilöiden poliittiseen toimintaan. Niillä on ollut vaikutusta vammaisten henkilöiden minäkuvaan ja itsearvostukseen, koska ne kyseenalaistavat tieteellisiä näkemyksiä ja vammaisuutta koskevaa tietoa. Vammaisten henkilöiden subjektiiviset kokemukset ovat myös saaneet tilaa. Näkökulma on siirtynyt vammaisesta henkilöstä itsestään ympäröivään yhteiskuntaan, ja sitä kautta ymmärretään paremmin, että vammaisten henkilöiden asema on sosiaalisten ja kulttuuristen prosessien tulosta. (Vehmas 2012, 274.)

3.3 Digitalisaatio poliittisena tavoitteena

Ahti Saarenpään (2016) mukaan nykyistä yhteiskuntaa voidaan kuvata informaatioyhteiskunnan sijaan verkkoyhteiskunnaksi. Hän määrittelee verkkoyhteiskunnan ”tietoteknisesti ja viestinnällisesti erilaisiin tietojärjestelmiin sekä tietoverkkoihin sitoutuneeksi ja niiden varassa eläväksi yhteiskunnaksi”, minkä vuoksi nykypäivänä tietotekniikka voidaan nähdä perusoikeutena, joka kuuluu kaikille. Keskeinen osa verkkoyhteiskuntaa on sähköinen asiointi. Se on laajasti ymmärrettyä julkisten palvelujen tarjoamista ja käyttöä sekä tiedon jakamista verkon välityksellä.

Suppeammin ymmärrettynä se on asiointia hallinnon kanssa verkkoyhteyksien kautta. (mt., 103, 147.) Sähköiseen asiointiin ja viestintään liittyvien palvelujen kehitys on nopeaa, ja sähköisistä palveluista on tulossa arkipäivää. Ehdotonta velvoitetta sähköisten palvelujen kehittämiseen ei kuitenkaan ole toistaiseksi säädetty. (Korhonen 2016, 274, 338.)

Digitalisaatio on noussut sekä kansainvälisellä, kansallisella että paikallisella tasolla keskeiseksi poliittiseksi tavoitteeksi. Euroopan digitaalistrategiassa (2010) yhtenä tavoitteena on sähköistää viranomaispalveluja, jotta pystyttäisiin tuottamaan yhä kustannustehokkaampia ja parempia palveluja. Strategiassa tavoitteena on myös digitaalisen lukutaidon, osaamisen ja osallisuuden parantaminen. Siinä korostetaan esteettömyyttä ja käytettävyyttä myös vammaisten ihmisten näkökulmasta. (mt., 28-29, 35.) Kansallisesti tarkastellen Suomen hallitusohjelmassa yhtenä kärkihankkeena on digitalisoida julkisia palveluja ja näin kehittää käyttäjälähtöisiä, tuottavia ja tuloksellisia palveluja. Hallitusohjelman (2015, 26) mukaan niitä kansalaisia, jotka eivät kykene tai eivät ole tottuneet käyttämään digitaalisia palveluita, tulee auttaa.

Suomessa ollaan edellä mainittujen poliittisten tavoitteiden mukaisesti digitalisoimassa monia palveluja ja toimintoja. Suuri haaste on tehdä digitaaliset palvelut käyttäjäystävällisiksi ja osoittaa niiden lisäarvo kansalaisille ja ammattilaisille. Lisäksi haasteena on taata yhdenvertaiset mahdollisuudet palvelujen käyttämiseen. Kansallisten suunnitelmien mukaisesti sähköisiä verkkopalveluja ollaan kehittämässä sekä sosiaali- ja terveydenhuollon saralla. Tällä hetkellä esimerkiksi digitaalisia sosiaalipalveluja on kuitenkin tarjolla vaihtelevasti. Yleisin verkkopalvelu kunnallisella ja yksityisellä sosiaalipalvelujen sektorilla ovat tiedottavat verkkosivut. (Hyppönen ym. 2015, 89, 129, 132.) Yksityishenkilöiden näkökulmasta henkilökohtaiset laitteet ja mobiililaitteet ovat yleistyneet Suomessa nopeasti. Internetiä käyttää 87 prosenttia 16-89-vuotiaista suomalaisista. Yleisimmin internetiä käytetään viestintään, asioiden hoitamiseen ja medioiden seuraamiseen. Sähköpostia käyttää 81 prosenttia suomalaisista ja pankki-asioita verkossa hoitaa 80 % suomalaisista. (Tilastokeskus 2014.)

Suomessa on meneillään useita kehittämishankkeita digitalisaatioon ja sosiaali- ja terveydenhuollon tietojärjestelmiin liittyen, koska sosiaali- ja terveydenhuollossa ollaan siirtymässä valtakunnallisiin tietojärjestelmäpalveluihin (Sosiaali- ja terveysministeriö 2016c). Esimerkiksi Syksyllä 2015 alkaneella Kansa-koulu-hankkeella pyritään tukemaan sosiaalipalvelujen tuottajia kansallisten määritysten käyttöönotossa ja kirjaamisen yhtenäistämässä (Kärki & Ryhänen 2015, 95). Sote- ja maakuntauudistuksia koskeva digitalisaatio on linjattu syyskuussa 2016 ja toimenpiteet tullaan kokoamaan muutosohjelmaksi (Sosiaali- ja terveysministeriö 2016d; Muistio 26.9.2016).

Digitalisaation yksilöllisiä tai laajempia yhteiskunnallisia merkityksiä ja seurauksia voidaan tarkastella syrjäytymisen tai mahdollisuuksien näkökulmasta. Syrjäytymisen näkökulmasta käytetään yleisesti termejä digitaalinen kuilu (engl. digital divide) tai teknologinen syrjäytyminen (engl. technological exclusion, digital exclusion, e-exclusion) (esim. Hand 2008; Norris 2001; Watling & Rogers 2012). Sue Watlingin ja Jim Rogersin (2012, 8) mukaan digitaalinen kuilu syntyy niiden välille, joilla on pääsy digitaalisiin palveluihin ja joilla pääsy on ongelmallista tai se on estetty. Digitaalisten palvelujen käyttämättömyys voi merkitä rajattuja mahdollisuuksia käyttää tiettyjä yhteiskunnallisia palveluja (Talsi 2014, 72-73), minkä vuoksi digitaalisen yhteiskunnan sosiaalisten vaikutusten tiedostaminen ja kriittinen tarkastelu sosiaalityössä on tärkeää (Watling & Rogers 2012, 8).

Vastakkaisina käsitteinä teknologiselle syrjäytymiselle ovat digitaalinen valtaistuminen tai voimistuminen (esim. Mäkinen 2009) (engl. digital empowerment, digital inclusion, technological inclusion, e-inclusion). Maarit Mäkinen (2009, 125) määrittelee digitaalisen voimistumisen "mahdollistavaksi kehitysprosessiksi, joka sisältää sekä yksilöllistä kompetenssin lisääntymistä että osallistumiseen liittyvää toimintakykyisemmäksi kansalaiseksi oppimista". Se on voimistumista viestintäteknologioiden käyttämisessä ja sitä kautta kontrollin saavuttamista tietoyhteiskunnassa. (mt., 125.) Voimistuminen liittyy empowermentin käsitteeseen. Liisa Hokkasen (2009) mukaan empowermentista voidaan suomen kielessä käyttää joko termiä voimaantuminen tai valtaistuminen. Nämä kaksi käsitettä eroavat toisistaan kuitenkin merkityksensä osalta,

mutta ne ovat kuitenkin myös suhteessa toisiinsa. Voimaantuminen painottuu enemmän yksilöllisesti, kun taas valtaistumisella on laajempi yhteiskunnallinen merkitys. (mt., 315-316, 329.)

3.4 Digitalisoituvat palvelut vammaispoliittisesta näkökulmasta

Tieto- ja viestintäteknologian ja digitaalisten palvelujen kehitys vaikuttaa kaikkien ihmisten elämään. Tämän vuoksi digitalisaation ja digitaalisten palvelujen tarkastelu eri kansalaisryhmien, kuten vammaisten henkilöiden näkökulmasta, on tarkoituksenmukaista. Tieto- ja viestintäteknologia on Jenny Tägströmin ym. (2012) mukaan noussut yhdeksi tämän päivän vammaispoliittiseksi trendiksi. Päivi Ovaskaisen (2011, 309) mukaan "elämme maailmassa, jossa tietoa on rajattomasti tarjolla niille, joilla on taitoa, kapasiteettia ja mahdollisuuksia käyttää erityisesti elektronisia tiedonlähteitä". Entä ne ihmiset, joilla ei ole yhtä paljon taitoja, kapasiteettia ja mahdollisuuksia? Seppo Visala (2011, 152) näkee, että teknologioiden nopea kehittyminen näyttäytyy yhteiskunnallisesti jakona sukupolvien ja eri sosiaaliryhmien välillä. Yksi selitys tälle on se, että ihmisten toimintaedellytykset yhteiskunnassa ovat erilaiset, koska hyvinvointi ja valta jakautuvat eriarvoisesti yhteiskunnassa aiheuttaen sosiaalisia ongelmia (Pohjola 2014, 23).

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus velvoittaa sopimuspuolet asianmukaisesti toimiin, joilla varmistetaan vammaisten henkilöiden yhdenvertainen pääsy muun muassa tieto- ja viestintäteknologiaan, tiedottamiseen, viestintään sekä sähköisiin palveluihin. Toimet käsittävät saavutettavuuden esteiden tunnistamisen ja poistamisen, ja niiden kautta pyritään edistämään saavutettavien tieto- ja viestintäteknologioiden ja -järjestelmien suunnittelua ja kehittämistä. (YK:n yleissopimus 2015.) Digitaalisiin palveluihin liittyvät tavoitteet on VAMPO:ssa (2010) sisällytetty itsenäisen elämän sisältöalueeseen. Tavoitteena on

- 1) parantaa tieto- ja viestintäjärjestelmien saatavuutta ja esteettömyyttä siten, että vammaisten henkilöiden palvelut teknologisissa ympäristöissä turvataan ja vammaiset henkilöt otetaan huomioon digitaalisten palvelujen käyttäjinä.

- 2) huomioida sähköisten palvelujen kehittämisessä esteettömyys, saatavuus, saavutettavuus ja helppokäyttöisyys sekä edistää vammaisten henkilöiden valmiutta käyttää puhelinpalveluita ja sähköisiä palveluita sekä parantaa palvelujen yhdenvertaista saatavuutta eri käyttäjäryhmien kannalta.
- 3) varmistaa vammaisten henkilöiden mukanaolo tieto- ja viestintätekniikan sekä digitaalisen viestintäkentän kehittämis- ja toimeenpanotyössä. (mt., 50-54.)

Robert Bogdanin ja Steven Taylorin (1982) mukaan yhteisömme ja palvelujärjestelmämme on luotu niin, että se leimaa ihmiset erilaisuuden mukaan ja asettaa esteitä täydelle yhteiskuntaan osallistumiselle. Huomio kiinnittyy henkilön puutteisiin, eikä ympäristön ja palveluiden uudelleenluomiseen niin, että kaikki ihmiset voisivat toimia yhteisön jäseninä. (mt., 224-225.) Tänä päivänä vammaispolitiikan haasteena on taata vammaisten henkilöiden perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen käytännössä. Julkisen vallan tehtävänä on turvata näiden oikeuksien toteutuminen. Se edellyttää vammaisten henkilöiden yhtäläisten mahdollisuuksien, yhteiskunnallisen osallisuuden ja itsenäisen elämän tiellä olevien esteiden tunnistamista ja poistamista. (VAMPO, 29, 55.) Vammaisuuden poliittisen mallin mukaan ongelmat ja esteet nousevat tosiasiasa yhteiskunnan rakenteista, jotka eivät huomioi vammaisten oikeuksia. Tämän vuoksi ongelmat ja esteet tulee ratkaista sosiaalisesti ja kollektiivisesti muuttamalla yhteiskunnallisia rakenteita. (Katsui 2005, 16.) Digitaaliset palvelut ovat nykypäivänä osa yhteiskunnallista toimintaa, ja niiden käyttämiseen vammaisilla henkilöillä tulisi vammaispoliittisten tavoitteiden mukaisesti olla yhdenvertainen mahdollisuus. Yhdenvertainen mahdollisuus luodaan yhteiskunnallisten rakenteiden kautta siten, että digitaaliset palvelut kehitetään mahdollisimman esteettömiksi ja saavutettaviksi tai niiden käyttäminen mahdollistetaan positiivisten erityistoimien kautta.

Oikeus sähköiseen asiointiin ja digitaalisiin palveluihin voidaan lukea jo yhdeksi kaikkien kansalaisten perusoikeudeksi (ks. Saarenpää 2016). Digitaalisten palvelujen käyttämisen esteenä saattaa kuitenkin olla kustannuksiin, asianmukaisen koulutuksen ja tuen saamiseen tai digitaalisen sisällön saavutettavuuteen liittyviä asioita (Watling & Rogers 2012, 55, 65-67). Jotta mahdollisuus yhdenvertaisiin digitaalisiin palveluihin toteutuu, voidaan tarvita positiivisia erityisjärjestelyjä. Niin sanotulle keski-

vertoihmiselle suunnitellut ympäristöt, tuotteet, teknologiset ratkaisut ja tiedonvälitys voivat rajoittavat vammaisten henkilöiden osallisuutta. Esteettömyyden, saavutettavuuden ja mielekkään elämän toteutumiseksi vammaiset henkilöt voivat tarvita muun muassa ohjausta, tukea sekä apuvälineitä. (Haarni 2006, 48-49.) Lisäksi huomiota tuli kiinnittää digitaalisten palvelujen suunnitteluun (Watling & Rogers 2012, 67), koska vammaiset henkilöt ovat tulevaisuudessa haavoittuvaisia, jos heidän tarpeitaan ei huomioida digitaalisia palveluja kehitettäessä (Tägström ym. 2012, 17).

Digitaalisilla palveluilla on monia positiivisia vaikutuksia vammaisten ihmisten elämään ja yhteiskuntaan osallistumiseen. Digitalisaatio ja digitaalisten palvelujen käyttö tarjoaa paljon erilaisia mahdollisuuksia tiedonsaantiin ja kommunikointiin. Digitaaliset palvelut ja tieto- ja viestintäteknologian käyttö voivat lisätä sosiaalista kanssakäymistä, ja niiden avulla voidaan lisätä vammaisten henkilöiden osallisuutta sekä mahdollistaa itsenäisempi elämä. Huolimatta tieto- ja viestintäteknologian mahdollisuuksista ja eduista tietyt ihmisryhmät eivät välttämättä osaa hyödyntää tai pysty hyödyntämään sitä. Jotta mahdollisimman moni vammaisen henkilö voisi käyttää hyödykseen uusinta teknologiaa, tarvitaan Design for all -ajattelua. (Watling & Rogers 2012, 28; Tägström ym. 2012, 15-17.) Tuote, joka on suunniteltu siten, että ikäihmiset ja vammaiset henkilöt pystyvät käyttämään sitä, on osoittautunut helppokäyttöiseksi muillekin käyttäjille (Hyppönen 1999, 131).

4 Tutkimuksen toteuttaminen

Tässä luvussa tarkastelen tutkimukseni toteutukseen liittyviä tekijöitä: tutkimusaineistoa, tutkimuskysymyksiä, diskurssianalyttistä tutkimusmenetelmää ja siihen liittyviä keskeisiä käsitteitä, diskurssianalyysiä omassa tutkimuksessani sekä tutkimukseni eettisyyttä, luotettavuutta ja validiteettia. Lisäksi tarkennan sitä, miten aikaisemmissa luvuissa esittelemäni teoreettinen viitekehys sijoittuu suhteessa tutkimuskysymyksiini ja tutkimusaineistoon. Tutkimukseni tarkoituksena on tarkastella digitaalisista palveluista käytettävää kieltä suomalaisessa vammaispolitiikassa. Aineistona olen tutkimuksessani käyttänyt vammaispoliittisten ohjelmien digitaalisia palveluja käsitteleviä tekstiosuuksia, joita olen analysoinut hyödyntäen erityisesti kriittistä diskurssianalyysiä. Teoreettisen viitekehysten, aikaisempien tutkimusten ja omien tutkimustulosteni kautta tulen tarkastelemaan, millaisia merkityksiä digitaalisista palveluista vammaispoliittisissa teksteissä luodaan sekä sitä, miten ne palvelevat vammaispoliittisia tavoitteita.

Tutkimukseni on laadullinen eli kvalitatiivinen. Kvalitatiivista tutkimusta on vaikea määritellä selvästi ja useat teoreettiset suuntaukset sijoittuvat kvalitatiivisen tutkimuksen sateenvarjotermin alle. Kvalitatiivinen tutkimus viittaa laadun käsitteeseen sekä sellaisiin prosesseihin ja merkityksiin, jotka eivät ole mitattavissa määrän, intensiteetin tai esiintymistiheyden kautta. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa painotetaan usein todellisuuden sosiaalisesti rakentunutta luonnetta, tutkijan ja tutkittavan ilmiön läheistä suhdetta ja tutkimuksen arvolatautuneisuutta. Siinä etsitään vastauksia kysymyksiin, jotka liittyvät siihen, miten sosiaalinen kokemus rakentuu ja saa merkityksensä. (Denzin & Lincoln 2008, 8-9, 14.) Kvalitatiivisessa tutkimuksessa ymmärretään tutkijan ja tutkittavan ilmiön sidoksisuus ja tutkijan arvojen vaikutus tutkimuksen lopputulokseen. Todellisuuden nähdään rakentuvan erilaisten sosiaalisten, poliittisten, kulttuuristen, ekonomisten, eettisten ja sukupuoleen liittyvien tekijöiden kokonaisuudessa. (Metsämuuronen 2009, 218, 220.)

Sovellan tutkimuksessani vammaisuuden sosiaalista mallia Michael Oliverin (1996) käsittämänä, koska sen kautta voidaan kriittisesti tarkastella yhteiskunnallisten rakenteiden vaikutuksia vammaisuuden kokemiseen. Yhdyn kuitenkin Tom Shakespearin (2006) kritiikkiin siitä, että käsitys vammaisuudesta ainoastaan sosiaalisesti rakennettuna ilmiönä jää liian yksioikoiseksi, joten vammaisuuden poliittinen malli tuo digitaalisten palvelujen tarkasteluun oikeuksia ajavan näkökulman, joka istuu vammaispoliittisia tekstejä käsittelevään tutkimukseeni hyvin. Digitaalisten palvelujen saavutettavuus ja esteettömyys ovat tärkeitä vammaispoliittisia tavoitteita, joilla pyritään saavuttamaan mahdollisimman yhdenvertaisia digitaalisia palveluja.

4.1 Tutkimusaineistona poliittiset ohjelmat

Tutkimusaineistoni koostuu suomalaisten kuntien ja puolueiden vammaispoliittisista ohjelmista. Valitsin tutkimusaineistokseni sellaiset 2010-luvulla kirjoitetut vammaispoliittiset ohjelmat, jotka löytyivät verkosta, ja joissa käsiteltiin digitaalisia palveluja. Aikarajaukseni perustui YK:n yleissopimuksen ja viimeisimmän kansallisen vammaispoliittisen ohjelman, VAMPO:n, ilmestymisajankohtiin. YK:n yleissopimus on allekirjoitettu Suomessa vuonna 2007 ja VAMPO on ilmestynyt vuonna 2010. Niissä molemmissa on käsitelty digitaalisia palveluja ja/tai tieto- ja viestintäteknologiaa vammaisten henkilöiden oikeuksien näkökulmasta, ja näin ollen 2010-luvulla ilmestyneissä vammaispoliittisissa ohjelmissa on todennäköisesti niitä hyödynnetty. Tutkimusaineiston kerääminen tapahtui pääosin kevään ja kesän 2016 aikana. Keräämisessä hyödynsin Google-hakukonetta ja Valtakunnallisen vammaisneuvoston VANE:n verkkosivuja (ks. VANE 2016). Niiden välityksellä löysin yhteensä 39 vammaispoliittista ohjelmaa, jotka oli kirjoitettu 2010-luvulla.

Verkosta löytyneistä 39:stä ohjelmasta tarkistin ensin ilmestymisajankohdan, minkä jälkeen etsin tekstikohtia, jotka käsitelivät digitaalisia palveluja, sähköistä asiointia, sähköisiä palveluja, verkkotiedottamista, teknologiaa tai tieto- ja viestintäteknologiaa. Digitaalisia palveluja käsitteleviä ja sitä kautta tutkimukseeni soveltuvia kuntien laatimia vammaispoliittisia ohjelmia löytyi verkkoetsinnän kautta 23 kappaletta.

Suomalaisista poliittisista puolueista SDP, Vihreät, Keskusta ja Kristillisdemokraatit ovat laatineet vammaispoliittisen ohjelman tai sitä vastaavan ohjelman, jossa on käsitelty myös digitaalisin palveluja. Kaiken kaikkiaan analyysiini valikoitui siis tekstiosuuksia 27:stä vammaispoliittisesta ohjelmasta. Tulostin tutkimusaineistoksi soveltuvat ohjelmat tarkempaa tarkastelua ja analyysia varten. Syksyllä 2016 kävin vammaispoliittiset ohjelmat verkon välityksellä vielä kertaalleen läpi. Tarkka luettelo tutkimusaineistona käytetyistä vammaispoliittisista ohjelmista löytyy Liitteestä 1. Tutkimukseeni soveltuvia aineistoja löytyi eri puolilta Suomea. Alla on olevassa Taulukossa 3 näkyä tutkimusaineistona käyttämieni vammaispoliittisten ohjelmien maakunnallinen jakautuminen.

Taulukko 3. Tutkimusaineistona käyttämieni vammaispoliittisten ohjelmien maakunnallinen jakautuminen.

MAAKUNTA	VAMMAISPOLIITTISTEN OHJELMIEN MÄÄRÄ
Ahvenanmaa	-
Etelä-Karjala	1
Etelä-Pohjanmaa	1
Etelä-Savo	1
Kainuu	-
Kanta-Häme	2
Keski-Pohjanmaa	-
Keski-Suomi	1
Kymenlaakso	2
Lappi	1
Päijät-Häme	1
Pirkanmaa	3
Pohjanmaa	-
Pohjois-Karjala	-
Pohjois-Pohjanmaa	-
Pohjois-Savo	2
Satakunta	-
Uusimaa	5
Varsinais-Suomi	3
yht.	23

Analysoitavaa tekstiä kertyi yhteensä noin kaksitoista sivua. Analysoitava tekstimäärä digitaalisista palveluista oli melko suppea, joten tutkimusaineiston tarkastelu kvalitatiivisesti oli perusteltua ja tarkoituksenmukaista. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa

tekstejä voidaan analysoida hyvin erilaisia tarkoituksia varten. Tekstiä analysoitaessa on tehtävä hyvin yksityiskohtaista analyysiä. Siksi on tarkoituksenmukaista käyttää rajattua aineistoa, tekstejä tai osia teksteistä. Lisäksi tarvitaan selvää analyttisen menetelmän käyttöä. (Silverman 2000, 42, 128.) Voidakseni tehdä mahdollisimman yksityiskohtaista analyysia käytin tutkimusaineistona vammaispoliittisista ohjelmista vain digitaalisia palveluja koskevia tekstiosioita. Ohjelmissa digitaalisia palveluja koskeva tekstin osuus vaihteli paljon, minkä vuoksi en tehnyt alueellista rajausta, koska se olisi karsinut aineiston liian pieneksi. Osassa ohjelmista digitaalisia palveluja oli käsitelty vain yhdellä virkkeellä, kun taas toisissa digitaalisia palveluja oli käsitelty usean kappaleen tai jopa kokonaisen luvun verran. Koska keräsin tutkimusaineistoni verkon kautta, tulee huomioida, että tarkastelun ulkopuolelle jäivät sellaiset aineistot, jotka eivät löydy verkosta. Lisäksi tarkastelun ulkopuolelle jäivät ohjelmat, jotka ovat kunnissa valmisteilla tai ovat oman aikarajaukseni ulkopuolella.

Vammaispoliittisten ohjelmien laatiminen on kunnille vapaaehtoista, joten sellaista ei kaikissa kunnissa ole laadittu. 12:sta vammaispoliittisessa ohjelmassa ei oltu käsitelty digitaalisia palveluita tai ne olivat oman aikarajaukseni perusteella vanhentuneita. Vammaispoliittisten ohjelmien laatijoina oli pääsääntöisesti erikseen nimetty työryhmä. Osassa kunnista ohjelma oli laadittu vammaisneuvoston tai nimetyt ohjausryhmän toimesta, viranhaltijatyönä tai yhteistyönä eri toimijoiden kanssa. Vammaispoliittiset ohjelmat on kirjoitettu viranomaisnäkökulmasta, joten niillä on oma ominaispiirteensä tutkimusaineistona. Vammaispoliittiset ohjelmat ovat poliittista tekstiä, joita laatimassa on ollut ohjelmittain vaihteleva joukko asiantuntijoita, vammaisneuvoston jäseniä ja vammaisjärjestöjen edustajia. Oman analyysini kohteena olevat vammaispoliittiset ohjelmat on kirjoitettu tietystä institutionaalisesta asemasta ja sitä kautta asemoituvat tämän päivän vammaispoliittiseen keskusteluun. Ohjelmien pohjana on usein hyödynnetty valtakunnallista vammaispoliittista ohjelmaa sekä kansainvälisiä vammaispoliittisia ohjelmia ja strategioita.

4.2 Tutkimuskysymykset

Tutkimukseni tarkoituksena on tarkastella, millaista kieltä digitaalisista palveluista käytetään suomalaisessa vammaispolitiikassa, millaisia merkityksiä kielenkäytöllä luodaan ja millainen kuva vammaisista henkilöistä digitaalisten palvelujen käyttäjinä rakentuu. Tutkin aihetta vammaisten henkilöiden oikeuksien ja vammaispoliittisten tavoitteiden näkökulmasta. Tavoitteenani on nostaa tarkasteluun vammaispoliittista kielenkäyttöä ja vammaisten henkilöiden oikeutta yhdenvertaisiin digitaalisiin palveluihin. Tutkimuksessani pyrin tarkastelemaan myös sitä, miten ohjelmissa vastataan kansainvälisiin ja kansallisiin vammaispoliittisiin tavoitteisiin ja sitä kautta edistetään vammaisten henkilöiden oikeutta yhdenvertaisiin digitaalisiin palveluihin.

Tutkimukseni tutkimuskysymykset ovat:

1. Millaisia merkityksiä digitaalisista palveluista suomalaisessa vammaispolitiikassa luodaan ja miten ne palvelevat vammaispoliittisia tavoitteita?
2. Millaisiin subjektipositioihin vammaiset henkilöt tulevat digitaalisten palvelujen käyttäjinä asemoiduksi?

Tutkimuskysymyksiin vastaan analysoimalla tutkimusaineistoa kriittisen diskurssi-analyysin avulla. Etsin tutkimusaineistosta digitaalisiin palveluihin liittyviä diskursseja ja niiden kautta vammaisille henkilöille rakentuvia subjektipositioita. Lisäksi tarkastelen, millaisia laajempia, yhteiskunnallisia merkityksiä aineistosta on tulkittavissa. Diskurssianalyttiset käsitteet diskurssi ja subjektipositio määrittelen seuraavissa alaluvuissa, joissa käsittelen diskurssianalyttisen tutkimuksen yleisiä periaatteita, kriittistä diskurssianalyysiä ja sen soveltamista omassa tutkimuksessani.

4.3 Diskurssianalyysi

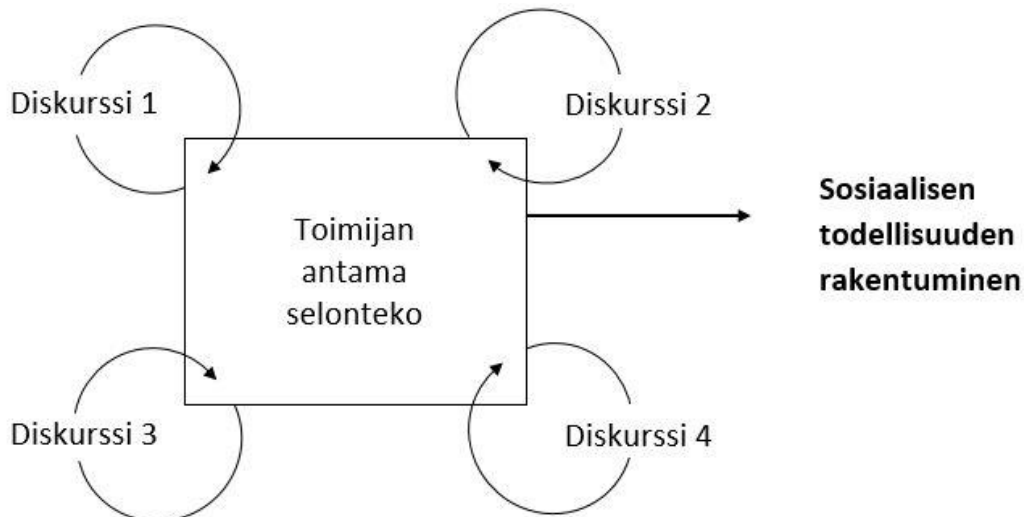
Diskurssianalyysi pohjautuu sosiaaliseen konstruktionismiin ja on ”sellaista kielenkäytön ja muun merkitysvälitteisen toiminnan tutkimusta, jossa analysoidaan yksityiskohtaisesti sitä, miten sosiaalista todellisuutta tuotetaan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä” (Suoninen 2016b, 231-232). Diskurssianalyysi on siis kielenkäytön tutkimusta, ja siinä korostuu kielenkäytön vaikutus sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen (Suoninen 2016b; Jokinen ym. 2016). Diskurssianalyysissä oletetaan, että kielenkäyttö rakentaa sosiaalista todellisuutta ja se pitää sisällään rinnakkaisia ja keskenään kilpailevia merkityssystemejä. Sen mukaan toiminta on sidottu kontekstiin ja kielenkäyttö tuottaa seurauksia. *Merkityssystemit* rakentuvat osana erilaisia sosiaalisia käytäntöjä. Merkityssystemejä kutsutaan tulkintarepertuaareiksi tai diskursseiksi riippuen niiden määritelmästä tutkimuksessa. Diskurssin käsitettä on käytetty yleensä sellaisissa tutkimuksissa, joissa tarkastellaan ilmiön historiallisuutta, valtasuhteita tai institutionaalisia sosiaalisia käytäntöjä. Tulkintarepertuaari-käsitettä on käytetty yleensä tutkittaessa arkisempaa kielenkäyttöä. (Jokinen ym. 2016, 26-35.) Omassa tutkimuksessani tarkastelen virallisia vammaispoliittisia ohjelmia vammaisten henkilöiden oikeuksien näkökulmasta, joten tulen käyttämään merkityssystemeistä diskurssi-käsitettä.

Merkityssystemit eli *diskurssit* ovat tietyn sosiaalisen käytännön konstruktioita ja ne on tehty tietyistä näkökulmista. Teksteissä diskurssit voivat esiintyä varsin monimutkaisina sekoituksina. Tietystä yhteiskunnallisesta instituutiosta tai yhteisössä on omat tyypilliset tavat käyttää kieltä. (Fairclough 1997, 76-77, 124.) Esimerkiksi köyhiä tai vähäosaisia ihmisiä kuvataan hallituksen, politiikan, lääketieteen ja sosiaalitieteen tahoilla erilaisten diskurssien kautta (Fairclough 2001, 123). Erityisesti politiikka pitää sisällään diskursseja, jotka kuvaavat monin eri tavoin sosiaalisen elämän eri puolia, ja jotka liittyvät poliittiseen ajatteluun, keskusteluun, neuvotteluun ja toimintaan politiikan kentällä (Fairclough & Fairclough 2012, 83). Diskurssien käyttöön liittyy usein myös ideologisia seurauksia. Ne eivät kuitenkaan välttämättä näy suoraan analysoitavissa aineistoissa, vaan niitä voidaan pohtia tutkimusaineistosta johdetussa spekulatiivisessa päättelyssä. (Jokinen & Juhila 2016, 93-94.)

Diskurssien tutkimus tarkastelee kieltä funktionaalisen kielikäsitteilyn kautta. Sen mukaan kielelliset merkitykset ovat tilannesidonnaisia ja syntyvät sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Kielenkäytöllä on erilaisia funktioita; kieltä voidaan käyttää viestinnän välineenä, maailman kuvaamiseen tai sosiaalisten suhteiden ja identiteettien luomiseen. Yksi lause, lausahdus tai teksti voi kuitenkin toimia näillä kaikilla funktion tasoilla yhtä aikaa. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 14-15.)

Diskurssianalyttinen tutkimus ei ole vain puheen ja tekstien tarkastelua, vaan yhtä lailla yhteiskunnallisten rakenteiden, valtasuhteiden, instituutioiden ja toimijoiden tutkimista. Tutkimuksessa analysoidaan usein eri tason konteksteja. Siinä tutkitaan kielenkäytön mikrotasoa, mutta myös ympäröivää yhteiskunnallista makrotasoa. Yksittäisen kielenkäyttäjän toimintaan vaikuttavat niin henkilökohtaiset valinnat ja arvot kuin ympäröivän kulttuurin, yhteiskunnan ja sen instituutioiden arvot ja normit. Kielenkäyttäjällä on suhteellinen vapaus valita, miten kieltä käyttää, mutta kielenkäyttöön saattaa liittyä rajoituksia ja normeja. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 17-21.) Norman Faircloughin (1997, 71) mukaan diskurssien sosiaalikulttuurisen kontekstin huomioiminen on tärkeää. Laajempaan yhteiskunnalliseen ja kulttuuriseen kontekstikehykseen olisi syytä kiinnittää huomiota, koska ne muokkaavat diskursseja. Toisaalta myös diskurssit muokkaavat kontekstuaalista kehystä. (mt., 71.)

Diskurssianalyysissä tarkastelun kohteeksi otettavia kuvauksia nimitetään *selonteoiksi* ja ne toimivat merkitysten tutkimisen yläkäsitteenä. Ihmiset eivät pelkästään kuvaa asioita, vaan myös merkityksellistävät maailmaa. Selonteoilla ihmiset tekevät siis itseään ja maailmaa ymmärrettäväksi, ja ne perustuvat merkityksiin, joita selontekojen antaja saa ympäröivästä maailmasta. Toisaalta selonteot myös muokkaavat sitä, millaiseksi maailma ymmärretään. (Suoninen 2016b, 233; Jokinen & Juhila 2016, 281.) Kuviossa 1 Suoninen (2016b) on kuvannut, kuinka henkilö käyttää selonteoissaan diskursseja ja sitä kautta rakentaa sosiaalista todellisuutta.

Kuvio 1. Diskursiivinen toiminnan malli (Suoninen 2016b, 235)

Digitaalisiin palveluihin liittyvien merkitysten ja diskurssien lisäksi tulen tutkimaan, millaisia *subjektipositioita* vammaisista henkilöistä luodaan digitaalisten palvelujen käyttäjinä. Subjektipositiolla tarkoitetaan erilaisia toimijaulottuvuuksia ja toimijan aseman vaihtelua (Jokinen ym. 2016b, 45). Diskurssianalysissä keskeisenä kiinnostuksen kohteena on se, miten ihmiset asettuvat erilaisiin positioihin, jotka ovat tilanteisia ja vaihtuvia (Juhila 2016, 411). Esimerkiksi Mari Kivistön (2014) tutkimuksen mukaan vaikeavammaiset ihmiset asettavat itsensä sellaisiin subjektipositioihin, joihin yhteiskunta tai toiset ihmiset ovat heidät pakottaneet (mt., 190). Erilaiset subjektipositiot voivat esimerkiksi luoda lamaannuttavia identiteettejä (Jokinen & Juhila 2016, 97).

Diskurssianalysissä korostuu tutkijan dialogi aineiston kanssa. Analysointiprosessi ei useinkaan ole yksiselitteinen ja selkeä, mutta huolellisella aineiston analyysillä voidaan nostaa esiin asioita, joita arkielämässä ei usein edes ajatella. (Jokinen & Juhila 2016, 103-104.) Sirpa Pietikäisen ja Anne Mäntysen (2009, 170) mukaan tutkimustulokset parhaimmillaan "kuvaavat ilmiön laatua monipuolisesti, tuovat esiin syyseuraussuhteita, valottavat sosiaaliseen toimintaan liittyviä prosesseja, ehtoja, sääntöjä ja seurauksia, historiallisia juonteita ja konteksteja". Diskurssianalyysin kautta tutkimusaineistosta saadaan syvällisempää tietoa kielenkäytön erilaisista merkityksistä,

seurauksista, diskursseista ja subjektipositioista, joihin ei arkielämässä useinkaan kiinnitetä huomiota.

4.3.1 Kriittinen diskurssianalyysi

Kriittinen diskurssianalyysi on diskurssianalyysin suuntaus, joka tarkastelee kieltä kriittisesti. Se alkoi kehittyä 1970-luvulla, jolloin nousi tarve sellaiselle diskurssien ja tekstien analyysille, jossa huomioidaan kielenkäytön rooli yhteiskunnan valtarakenteiden rakentumisessa (Wodak 2001, 5). Kriittisen diskurssianalyysin avulla pyritään ymmärtämään, analysoimaan ja tutkimaan erityisesti diskurssien ja muun sosiaalisen toiminnan välistä vuorovaikutusta, kuten sosiaalisia suhteita, valtasuhteita, ideologioita, sosiaalisia instituutioita ja organisaatioita sekä sosiaalisia identiteettejä. (Fairclough & Fairclough 2012, 78.) Kriittisyyden kautta kriittisessä diskurssianalyysissä pyritään ottamaan huomioon se, että sosiaaliset käytännöt ja kielenkäyttö ovat yhteydessä syy- ja seuraussuhteisiin, joita emme yleensä huomioi. Erityisesti tämä liittyy vallankäyttöön, jolle kieli on olennaista. Teksteistä voidaan esimerkiksi erottaa *eksplisiittisiä ja implisiittisiä merkityksiä*. Eksplisiittiset merkitykset ilmenevät siitä, mitä tekstissä sanotaan, kun taas implisiittisiä merkityksiä voidaan tulkita siitä, mitä annetaan ymmärtää sanomatta suoraan. (Fairclough 1997, 75, 140.)

Kriittinen diskurssianalyysi ei ole Teun van Dijk'n (2009) mukaan metodi vaan paremminkin näkökulma, positio tai asenne. Kriittistä diskurssianalyysiä käyttävät tutkijat ovat sosiaalipoliittisesti sitoutuneita sosiaaliseen tasa-arvoon ja oikeudenmukaisuuteen. Tämä näkyy usein tutkimuksen tavoitteiden asettelussa, teoreettisessa viitekehyksessä ja analyysissä, kuten myös omassa tutkimuksessani. Yleensä kriittisessä diskurssianalyysissä ollaan kiinnostuneita siitä, miten diskurssit tuottavat tai uusintavat sosiaalista valta-asemaa ja sitä kautta vallan väärinkäyttöä. Sen tavoitteena on analysoida ja luoda ymmärrystä sekä ratkaisuja sosiaalisiin ongelmiin, jotka aiheutuvat tai kärjistyvät julkisista teksteistä tai puheesta. Analyysi tehdään normatiivisesta näkökulmasta, joka määrittyy kansainvälisten ihmisoikeuksien kautta. (mt., 63-64.)

Ruth Wodak'n (2001, 9) mukaan kriittisyys näkyy siten, että aineistoon otetaan etäisyyttä ja aineistoa tarkastellaan sosiaalisesta ja poliittisesta näkökulmasta. Kieli nähdään kietoutuneen sosiaaliseen valtaan monin tavoin. Kieltä voidaan käyttää muun muassa vallan haastamiseen, heikentämiseen ja vallan jakautumisen muuttamiseen. (mt., 9-10.) Kriittinen diskurssianalyysi on ongelmalähtöistä, ja siinä huomio kiinnitetään yhteiskunnallisiin ongelmiin ja resursseihin, joita ihmiset tarvitsevat ongelmien torjumisessa ja näiden ongelmien ratkaisemisessa. Kriittisessä diskurssianalyysissä tulee tunnistaa, millaiset genret, diskurssit ja tyylit ovat dominoivia. Tämän jälkeen huomio kiinnitetään niiden eroihin ja monimuotoisuuteen sekä sosiaaliseen rakentumiseen. Sosiaalisen kontekstin tarkastelu on kriittisessä diskurssianalyysissä oleellista. (Fairclough 2001, 125, 128-129.) Lähtökohtana usein onkin joidenkin alistussuhteiden olemassaolo. Tutkimuksessa pyritään tarkastelemaan niitä kielellisiä käytäntöjä, joilla näitä suhteita ylläpidetään ja oikeutetaan. (Jokinen & Juhila 2016, 301.)

4.3.2 Diskurssianalyysi omassa tutkimuksessani

Omassa tutkimuksessani analysoin poliittisia tekstejä hyödyntäen kriittistä diskurssianalyysiä. Valitsin sen analysointimenetelmäksi, koska se mielestäni soveltuu kyseessä olevan tutkimusaineiston analysoimiseen, ja sitä kautta saan parhaiten vastauksen tutkimuskysymyksiini. Vammaispoliittisten ohjelmien tarkastelu erityisesti kriittisen diskurssianalyysin kautta on tarkoituksenmukaista, koska tarkastelukulma tutkimuksessani perustuu vammaisten henkilöiden oikeuksiin. Näin ollen analyysissä tulee näkymään kriittinen ote siihen, miten kuntien ja puolueiden vammaispoliittiset ohjelmat pyrkivät edistämään tätä oikeutta sekä vammaispoliittisia tavoitteita. Diskurssianalyysin kautta etsin aineistosta, millaisia merkityksiä ja diskursseja vammaispoliittisissa teksteissä digitaalisista palveluista luodaan ja millaisiin subjektipositioihin vammaiset henkilöt digitaalisten palvelujen käyttäjinä tulevat asemoiduiksi.

Tutkimukseni lähti liikkeelle tutkimusaiheen ja teoreettisen viitekehyksen hahmottamisesta. Tutkimuksen tarkoituksen ja tavoitteiden selkiytymisen jälkeen aloin kerätä tutkimusaineistoa eli vammaispoliittisia ohjelmia verkosta. Kriittisessä diskurssianalyysissä ei ole tyypillistä tapaa kerätä aineistoa, eikä aineiston keruu ole oma vaiheensa, joka tulee saattaa loppuun ennen analyysivaiheen alkamista (Meyer 2001, 23-24). Aineiston valintaprosessin lähtökohtana oli kattava perehtyminen kaikkiin löytymiini vammaispoliittisiin ohjelmiin. Etsin verkosta löytyneistä ohjelmista digitaalisia palveluja käsittelevät tekstiosuudet. Lopulliseen tutkimusaineistooni valikoitui 27 suomalaista vammaispoliittista ohjelmaa. Diskurssianalyttiseen tarkasteluun valitsin ohjelmista vain ne tekstikohdat, jotka käsitelivät digitaalisia palveluita, koska tekstin analysoinnin tulee olla hyvin yksityiskohtaista. Tämän vuoksi on tarkoituksenmukaista käyttää rajattua aineistoa, tekstejä tai osia teksteistä. (Silverman 2000, 42; van Dijk 2001, 99.) En rajannut tarkemmin digitaalisen palvelun muotoa tai käytettyä käsitettä, koska käsitteellinen tai muotoon liittyvä rajausta olisi supistanut aineiston liian pieneksi. Ohjelmissa puhuttiin digitaalisista palveluista erilaisin käsittein. Digitaalisiin palveluihin viitattiin muun muassa käsitteillä digitaaliset palvelut, tieto- ja viestintäteknologia, etäpalvelut, sähköinen viestintä, sähköiset palvelut, sähköinen asiointi, tietotekniikka tai verkkotiedottaminen.

Alustava suunnitelmani oli käyttää aineistona sekä kansallisia että kansainvälisiä vammaispoliittisia ohjelmia ja strategioita. Päädyin lopulta kuitenkin käyttämään ainoastaan suomalaisia ohjelmia, koska suomalaista aineistoa kertyi analysoitavaksi riittävästi ja halusin toteuttaa hyvin yksityiskohtaista kielenkäytön analyysia. Päädyin rajaamaan tutkimukseni koskemaan vain kotimaista aineistoa myös sen vuoksi, että tutkimukseni hyödyttäisi digitaalisten palvelujen kehittämistä sekä esteettömyyden ja saavutettavuuden huomioimista erityisesti Suomessa ja nostaisi tarkasteluun suomalaista digitaalisiin palveluihin liittyvää vammaispoliittista kielenkäyttöä.

Yleisesti käytetty tapa kielenkäytön analysoinnissa on aloittaa sen sanaston arvioimisesta, jolla aihealuetta tarkastellaan (Suoninen 2016b, 232). Analysointi voidaan aloittaa myös yhtäläisyyksien ja erojen etsimisellä aineistosta (Suoninen 2016a, 53). Aineiston sisältöä ja ominaisuuksia voi muun muassa koodata, jaotella, laskea,

tyypitellä, teemoitella, yhdistää ja verrata muihin aineistoihin. Aineiston sisältöä voi vertailla ja siitä voi etsiä samankaltaisuuksia, ristiriitoja, poikkeamia ja säännönmukaisuuksia. Huomio kiinnitetään erityisesti siihen, millaisia merkityksiä tutkittava ilmiö kyseisessä aineistossa saa. Kaikkea kielenkäyttöä ei kuitenkaan ole tarkoitus analysoida, vaan analyysissä keskitytään tutkimuskysymysten kannalta keskeisiin piirteisiin. Aineistoa pilkotaan, puretaan, kootaan, eheytetään ja täydennetään teoreettisen viitekehyksen kautta, jotta päästään vastaamaan asetettuihin tutkimuskysymyksiin. Lisäksi aineistoa käydään läpi valitun tarkastelukulman kautta. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 166-167.)

Aloitin analyysini toistuvalla ja huolellisella aineiston lukemisella. Pysin kiinnittämään analyysissä huomiota juuri tutkimuskysymysteni kannalta oleellisiin asioihin. Lähdin etsimään aineistosta ensin yhtäläisyyksiä ja eroja sekä usein ilmeneviä rakenteita ja sanamuotoja. Kiinnitin huomiota erityisesti käytettyihin käsitteisiin ja siihen, miten asiat on kulloinkin ilmaistu. Eri diskurssien hahmottaminen oli aluksi vaikeaa, mutta aineiston toistuvan läpikäymisen, yhtäläisyyksien ja erojen hahmottamisen sekä sanaston ja lauseopillisten valintojen analysoimisen jälkeen diskurssit alkoivat erottua aineistosta. Pilkoin tekstiaineistoa pienempiin osiin ja yhdistin samankaltaiset tekstioitteet yhteen. Tämän jälkeen aloin tehdä tarkempaa ja syvällisempää analyysiä, jossa keskityin yhä yksityiskohtaisemmin käytettyihin ilmauksiin, sanamuotoihin ja sanavalintoihin. Näiden pohjalta analysoin puhetapojen laajempia eksplisiittisiä ja implisiittisiä merkityksiä. Myös omat tutkimuskysymykseni tarkentuivat, kun pääsin syvemmälle tutkittavaan ilmiöön ja omaan tutkimusaineistooni.

Aineiston alustavassa analysoinnissa toisistaan erottui kaksi diskurssia: vammaisten henkilöiden oikeuksia vahvistava, myönteinen diskurssi ja vammaisten henkilöiden vammaisuutta korostava, negatiivisempi diskurssi. Lisäksi kiinnitin alusta asti huomiota vammaispoliittisten tekstien yleiseen, retoriseen puhetyyliin. Näin ollen erotin aluksi aineistosta kolme diskurssia: oikeusdiskurssin, vammadiskurssin ja retorisen diskurssin. Aineiston syvemmän analyysin kautta erilaiset puhetavat alkoivat kuitenkin hahmottua yhä paremmin toisistaan ja alustavasti tulkitsemieni diskurssien sisältä alkoi hahmottua myös pienempiä diskursseja. Loppuen lopuksi nimesin oikeusdiskurssin

yhdenvertaisuusdiskurssiksi ja erotin siitä vielä mahdollisuuskurssin. Vammaiskurssista tuli estediskurssi ja siitä erottui realismidiskurssi omaksi diskurssikseen. Retorinen diskurssi oli ainoa diskurssi, joka säilyi omana diskurssinaan koko analyysiprosessin ajan.

Analyysin alkuvaiheessa tarkastelin vammaispoliittisia ohjelmia aineistokokonaisuutena. Myöhemmässä analyysivaiheessa yhdistin eri ohjelmista ne tekstiotteet, joissa tietty diskurssi esiintyi. Yhdisteleminen oli tarpeen, koska diskurssit eivät esiintyneet aineistossa selkeinä kokonaisuuksina, vaan pieninä palasina. Diskurssianalyyssissä analyysi onkin aineistolähtöistä, joten diskurssien tunnistaminen tarkentuu ja muuttuu analyysin kuluessa. Diskurssit eivät usein esiinny aineistoissa selkeinä kokonaisuuksina, koska kielen ja sanojen käyttämisellä on usein erilaisia merkityksiä ja seurauksia, joita voi olla vaikea havaita. (Suoninen 2016a, 53-54.) Diskurssien hahmottaminen vaatii aikaa ja aineiston tarkkaa läpikäymistä ja analysoimista. Pyrin pohtimaan käytettyä kieltä eri näkökulmista ja kyseenalaistamaan omia alustavia tulkintojani. Lopulta erotin vammaispoliittisista ohjelmista viisi erilaista diskurssia: retorisen diskurssin, yhdenvertaisuusdiskurssin, mahdollisuuskurssin, estediskurssin ja realismidiskurssin.

Tutkija asettuu tutkimusta tehdessään aina johonkin positioon. Asianajajan positiossa tutkija pyrkii tutkimuksellaan edistämään jotakin asiaa ja analysoi aineistoa tietyistä näkökulmista. Erityisesti kriittisessä diskurssianalyyssissä tutkija saattaa olla sitoutunut joihinkin arvoihin, ja sitä kautta kehittää tutkimuksessa välineitä interventioon ja argumentaatioon. Eri positiot ovat kuitenkin tutkimuksen eri vaiheissa vaihtuvia ja yhdisteltävissä. Tulkitsijan positiossa taas tutkijan ja aineiston välinen suhde on vuorovaikutuksellinen ja analyysi on aineistolähtöistä. (Juhila 2016, 418-423, 439.) Itse asetuin erityisesti asianajajan positioon, koska tarkoitukseni oli nostaa tarkasteluun, miten vammaispoliittiset ohjelmat palvelevat vammaispoliittisia tavoitteita ja sitä kautta edistävät vammaisten henkilöiden oikeutta yhdenvertaisiin digitaalisiin palveluihin. Kriittinen diskurssianalyysi mahdollistaakin tutkimusaineiston tarkastelun tiettyjen silmälasien takaa, mutta siitä huolimatta myös avoin, tulkitseva asenne tutkimusaineistoa analysoitaessa varmistaa sen, että tutkimuksen takana olevat arvot

eivät ohjaa liikaa analyysin tekemistä. Siksi pyrinkin tulkitsemaan aineistoa myös avoimin silmin, jotta oma tutkimustani ohjaava näkökulma ei liikaa ohjaisi analyysin tekemistä.

Diskurssianalyttisissä tutkimuksissa myös kontekstuaalisuuden pohtiminen on oleellinen osa tutkimusta. Suomalainen vammaispolitiikka on kehittynyt vuosikymmenten saatossa siihen pisteeseen, missä se tällä hetkellä on. Poliitiikkaan liittyvässä tutkimuksessa on mielestäni tarkoituksenmukaista hahmottaa sitä yhteiskunnallista kontekstia, johon esimerkiksi tässä tutkimuksessa vammaispoliittiset ohjelmat liittyvät. Kriittisessä diskurssianalyysissä kieltä tarkastellaan yhteiskunnallisena tuotoksena ja vaikuttajana. Jokainen teksti rakentaa, uusintaa ja muuttaa sosiaalisia identiteettejä, sosiaalisia suhteita sekä tieto- ja uskomusjärjestelmiä. Kriittisessä diskurssianalyysissä korostuvat erityisesti sanaston ja lauseopilliset valinnat. Tekstin kokonaisrakenteen tasolla on aiheellista tarkastella myös sitä, miten eri aiheet on aseteltu suhteessa toisiinsa. (Fairclough 1997, 74-76, 157.) Erotin myös omasta tutkimusaineistostani eri diskurssien suhteita ja esiintymistä tutkimusaineistossa. Lisäksi keskityinkin kunkin diskurssin kohdalla pohtimaan sitä, miten se palvelee vammaispoliittisia tavoitteita. Kielenkäytöllä voi olla seurauksia eli funktioita, jotka voivat olla tahattomia tai tahallisia, tilannekohtaisia tai laajempia (Suoninen 2016a, 51). Teksti on harvoin yhden ihmisen aikaansaamaa, ja niissä usein näkyy erilaisia kilpailevia diskursseja ja ideologioita (Wodak 2001, 11). Tulkitsemieni diskurssien laajempia yhteiskunnallisia merkityksiä tulen pohtimaan tutkimustulosteni käsittelyn yhteydessä, koontiluvussa ja pohdinnassa.

Analyysiprosessini oli kokonaisuudessaan jatkuvaa liikettä tutkittavan ilmiön mikrotason analyysin ja kokonaisyymmärryksen välillä, kuten Sirpa Pietikäinen ja Anne Mäntynen (2009, 168) osuvasti diskurssianalyttisen tutkimuksen luonnetta kuvaavat. Tutkija voi aloittaa analyysinsä useista kohdista ja palata samoihin kohtiin monta kertaa. Diskurssianalyttinen tutkimus onkin prosessimaista. Tutkimus ei yleensä etene lineaarisesti tai selkeästi, vaan erilaisten valintojen, pohdintojen ja erehdysten kautta. Erityisesti diskurssianalyttisessä tutkimuksessa tutkimusprosessi on usein haastava ja spiraalimainen. Tutkimusprosessi "koostuu erilaisten vaiheiden vuorottelusta, takaisin

palaamisesta, uudelleen tekemisestä ja vuoropuhelusta. Diskurssintutkimus pyrkii vielä tästä spiraalimaisuudesta eteenpäin, kohti erilaisten käsitteiden, ilmiön mikro- ja makrotasojen ja teoreettisten perspektiivien yhdistämistä ja risteämistä.” Spiraalimaisuudesta seuraa usein se, että asiat saattavat tutkimusprosessin aikana muuttua. Aineisto voi vaatia tutkimuskysymyksen tarkentamista ja jopa muuttamista, koska aineistosta voi nousta jotakin sellaista, jota tutkija ei ole osannut ennakoida tai olettaa. (mt., 141-143, 168.)

Spiraalimaisuus kuvaa myös oman tutkimuksen etenemistä. Palasin analyysiä tehdessäni useaan otteeseen taaksepäin ja pyrin kriittisellä otteella erottamaan diskursseja toisistaan ja pohtimaan diskurssien erilaisia merkityksiä. Analyysin edetessä osa diskursseista yhdistyi tai erkaantui omiksi diskursseikseen. Myös teoreettinen viitekehys tarkentui analyysivaiheen aikana. Näin ollen tutkimuksen eteneminen oli diskurssianalyttiselle tutkimukselle tyypillisesti spiraalimaista. Kaiken kaikkiaan vammaispoliittisten ohjelmien analyysivaihe osoittautui haasteelliseksi ja aikaa vieväksi prosessiksi, mutta lähtökohtaisesti kuitenkin erittäin mielenkiintoiseksi ja antoisaksi tutkimusvaiheeksi. Analyysivaihe oli jatkuvaa eteenpäin menemistä ja taaksepäin palaamista, jossa teoreettinen viitekehys, teoreettiset käsitteet ja analyysi kulkivat rinta rinnan.

4.4 Tutkimuksen eettisyys, luotettavuus ja validiteetti

Diskurssianalyttisessä tutkimuksessa tutkijan ja tutkimusaineiston välinen suhde on konstruktivinen. Tutkija nähdään keskeisenä toimijana ja toiminta on vuorovai-
kutuksellista. Tutkija ikään kuin kuuntelee tutkimusaineistoja ja keskustelee niiden kanssa. Tutkimustulosten kautta tutkija sekä kuvaa sosiaalista todellisuutta että myös itse rakentaa sitä. Näin ollen tutkimustuloksiin tulee suhtautua reflektiivisesti. (Jokinen 2016a, 253; Juhila 2016, 411.) Koska tutkijalla ja tutkittavalla ilmiöllä on läheinen suhde, tutkija puhuu oman henkilökohtaisen elämäkertansa, sosiaaliluokkansa, sukupuolensa, rotunsa ja kulttuurinsa kautta (Denzin & Lincoln 2008, 28). Olen aikaisemmalta koulutukseltani kasvatustieteiden maisteri ja erityisopettaja ja olen kohta

yhdeksän vuotta työskennellyt erilaisissa erityisopettajan tehtävissä. Oma kasvatustieteellinen koulutus- ja työhistoriani osaltaan tulee vaikuttamaan tutkimusprosessiini, tekemiini valintoihin, analyysiin ja tulkintoihin. Tutkimani poliittiset ohjelmat ovat kuitenkin minusta täysin riippumattomia aineistoja, joiden syntymiseen minulla tutkijana ei ole ollut vaikutusta. Tiedostan kuitenkin sen, että tulen olemaan olennainen osa tutkimusta. Toteuttamani diskurssianalyysi perustuu omiin näkemyksiini, tulkintoihini ja sitä kautta muodostamiini diskursseihin ja subjekti-positioihin. Tutkimuksessani subjektiivisuus on siis väistämätöntä, mutta olen pyrkinyt saavuttamaan tutkimukseeni luotettavuutta tarkalla tutkimuksen etenemisen kuvauksella sekä perustelemalla tekemäni valinnat, diskurssit ja subjekti-positiot huolellisesti. Lisäksi aineistosta nostamani tekstiotteet toimivat tulkintojeni perusteina ja esimerkkeinä.

Tutkimukseni tulee pohjautumaan ihmisten tuottaman materiaalin hyödyntämiseen. Tutkimus ei siis perustu yksittäisiin informantteihin, vaan useiden ihmisten tuottamiin kirjallisiin materiaaleihin eli poliittisiin teksteihin. Eettisiä haasteita ihmisten tuottamassa materiaalissa voi esimerkiksi syntyä tilanteessa, jossa materiaalin tuottajalta ei ole mahdollista kysyä tutkimuslupaa (Clarkeburn & Mustajoki 2007, 68). Oma tutkimusaineistoni on vapaasti luettavissa verkossa eli koostuu julkisista, kollektiivisesti kirjoitetuista poliittisista dokumentteja, joista ei ilmene yksittäisiin henkilöihin liittyviä henkilökohtaisia tietoja. Näin ollen aineiston tutkimuskäyttöön ei tarvita erillisiä tutkimuslupia. Tutkimuksessa tulee kuitenkin selvästi ilmoittaa, mitä aineistoja siinä on käytetty. Käyttämäni tutkimusaineisto onkin listattu Liitteeseen 1. Tutkimusaineistoa käsiteltäessä on otettava huomioon myös aineiston eettinen kestävyys, millä tarkoitetaan koko tutkimusprosessin toteuttamiseen liittyvien eettisten ohjeiden noudattamista (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 161).

Tutkijan tulee olla sekä kriittinen että reflektiivinen. Kriittisyydellä tarkoitetaan lähinnä itsekritiikkiä, jossa tutkija kyseenalaistaa omia tulkintojaan. Reflektiivinen tutkija taas tiedostaa omat tutkimuksen tekemiseen liittyvät lähtökohtansa. Nämä auttavat tutkijaa pääsemään tutkimukselliselle tasolle. (Laine 2010, 34.) Kirsi Juhila (2016, 443) korostaa reflektiivisyyden merkitystä myös diskurssianalyttisessä tutkimuksessa.

Toisaalta tutkimus itsessään on osaltaan rakentamassa sosiaalista todellisuutta, ja sitä kautta tutkimus on avoin muiden tekemille tulkinnoille. Toisaalta reflektiivisyyden vaatimus kiinnittää tutkijan huomion myös omaan kielelliseen toimintaansa ja siinä tuottamiinsa konstruktioihin. (mt., 443.)

Henriikka Clarkeburnin ja Arto Mustajoen (2007, 25) mukaan tutkimusetiikka sisältää taidon tehdä tietoisia ja perusteltuja ratkaisuja. Näin ollen eettinen vastuu koskettaa kaikkia tutkijoita, joiden tekemät valinnat vaativat eettistä pohdintaa. (mt., 25.) Tutkimuseettisiin kysymyksiin lukeutuu myös vaikuttavuuden käsite. Tutkimuspoliittisessa keskustelussa on alettu puhua tutkimuksen vaikuttavuudesta, millä tarkoitetaan joko tutkijayhteisön sisäistä vaikuttavuutta tai tutkimuksen heijastusvaikutuksia yhteiskuntaan. Tutkimuksen vaikuttavuutta on kuitenkin vaikea arvioida. (Clarkeburn & Mustajoki 2007, 16-17.) Omassa tutkimuksessani tulen erityisesti pohdinnassa tarkastelemaan oman tutkimukseni yhteiskunnallista merkitystä ja vaikuttavuutta. Tutkimusaiheeni on ajankohtainen, koska digitalisaatio on hyvin keskeinen tavoite niin kansallisissa kuin kansainvälisessä poliittisissa strategioissa ja ohjelmissa. Toivon tutkimuksellani olevan yhteiskunnallista vaikuttavuutta siten, että poliittiseen kielenkäyttöön kiinnitettäisiin yhä enemmän huomiota, jotta sen mahdolliset vammauttavat vaikutukset saataisiin minimoitua. Toisaalta vammaispolitiikassa esiintyvää osallisuutta ja yhdenvertaisuutta vahvistavaa kielenkäyttöä on tärkeää nostaa esiin ja vahvistaa.

Vaikuttavuuteen liittyy laadun käsite. Tutkimuksen laadun varmistamiseksi on aiheellista tarkastella sen luotettavuutta. Luotettavuudesta voidaan käyttää myös termiä reliabiliteetti. Laadullisessa tutkimuksessa on luotettavuuden näkökulmasta aiheellista kuvata tutkimusprosessi tarkasti ja tutkimusasetelma avoimesti. Tutkimusraportti on tutkijan tulkinnallinen konstruktio. Tutkijan tulee perustella lukijalle omat tulkintansa ja ne perusteet, joiden pohjalta hän on tulkinnat rakentanut. (Kiviniemi 2010, 81-83.) Tähän liittyy myös tutkijan omien lähtökohtien, sitoumusten ja aseman reflektointi. Reflektointi korostuu erityisesti diskurssien tutkimuksessa, koska diskurssintutkija on aina itse diskurssien tuottaja ja osa tutkimusprosessia. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 171.) Myös Suvi Ronkainen ym. (2011, 70) korostavat sitä, että

tutkija on tutkimuksessa olennainen osatekijä, eikä tiettyä subjektiutta voida koskaan kokonaan poistaa tutkimuksesta.

Tutkimuksen luotettavuutta ja uskottavuutta voidaan muun muassa parantaa sillä, että löydetään vastaavia ilmiöitä toisista tutkimuksista (Moilanen & Räihä 2010, 61). Diskurssianalyttisessä tutkimuksessa puhutaan tulosten kumuloitumisesta, mutta tulee huomioida, että tutkimuksen kohteena oleva kielellinen toiminta on ainutlaatuista (Juhila & Suoninen 2016, 447, 456). Näin ollen toisista tutkimuksista ei välttämättä löydy täysin vastaavia ilmiöitä. Omaa tutkimustani vastaavia tutkimuksia liittyen ei Suomessa ole aikaisemmin tehty. Vammaisuuteen liittyviä diskurssianalyttisiä tutkimuksia on kuitenkin tehty pro gradu - ja väitöskirjatasolla.

On oleellista ymmärtää se, että diskurssianalyttisellä tutkimuksella ei tavoitella universaalialta faktaa ja yleistettävyyttä (Juhila & Suoninen 2016, 445). Omassa tutkimuksessani pyrin saavuttamaan luotettavuutta tarkalla tutkimusprosessiin ja etenemiseen liittyvällä kuvauksella sekä analyysissä tekemieni tulkintojen huolellisella perustelulla ja aineisto-otteilla. Perusteltu argumentointi onkin ainut tapa tuottaa asianmukaisia tutkimustuloksia (Juhila & Suoninen 2016, 462). Yleistyksiä laadullisessa tutkimuksessa voidaan tehdä tulkinnoista (Moilanen & Räihä 2010, 65-67). Diskurssianalyysin kautta omassa tutkimuksessani saadaan merkityksellistä laadullista tietoa kielenkäytöstä, jolla kuvataan digitaalisia palveluja vammaispoliittisissa ohjelmissa. Tutkimuksella pyritään nostamaan tietoisuutta sellaisista vammaispoliittisen kielenkäytön vaikutuksista ja merkityksistä, joita ei arkielämässä tule ajatelleeksi. Näin ollen tutkimuksessani saadaan rajallista ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä (ks. Ronkainen ym. 2011) eli tiettyyn aikaan sidotusta digitaalisia palveluja koskevasta vammaispoliittisesta kielenkäytöstä.

Validiteetilla tarkoitetaan tutkimuksen oikeellisuutta ja totuudellisuutta. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa haasteena validiteetin suhteen on se, miten tutkija vakuuttaa itsensä ja yleisönsä siitä, että hänen löydöksensä pohjautuvat koko tutkimusaineiston kriittiseen analysointiin, eikä vain muutamaankin tarkkaan valittuun tapaukseen. (Silverman 2000, 175-176.) Oman tutkimukseni aineistona toimivat suomalaiset

vammaispoliittiset ohjelmat, joissa käsitellään digitaalisia palveluja. Tutkimusaineiston valintaan asettamani kriteerit täyttäviä vammaispoliittisia ohjelmia löytyi yhteensä 27 kappaletta ympäri Suomea. Valitsin tutkimukseeni kaikki verkosta löytämäni 2010-luvulla kirjoitetut vammaispoliittiset ohjelmat, joissa käsiteltiin digitaalisia palveluja. Ohjelmissa digitaalisia palveluja koskevat tekstiosuudet olivat osin melko suppeita, jolloin noinkin laajalta vaikuttava aineisto oli vielä analysoitavissa kvalitatiivisesti ja diskurssianalyttisesti.

David Silvermanin (2000, 177) mukaan validiteetin saavuttamiseksi on oleellista olla tekemättä liian helppoja päätelmiä. Ensimmäisiin päätelmiin aineistosta tulee suhtautua kriittisesti ja jopa pyrkiä niiden kumoamiseen. Tuloksia tulee testata kaikin mahdollisin tavoin. (mt, 177-178.) Sekä ulkoisesti että sisäisesti validi aineisto on siis koko tutkimuksen perusta niin tieteellisen tutkimuksenteon kuin moraaliselta kannalta (Denzin & Lincoln 2008, 194). Omassa tutkimuksessani pyrkimyksenäni on ollut mahdollisimman kattava luotettavuus ja validiteetti tutkimusprosessiin ja tutkimusaineistoon liittyvien valintojen kuvaamisella ja perustelemisella. Analyysivaiheessa olen pyrkinyt suhtautumaan aineistosta tekemiini päätelmiin kriittisesti ja tarkastelemaan aineistoa eri näkökulmista. Tiedostan oman subjektiivisen roolini tutkijana ja olen pyrkinyt mahdollisimman avoimeen ja reflektoiivaan tutkimusotteeseen, jotta lukijalle välittyisi kuva luotettavasta ja validista tutkimuksesta.

5 Digitaalisiin palveluihin liittyvät diskurssit

Tutkimusaineistoni koostui suomalaisten kuntien vammaispoliittisista ohjelmista ja suomalaisten puolueiden vammaispoliittisista ohjelmista niiltä osin kuin ne käsittelevät digitaalisia palveluita. Tutkimukseni tarkoituksena oli analysoida kriittisesti, millaisia merkityksiä digitaalisista palveluista vammaispoliittisissa ohjelmissa luodaan ja miten ne palvelevat vammaispoliittisia tavoitteita. Tässä luvussa esittelen tutkimukseni tuloksia tulkitsemieni diskurssien kautta. Tutkimusaineistosta olen erottanut viisi digitaalisiin palveluihin liittyvää diskurssia, joiden pohjalta vammaisista henkilöistä muodostuu erilaisia kuvia digitaalisten palvelujen käyttäjinä. Aineistosta identifioimani diskurssit ovat retorinen diskurssi, yhdenvertaisuusdiskurssi, mahdollisuusdiskurssi, estediskurssi ja realismidiskurssi. Tietyssä diskurssissa on aina omat systemaattiset piirteensä (Fairclough 1997, 144), jotka käyn analyttisesti läpi tässä luvussa. Olen pohtinut myös tulkitsemieni diskurssien laajempia, yhteiskunnallisia eksplisiittisiä ja implisiittisiä merkityksiä.

Kunkin diskurssin kohdalla nostan tutkimusaineistosta esiin omia tulkintojani ja havaintojani tukevia aineistoesimerkkejä eli tekstiotteita, jotka olen erottanut varsinaisesta tekstistä kursivilla. Lisäksi olen erottanut tekstiotteet varsinaisesta tekstistä myös sistentämällä. Tekstin sisään sijoitetut esimerkit on erotettu varsinaisesta tekstistä niin ikään kursivilla. Jos olen katkaissut tekstiotteen, olen merkinnyt katkaisukohdan katkoviivoilla ----. Olen numeroinut jokaisen kunnan, kuntayhtymän tai puolueen vammaispoliittisen ohjelman. Kunkin tekstiotteen perään olen merkinnyt kyseessä olevan ohjelman numeron viittaamiseksi selkiyttämiseksi. Tarkoitukseni ei ole ollut yksilöidä tekstiotteita tiettyihin kuntiin, kuntayhtymiin tai puolueisiin, joten numeroinnin kautta ei lukijalle suoraan välity tieto siitä, minkä kunnan tai puolueen vammaispoliittisesta ohjelmasta tekstiote on peräisin. Pyrkimykseni on käsitellä vammaispoliittista kielenkäyttöä yleisellä tasolla. Liitteestä 1 löytyy tarkka listaus niistä vammaispoliittisista ohjelmista, joita on käytetty tutkimusaineistona.

5.1 Retorinen diskurssi

Vammaispoliittiset ohjelmat sisältävät poliittiseen vaikuttamiseen suunnattua tekstiä, joka on syntynyt tämän ajan vammaispoliittiseen kontekstiin. Poliittinen puhe syntyy yleensä suhteessa ympäröivään yhteiskuntaan ja vallitsevan ajankohdan diskurssiiviseen ilmapiiriin (Jokinen 2016b, 180). Yhteiskunnallisilla instituutioilla on omia tyypillisiä tapoja käyttää kieltä (ks. Fairclough 1997), johon siis vaikuttaa vallitseva yhteiskunnallinen konteksti. Vammaispoliittisissa ohjelmissa korostuikin kauttaaltaan retorinen puhetyyli. Ohjelmista oli erotettavissa paljon sellaista retorista tavoitepuhetta, joka monin paikoin päällekkäistyi muiden tulkitsemieni diskurssien kanssa. Nostan tämän diskurssin yhdeksi erilliseksi diskurssiksi, koska siitä on erotettavissa selkeitä ominaispiirteitä, joita on aiheellista tarkastella, jotta vammaispoliittisten ohjelmien poliittista puhetapaa voidaan ymmärtää paremmin.

Retorisessa diskurssissa esitetään tavoiteltavia asioita ilman konkreettisia, selkeitä tavoitteita tai nimettyjä vastuuhenkilöitä. Yksi retorisen puheen ominaispiirre ovatkin toteavat lauseet, joissa asioiden olemassaolo todetaan ottamatta kantaa tai asettamatta ehdottomia tavoitteita. Retorisen puhetavan toteava ominaispiirre tulee hyvin ilmi tekstiotteesta [21a], jossa todetaan, mitä *esteettömyys viestinnässä ja tiedonsaannissa merkitsee* tai tekstiotteesta [13], jossa todetaan, että *julkiset palvelut suunnitellaan niin, että ne ovat kaikille kansalaisille soveltuvia*. Otteessa [13] ei kerrota, miten kaikille soveltuvat palvelut suunnitellaan tai miten vammaispoliittiset tavoitteet tullaan huomioimaan tässä palvelujen suunnittelussa. Otteessa todetaan asian olevan *periaatteena* - ei tavoitteena, jolloin ilmaus ei ole niin sitovaa. Sama ilmenee tekstiotteesta [21b], jossa ilmaistaan, että palvelujen helposta saavutettavuudesta, käytettävyydestä ja esteettömyydestä on tärkeää huolehtia.

Esteettömyys viestinnässä ja tiedonsaannissa merkitsee niiden tasavertaista saavutettavuutta ja käytettävyyttä. [21a]

Periaatteena on, että julkiset palvelut suunnitellaan niin, että ne ovat kaikille kansalaisille soveltuvia. [13]

Yhteiskunnan tasapainoisen kehityksen ja ihmisten yhdenvertaisten mahdollisuuksien vuoksi on tärkeää, että näiden palvelujen helposta saavutettavuudesta pidetään huolta, samoin niiden käytettävyydestä ja esteettömyydestä. [21b]

Retorisessa diskurssissa käytetään paljon passiivimuotoisia verbejä. Puhetavassa käytetään esimerkiksi ilmauksia: *edistetään, lisätään, kehitetään, parannetaan tai huomioidaan*. Siinä todetaan se, mitä *voidaan edistää*, mikä *on tavoiteltavaa* tai *mikä on periaatteena*. Retorisessa diskurssissa ei aseteta ehdottomia vaatimuksia tai tavoitteita, vaan asia todetaan tai siinä käytetään verbin passiivimuotoa. Passiivimuotoisesta lauseesta puuttuu tekijä, jolloin toiminnasta voidaan hämärtää vastuun ottaminen ja sitoutuminen tavoitteeseen (Fairclough 1997, 149; Jokinen 2016b, 196). Retorisen diskurssin implisiittinen merkitys saattaakin olla väistää vastuuta huolehtia vammaisten henkilöiden tosiasiallisen perusoikeuden toteutumisesta yhdenvertaisiin digitaalisiin palveluihin. Näin vältetään myös sitoutumasta vammaispoliittisten tavoitteiden mukaiseen toimintaan. Tekstiote [19] kuvastaa hyvin tätä vastuun väistämistä, koska siitä todetaan hyvin ympäröyvästi, että *sähköisten palvelujen kehittämistä painotetaan*. Ilmauksessa ei nosteta esiin, miten palveluja kehitetään, miten kehittämisessä huomioidaan kansalliset ja kansainväliset vammaispoliittiset tavoitteet digitaalisten palvelujen osalta tai kuka on kehittämisestä vastuussa.

Eryteisesti painotetaan sähköisten palvelujen kehittämistä ----. [19]

2010-luvun tietoyhteiskunnassa esteettömyys on tavoiteltavaa myös tiedonsaannissa, ei pelkästään rakennetussa ympäristössä. [25]

Retorisessa diskurssissa korostuu kaunopuheinen ja korusanainen puhetapa. Sille tyypillistä on jopa teennäiseltä tuntuva puhe. Tästä esimerkkinä on tekstiote [25], jossa ilmaistaan, että *esteettömyys on tavoiteltavaa*. Tavoiteltavalla viitataan johonkin, jota yritetään saavuttaa eli tässä tapauksessa tiedonsaannin esteettömyyttä. Passiivimuotoisella verbillä häivytetään tekijä ja sitä kautta kierretään vastuun ottaminen. Tekstiotteessa [20] ilmaistaan, mitä *asiallinen tiedonkulku* takaa, mutta

jätetään auki se, kuinka kyseessä olevassa kunnassa asiallinen tiedonkulku aiotaan toteuttaa.

Asiallinen tiedonkulku takaa vammaisille täysivaltaisen osallistumisen ja vaikuttamisen kunnan suunnitteluun, palvelujen ja elinolojen kehittämiseen. [20]

Retorinen diskurssi toimi koko tutkimusaineiston läpileikkaavana diskurssina ja kuvasi kokonaisvaltaisesti vammaispoliittisten ohjelmien kielenkäyttöä. Vammaiselle henkilölle ei tässä diskurssissa varsinaisesti muodostu subjektipositiota digitaalisten palvelujen käyttäjänä, vaan vammaisen henkilö näyttäytyy passiivisena toimijana. Vammaisen henkilö ikään kuin jää retorisen tavoitepuheen taakse, jolloin käsitys vammaisista henkilöistä yksilöinä hämärtyy. Asiantilat tai tavoitteet esitetään sellaisin toteavin tai passiivimuotoa käyttävin lausein, joissa ei vammaisten henkilöiden aktiivinen toimijuus korostu.

5.2 Vammaispoliittisia tavoitteita vahvistavat diskurssit

5.2.1 Yhdenvertaisuusdiskurssi

Yhdenvertaisuusdiskurssin lähtökohtana ovat vammaisten henkilöiden oikeudet ja vammaispoliittiset tavoitteet. Sen tarkoituksena on luoda kuntalaisille ja kansalaisille yhdenvertaisia digitaalisia palveluita. Tämä diskurssi on lähimpänä vammaisuuden poliittista mallia ja sen näkemystä vammaisista henkilöistä kansalaisina (ks. Katsui 2005). Yhdenvertaisuusdiskurssissa korostetaan voimakkaasti vammaisten henkilöiden oikeutta digitaalisiin palveluihin. Se palvelee parhaiten myös kansainvälisiä ja kansallisia vammaispoliittisia tavoitteita, koska siinä käytettävä ideologinen puhetapa edistää vammaisten henkilöiden yhteiskunnallista osallisuutta ja yhdenvertaisuutta. Euroopan vammaisstrategiassa (2010) keskeisiksi toiminta-alueiksi on nostettu muun muassa esteettömyys ja saavutettavuus. Digitaalisten palvelujen näkökulmasta tämä tarkoittaa esteettömien ja saavutettavien digitaalisten palvelujen kehittämistä ja sitä

kautta yhdenvertaisten mahdollisuuksien luomista digitaalisten palvelujen käyttämiseen. Tekstiote [13a] kuvastaa hyvin tätä diskurssia, koska siinä puhutaan vammaisten kuntalaisten *yhdenvertaisista mahdollisuuksista* tiedonsaantiin.

Vammaisilla kuntalaisilla tulee olla muiden kuntalaisten kanssa yhdenvertaiset mahdollisuudet saada tietoa. [13a]

Yhdenvertaisuusdiskurssissa vammaisia henkilöitä ei eroteta omiksi vammaisryhmikseen, eikä vammaisuuteen liitettäviä esteitä ja toiminnanrajoitteita korosteta. Vammaisten henkilöiden nähdään olevan kuntalaisia tai kansalaisia, ja siinä korostuu yhdenvertaisuus ja tasa-arvoisuus kuntalaisena ja kansalaisena. Yhdenvertaisuusdiskurssissa käytetään esimerkiksi termejä *vammaiset kuntalaiset*, *kaikki kansalaisryhmät* tai *kaikki ihmiset*. Arvot ja tavoitteet yleistetään koskemaan kaikkia kuntalaisia tai kansalaisia, jolloin vammaisten henkilöiden ja muiden ihmisten välinen ero hämärtyy (ks. Fairclough 1997, 143). Näin ollen yhdenvertaisuusdiskurssin käsitys vammaisuudesta ja vammaisten henkilöiden osallisuudesta yhteiskunnassa on inklusiivinen. Inklusiiossa Reko Niemelän (2015) mukaan kaikilla ihmisillä on yhteiskunnassa yhtäläiset oikeudet. Esimerkiksi tekstiotteessa [21] käytetään termiä *kansalaisryhmät*, joka terminä ei korosta vammaisia henkilöitä omina erillisinä ryhminä, vaan yhtenä kansalaisryhmänä.

Kaikilla kansalaisryhmillä tulee olla yhdenvertaiset mahdollisuudet tieto- ja viestintäteknologisiin ratkaisuihin perustuvien palveluiden hyödyntämiseen. [21]

Kaikessa tiedottamisessa tulee olla tavoitteena, että viestintä tavoittaa kaikki ---- (kyseessä olevan kunnan kuntalaiset). [13b]

Yhdenvertaisuusdiskurssissa käytetään usein modaaliapuverbejä, joilla korostetaan sanoman ehdottomuutta eli mitä *tulee tehdä*, *tulee olla*, *on tehtävä* tai mitä *on oltava*. Tämä tulee hyvin esiin tekstiotteissa [13a], [21] ja [13b]. Lisäksi termit *kaikki* ja *jokainen* toistuvat yhdenvertaisuusdiskurssissa. Toisaalta tekstiotteen [13b] velvoite siitä, että *kaikessa tiedottamisessa* tulee tavoitella täyttä tavoittavuutta, on tavoitteena jo

lähes utopistinen. Yhdenvertaisuusdiskurssissa korostuu ideologinen poliittinen näkökulma, joka tavoittelee sellaista ideaalia tilaa, jossa vammaisten henkilöiden oikeus yhdenvertaisiin digitaalisiin palveluihin toteutuisi. Myös tekstiote [14] kuvastaa yhdenvertaisuusdiskurssille tyypillistä velvoittavaa, ehdottomia vaatimuksia sisältävää puhetapaa.

Jokaiselle vammaisryhmälle on varmistettava keino tiedon saamiseksi ja itsensä ilmaisemiseksi kehittämällä sähköistä asiointia ja erilaisia tiedotusmuotoja. [14]

On luotava keinot palveluneuvonnan tuottamiseksi niille, jotka eivät käytä verkkopalveluja. [16]

Yllä olevassa tekstiotteessa [16] veloitetaan kuntaa *luomaan keinoja palveluneuvonnan tuottamiseksi niille, jotka eivät käytä verkkopalveluja*. Verkkopalvelujen käyttämättömyyden syitä ei eritellä, verkkopalvelujen käyttämiseen liittyviä rajoitteita tai esteitä ei korosteta, vaan puhutaan *niistä* kuntalaisista, jotka eivät verkkopalveluja käytä. Ajatus virkkeen taustalla on se, että kaikki kuntalaiset eivät verkkopalveluja käytä riippumatta taustalla olevasta syystä. Lähestyminen käyttämättömyyteen on positiivinen, eikä asiaa esimerkiksi ilmaista ilmauksilla ”niille, jotka eivät pysty käyttämään” tai ”niille, jotka eivät osaa käyttää”.

Yhdenvertaisuusdiskurssissa ilmaistaan selvästi ja ehdottomasti, mitä on tehtävä, jotta vammaisten henkilöiden oikeudet toteutuisivat. Diskurssi onkin voimistava ja valtaistava, koska siinä korostetaan vahvasti vammaisten henkilöiden oikeuksia. Hisayo Katsui (2005, 182-183) näkee, että vammaisiin ihmisiin vaikuttavien yhteiskunnallisten rakenteiden muuttamiseksi tarvitaan vammaisten ihmisten valtaistumista yksilöllisesti, ryhmänä ja yhteisönä. Tähän diskurssiin liittyvä puhetapa saattaa osaltaan vaikuttaa vammaisiin henkilöihin voimistamalla ja valtaistamalla heitä digitaalisten palvelujen käyttäjinä. Puhetapa valtaistaa vammaisia henkilöitä vaatimaan digitaalisten palvelujen esteettömyyttä ja saavutettavuutta, koska digitaalisten palvelujen käyttäminen on kuntalaisten ja kansalaisten perusoikeus (ks. Saarenpää 2016; Kohti esteetöntä viestin-

tää 2016). Saavutettavuuden ja esteettömyyden ehdottomuus ulotetaan koskemaan kaikkia kuntalaisia ja kansalaisia henkilöitä.

Maarit Mäkinen (2009) on väitöskirjassaan käsitellyt kansalaisten osallisuutta ja osattomuutta tietoyhteiskunnassa. Osallisella kansalaisuudella hän viittaa kansalaisen mahdollisuuksiin olla täysivaltaisesti osallisena yhteisössään ja yhteiskunnassa. Kansalaisella on myös kykyjä ja mahdollisuuksia vaikuttaa joko teknologian avulla tai ilman sitä. Osattomalla kansalaisella taas ei ole riittäviä kykyjä ja mahdollisuuksia olla aktiivisena yhteiskunnan jäsenenä ja vaikuttaa siinä. (mt., 43-44.) Vammaiselle henkilölle muodostuukin tässä diskurssissa osallisen käyttäjän subjektipositio. Vammaisen henkilö nähdään yhdenvertaisena kansalaisena ja kuntalaisena, jolla on oikeus digitaalisiin palveluihin ja jolle tulee luoda mahdollisuudet digitaalisten palvelujen käyttämiseen, jotta hän voi toteuttaa tätä oikeuttaan. Näin yhdenvertaisuusdiskurssin eksplisiittinen merkitys on vahvistaa vammaisten henkilöiden oikeutta käyttää digitaalisia palveluja ja sitä kautta edistää vammaisten henkilöiden osallisuutta sekä digitaalisten palvelujen esteettömyyttä ja saavutettavuutta. Diskurssin implisiittinen merkitys on valtaistaa vammaisia henkilöitä digitaalisten palvelujen käyttäjinä.

5.2.2 Mahdollisuuskurssi

Mahdollisuuskurssi koostuu positiivisesta mahdollisuuksia ja kehittymistä korostavasta puheesta. Digitaaliset palvelut näyttävät positiivisessa valossa. Tämän puhettavan tausta-ajatuksia ohjaa humanistinen ihmiskäsitys, ja siinä korostetaan vammaisen henkilön omia voimavaroja, taitoja sekä oppimis- ja kehittymismahdollisuuksia. Tieto- ja viestintäteknologia nähdään keinona parempaan osallisuuteen ja vaikuttamiseen (ks. tekstiotteet [3] ja [4]). Tässä diskurssissa korostuu pyrkimys nostaa esiin digitaalisten palvelujen mahdollisuuksia ja positiivisia puolia vammaisten henkilöiden näkökulmasta, jotta digitaalisten palvelujen käyttö voidaan tehdä mahdolliseksi.

Uusi tieto- ja viestintäteknologia tukee vammaisten ihmisten itsenäisyyttä ja elämänhallintaa. [3]

Matkapuhelinten ja tietokoneiden yleistyminen on lisännyt mahdollisuuksia kommunikoida, saada tietoa ja asioida. ---- Sähköisen asioinnin kehittäminen mahdollistaa omaehtoista toimintaa ja asiointia. [4]

Mahdollisuusdiskurssissa käytetään termejä *mahdollisuus* ja *mahdollistaa* paljon. Siinä puhutaan esimerkiksi, mitä digitaaliset palvelut tai tieto- ja viestintäteknologia *mahdollistavat*, kuten tekstiotteissa [4] ja [13a], joissa kerrotaan, kuinka tietotekniikka *mahdollistaa* yhä paremmin *omaehtoisen toiminnan* ja *asioinnin* sekä *tiedonsaannin*. *Tietoteknisten ratkaisujen* nähdään lisäävän mahdollisuuksia *monille vammaisryhmille*, joille tiedonsaanti ei ole aikaisemmin ole ollut mahdollista. Näin ollen tietotekniset ratkaisut näyttävät myönteisinä ja tiedonsaannin yhä paremmin mahdollistavina ja elämänlaatua parantavina.

Uudet tietotekniset ratkaisut mahdollistavat monien sellaisten vammaisryhmien tiedonsaannin, joilla se aikaisemmin on ollut mahdotonta. Hyvä tiedonsaanti vaikuttaa myös palveluiden käyttöön: palveluista ja tukitoimista tiedottaminen lisää vammaisen henkilön oikeusturvaa. [13a]

Tiedon saavutettavuutta lisätään käyttämällä hyväksi ääntä, kuvaa, oikeita värejä sekä tekstiä. [13b]

Mahdollisuusdiskurssissa nostetaan esiin erilaisia keinoja lisätä digitaalisten palvelujen saavutettavuutta ja esteettömyyttä, joiden kautta niiden käyttäminen mahdollistuu. Tekstiotteessa [13b] esimerkiksi kerrotaan, kuinka tiedon saavutettavuutta voidaan lisätä, ja sen implisiittinen sanoma voidaan tulkita siten, että esteettömyydestä ja saavutettavuudesta tarvitaan laaja-alaista näkemystä, koska vammaiset henkilöt eivät ole homogeeninen ryhmä. Näin ollen tarvitaan positiivisia erityistoimia tai kohtuullista mukauttamista (ks. YK:n yleissopimus 2015; Haarni 2006), jotta mahdollisuudet yhdenvertaisiin digitaalisiin palveluihin toteutuisivat mahdollisimman monen vammaisen henkilön kohdalla. Myös Tom Shakespeare (2006) näkee kaikkia vammaisia ihmisiä koskevan täydellisen esteettömyyden utopistisena, koska eri ihmiset, joilla on sama vamma, voivat tarvita erilaisia ratkaisuja esteettömyyden kokemiseksi. Jokainen kokee

vammansa eri tavoin, jokainen vamma ilmenee erilaisin muodoin ja jokaisella on erilaiset mieltymykset vammasta aiheutuvien ongelmien ratkaisemiseksi. Sortavien rakenteiden poistaminen ei näin ollen ratkaise vammaisten henkilöiden kaikkia ongelmia. Tästä huolimatta löytyy ratkaisuja, joiden avulla esimerkiksi tiedonsaanti saadaan mahdollisimman esteettömäksi huomioiden eri ihmisten erilaisia tarpeita. (mt., 46, 65.) Yksi keino mahdollistaa digitaalisten palvelujen käyttäminen on opettaa, tukea ja ohjata niihin liittyviä taitoja tai antaa tietoa. Tämä tulee hyvin esiin tekstiotteessa [23].

Järjestetään tietoyhteiskuntataitojen opetusta ja ohjausta sekä käyttömahdollisuuksia. [23]

Mahdollisuuksia painottava puhe nostaa siis esiin erilaisia keinoja vammaispoliittisten tavoitteiden huomioimiseksi, ja siinä ymmärretään vammaisten henkilöiden heterogeenisyys. Mahdollisuusdiskurssissa puhutaan tietoyhteiskuntaan liittyvistä valmiuksista, joita voidaan kehittää ja joiden kautta voidaan lisätä digitaalisten palvelujen käyttövalmiuksia. Kuvaava esimerkki tästä diskurssista on puhe *yhteiskuntataidoista* sekä niiden opettamisesta ja ohjaamisesta, kuten tekstiotteessa [5]. Myös Maarit Mäkinen (2009) puhuu tietoyhteiskunnassa tarvittavista tietoyhteiskuntavalmiuksista, joita kansalainen tarvitsee toimiessaan yhteiskunnan jäsenenä ja käyttäessään uutta informaatioteknologiaa. Näitä valmiuksia ovat tekniset ja taidolliset valmiudet sekä psykologiset, kulttuuriset ja sosiaaliset valmiudet. Jonkin edellytyksen puuttuminen hänen mukaansa vaikeuttaa tai estää osallistumista. (mt., 46, 57.) Taidot näyttäytyvät tässä diskurssissa kehitettävänä ominaisuuksina; tietoyhteiskuntaan liittyviä taitoja voidaan opettaa ja digitaalisten palvelujen käyttämistä ohjata. Tämä diskurssi vahvistaa vammaispoliittisia tavoitteita yhdessä yhdenvertaisuusdiskurssin kanssa ja on osin vastakkainen seuraavaksi esiteltävien vammaisuutta ja toimintarajoitteita korostavien este- ja realismidiskurssien kanssa. Tässä diskurssissa huomioidaan vammaisten henkilöiden erilaiset tarpeet digitaalisten palvelujen käyttäjinä, ja vammaisia henkilöitä niiden käyttäjinä tarkastellaan myönteisessä valossa.

Mahdollisuusdiskurssiin liittyvässä puheessa korostuu se, mitä positiivista digitaaliset palvelut lisäävät tai tuovat. Erilaisten sopivien menetelmien, välineiden ja keinojen käyttäminen on oleellista, jotta mahdollistetaan viestinnän ja tiedottamisen saavutettavuus ja esteettömyys (ks. tekstiotteet [4] ja [22]). Mahdollisuusdiskurssiin liittyvässä puhettavassa pyritään huomioimaan erilaisten käyttäjien tarpeita ja tarjoamaan vaihtoehtoja viestinnän ja tiedottamisen toteuttamiseksi, jotta mahdollisimman moni vammaisen henkilö voisi hyödyntää niitä.

Sopivat viestinnän menetelmät ja -välineet ovat useille edellytys tulla ymmärretyksi itseään koskeissa asioissa ja tiedonsaannissa. [4]

Tiedotettaessa hyödynnetään erilaisia tiedotuskanavia ja -keinoja kohderyhmän mukaan. [22]

Mahdollisuusdiskurssissa vammaisille henkilöille muodostuu mahdollisen käyttäjän subjektipositio. Siinä korostetaan vammaisten henkilöiden kehittymismahdollisuuksia sekä keinoja mahdollistaa digitaalisten palvelujen käyttö mahdollisimman monille vammaisille henkilöille. Mahdollisuusdiskurssin eksplisiittinen merkitys on korostaa digitaalisten palvelujen positiivisia puolia ja vammaisten henkilöiden kehittymismahdollisuuksia. Mahdollisuusdiskurssin implisiittinen merkitys on velvoittaa lähi-ihmisiä ja ammattilaisia kantamaan vastuuta siitä, että vammaiset henkilöt saavat mahdollisuuksia digitaalisten palvelujen käyttämiseen. Vastuu digitaalisten palveluiden esteettömyyteen ja saavutettavuuteen asetetaan myös ympäristölle ja ympäristöllä on myös vastuu ohjata ja auttaa digitaalisten palvelujen käyttämisessä. Positiiviset erityistoimet voivat mahdollistaa digitaalisten palvelujen käyttämisen ja ehkäistä vammaisten henkilöiden syrjäytymistä.

5.3 Vammaisuutta ja toimintarajoitteita korostavat diskurssit

5.3.1 Estediskurssi

Estediskurssi on vammaisuutta ja toimintarajoitteita korostava puhetapa. Siinä huomio kiinnitetään ensisijaisesti henkilön vammaan sekä vammasta aiheutuviin esteisiin ja toimintarajoitteisiin. Digitaalisten palvelujen käyttämistä ilmaistaan negatiivisessa sävyssä, ja puheessa korostuvat vammaisten henkilöiden rajoitteet ja esteet käyttää digitaalisia palveluja. Sanaston valinnalla onkin keskeistä merkitystä (Fairclough 1997, 42). Yleisiä negatiivisuuksia tässä diskurssissa ovat esimerkiksi *vaikeuttaa*, *heikentää*, *estää* tai *rajoittaa*, kuten tekstiotteissa [4] ja [15].

Kommunikointia ja tiedonsaantia vaikeuttavia tai ne kokonaan estäviä vammoja on monenlaisia. Vammat vaikeuttavat tai estävät kokonaan tavanomaisella tavalla tapahtuvan ihmisten välisen kommunikoinnin ja tiedonvaihdon. [4]

Näkö-, kuulo- ja kognitio-ongelmat ja muut ongelmat voivat heikentää vammaisen kykyä vastaanottaa tietoa. [15]

Estediskurssilla on yhteyttä myös seuraavassa luvussa käsiteltävään realismidiskurssiin, mutta estediskurssin tausta-ajatukset pohjautuvat selkeämmin vammaisuuden yksilölliseen, medikaaliseen malliin (ks. Oliver 1996), eikä se näin ollen vastaa vallitsevia käsityksiä vammaisuudesta tai vammaisten henkilöiden perusoikeuksista. Se ei palvele vammaispoliittisia tavoitteita, eikä edistä vammaisten henkilöiden oikeutta yhdenvertaisiin digitaalisiin palveluihin. Huomio kiinnitetään henkilön vammaisuuteen ja siitä aiheutuviin digitaalisten palvelujen käyttämisen esteisiin – ei mahdollisuuksiin, keinoihin tai positiivisiin erityistoimiin, joilla digitaalisten palvelujen käyttö voitaisiin mahdollistaa.

Tyypillinen puhetapa estediskurssissa on puhua vammaisia henkilöitä yhtenä joukkona sellaisilla käsitteillä, joka jättää huomiotta vammaisten henkilöiden yksilölliset ominaisuudet. Estediskurssissa puhutaan esimerkiksi *vammaisista*, *aistivammaisista*, *puut-*

teellisesti viestivistä, luki-häiriöisistä tai toimimisesteisistä, kuten tekstiotteissa [27] ja [14]. Tällaisten termien käyttö Barnesin (1992) mukaan epäinhimillistä ja objektivoiduiksi vammaisia henkilöitä. Puhetavalla korostetaan vammaisuutta ja erilaisuutta hallitsevana ominaisuutena. Vammaisuus ikään kuin merkityksellistyy yksilön ainoaksi vallitsevaksi ominaisuudeksi (Vehmas 2005, 123). Vammaisuutta korostava diskurssi juontaa juurensa vammaisuuden historiaan, jossa vammaisuuskäsitystä on pitkään hallinnoinut medikaalinen näkökulma. Rinnalle on kuitenkin noussut muitakin käsityksiä vammaisuudesta. Esimerkiksi vammaisuuden sosiaalinen malli on vastakkainen näkökulma vammaisuuteen ja korostaa vammaisuutta sosiaalisesti rakentuneena ilmiönä, kun taas vammaisuuden poliittisessa mallissa vammaisuutta määritellään ihmisoikeuksien kautta.

Tiedotusvälineiden, kulttuurin ja julkisen sektorin tulisi tarjota mahdollisimman suuri osa tuottamastaan viestinnästä monimuotoisesti niin, että eri tavoin aistivammaiset ja luki-häiriöiset kykenisivät vastaanottamaan tietoa itsenäisesti ja ongelmattomasti. [27]

Vaikka sähköinen asiointi onkin tulossa entistä enemmän käyttöön, on vammaisille taattava mahdollisuus asioida myös perinteisellä tavalla. [14]

Estediskurssissa korostetaan vammaisten henkilöiden erilaisuutta. Seuraavat tekstiotteet [13] ja [10] kuvaavat sitä, kuinka vammaisia henkilöitä oletetaan kiinnostavan vain vammaisuuteen liittyvät asiat ja muutokset. Niissä korostetaan viestinnän ja tiedottamisen tärkeyttä vain silloin, kun asia koskee vammaisuutta tai vammaisten henkilöiden elämässä tapahtuvia muutoksia. Viestintään liitetään vammaisten henkilöiden oman asiantuntijuuden tärkeyttä vain siinä tapauksessa, kun asia koskee vammaisuutta. Ilmauksen implisiittisen merkityksen mukaan tiedottamisen saavutettavuuteen ja esteettömyyteen ei tarvitse kiinnittää niin suurta huomiota silloin, kun tiedotetaan muista kuin vammaisuuteen liittyvistä tai vammaisia ihmisiä koskevista asioista. Tämän taustalla voi olla näkemys siitä, että vammaisille henkilöille ei tarvitse tiedottaa muista asioista, koska he eivät kykene vastaanottamaan muunlaista tietoa tai heitä ei kiinnosta muihin asioihin liittyvä viestintä.

Tiedottamiseen kiinnitetään erityistä huomiota silloin, kun palveluissa, lainsäädännössä tai elinympäristössä tapahtuu vammaisia koskevia muutoksia. [13]

Parhaita asiantuntijoita vammaisuuteen liittyvässä viestinnässä ovat vammaiset itse. [10]

Estediskurssilla ei ollut kovin vallitseva rooli aineistossa, mutta se erottui kuitenkin sieltä selvästi omaksi diskurssikseen. Vammaisuuteen liittyvät asenteet ja käsitykset ovat muuttuneet ja sitä kautta tällainen diskursiivinen puhetapa on heikentymässä. Kaikkien ihmisten yhdenvertainen asema ja oikeudet ovat nyky-yhteiskunnassa perustuslaillinen oikeus ja ne nostetaan keskeisiksi vammaispoliittisiksi tavoitteiksi (ks. Saarenpää 2016; Suomen perustuslaki 11.6.1999/731). Vammaisuuden sosiaalisen ja poliittisen mallin näkemykset vammaisuudesta ovat tuoneet vammaisuudesta käytävään keskusteluun rakentavampia ja positiivisempia näkökulmia, joissa huomioidaan myös ympäröivän yhteiskunnan ja yhteiskunnallisten rakenteiden merkitys vammaisuuden kokemiseen. Esimerkiksi median välittämät kuvaukset vammaisuudesta vaikuttavat ihmisten asenteisiin, oletuksiin ja odotuksiin vammaisista henkilöistä, ja vaikuttavat osaltaan vammaisten henkilöiden kokemaan syrjintään (Barnes 1992). Myös vammaispoliittisten ohjelmien kielenkäyttö luo kuvia vammaisuudesta ja vammaisista henkilöistä digitaalisten palvelujen käyttäjinä, ja ohjelmien pohjalta saatetaan kehittää kunnan tai valtion tasolla digitaalisten palvelujen esteettömyyttä ja saavutettavuutta. Estediskurssi ei kuitenkaan edistä vammaispoliittisia tavoitteita, vaan voi hidastaa tai jopa estää niiden saavuttamista ja toteutumista.

Digitaalisiin palveluihin liittyvällä estediskurssilla on yhtymäkohtia Tanja Vehkakosken (2006a) ammatti-ihmisten puheesta ja teksteistä erottaman vammadiskurssin kanssa. Vammaisten henkilöiden oma toimijuus esitetään pääosin passiivisena, ja vammaisiin henkilöihin viitataan toiminnan kohteina. Tekstiotteessa [13] todetaan, että otetaan huomioon *vammaisnäkökulma*. Vammaisnäkökulmaa ei selitetä tai määritellä, vaan esimerkkinä vammaisnäkökulmasta annetaan tekstityypin selkeys. Vammaisnäkökulmalla ei tarkoiteta vammaisten henkilöiden näkökulman selvittämistä, vaan

vammaiset henkilöt yhteen joukkoon niputtavaa näkökulmaa, joka *otetaan huomioon*. Näin ollen vammaiset henkilöt näyttäytyvät passiivisina toiminnan kohteina, jotka huomioidaan palveluja kehitettäessä.

Kaupungin graafisessa ohjeistuksessa otetaan huomioon vammaisnäkökulma, mm. tekstityypin selkeys. [13]

Vammadiskurssia vastaavan estediskurssin olemassaolo kuvastaa sitä, kuinka medikaalinen ja yksilökeskeinen vammaisuuskäsitys vaikuttaa edelleen nyky-yhteiskunnassa (ks. Vehkakoski 2006a). Vammaisuuden poliittisen mallin mukaan vammaisten henkilöiden oikeuksien tunnustamatta jättäminen vahvistaa vammaisuutta ja sitä kautta vammaisten henkilöiden elämänlaatu heikkenee (Katsui 2005, 183).

Estediskurssissa vammaiselle henkilölle muodostuu esteisen käyttäjän subjektipositio. Vammaisista henkilöistä käytettävien käsitteiden ja negatiivisten ilmausten johdosta tämä diskurssi ei edistä vammaispoliittisia tavoitteita tai saavutettavien ja esteettömien digitaalisten palvelujen kehittämistä. Estediskurssin eksplisiittinen merkitys on kiinnittää huomio vammaisuutta ja vammaisuudesta aiheutuviin toiminnanrajoitteisiin. Implisiittinen merkitys on korostaa vammaisten henkilöiden erilaisuutta ja vähemmistöasemaa. Täten voidaan vastuu digitaalisten palvelujen käyttämisestä tai käyttämättömyydestä siirtyä vammaiselle henkilölle itselleen ja riippuu vammaisesta henkilöstä ja hänen toimintarajoitteistaan. Yhteiskunnan vastuu kehittää digitaalisista palveluista mahdollisimman esteettömiä ja saavutettavia väistyy.

5.3.2 Realismidiskurssi

Realismidiskursiivisessa kielenkäytössä tiedostetaan sekä digitaalisten palvelujen mahdollisuudet että vammaisten henkilöiden vammat ja niiden aiheuttamat mahdolliset toimintarajoitteet. Tässä puhettavassa vammaisten henkilöiden heterogeenisyyss kuvataan realistisesti. Vammaisia henkilöitä ei tarkastella yhtenäisenä joukkona;

toisaalta vammaisten henkilöiden erilaiset vammat ja niiden aiheuttamat rajoitteet ja vaikutukset henkilön toimintakykyyn korostuvat, mutta toisaalta tiedostetaan vammaisten henkilöiden oikeus yhdenvertaisiin digitaalisiin palveluihin. Realismidiskurssin kielenkäytössä korostetaan kuitenkin enemmän vammaisten henkilöiden toimintarajoitteita digitaalisten palvelujen käyttäjinä, ja sitä kautta realismidiskurssi vaikuttaa osaltaan negatiivisesti näkemyksiin vammaisista henkilöistä digitaalisten palvelujen käyttäjinä. Diskurssi voikin toimia perusteena sille, miksi kaikki vammaiset henkilöt eivät osaa tai pysty käyttämään digitaalisia palveluja. Näin ollen se saattaa osittain jopa oikeuttaa digitaalisten palvelujen esteellisen ja saavuttamattoman suunnittelun, koska tässä diskursiivisessa puhetavassa oletetaan, että kaikki vammaiset henkilöt eivät palveluja kuitenkaan pysty käyttämään.

Realismidiskurssissa käytetään osin negatiivissävytteisiä ilmauksia ja usein toistuvat sanat ovatkin *ei*, *mutta* ja *kuitenkin*. Tässä diskurssissa esitetään vastakkaisia tai vertailevia ilmauksia, joiden kautta esitetään asioiden vastakkaisia puolia. Tekstiotteessa [21] esimerkiksi käytetään *mutta*-sanaa liittämään vastakkaismerkityksiä sisältävät lauseet toisiinsa. Ensin ilmaistaan, että tieto- ja viestintäteknikka tarjoaa yhä useammille ihmisille mahdollisuuksia, minkä jälkeen nostetaan esiin monien ihmisten palveluista ulkopuolelle jääminen. Kontrastiparien käyttämisen kautta diskurssin implisiittinen merkitys on se, että digitaalisia palveluja ei koskaan voida kehittää täysin esteettömiksi ja saavutettaviksi.

Tieto- ja viestintäteknologiset ratkaisut (tvt) tarjoavat mahdollisuuksia yhä useammille ihmisille, mutta monet ihmiset jäävät edelleen näiden palveluiden ulkopuolelle. [21a]

Monien ihmisten tiedonsaantia rajoittavat kuitenkin ne muodot, joilla tietoa on saatavissa, tai muut kommunikaation esteet. [16]

Vaikka suomalaisten lukutaito on kansainvälisesti ottaen korkeaa tasoa, niin moni vaatii tekstin ymmärtääkseen selkokieltä. [21b]

Tekstiotteessa [21a], [16] ja [21b] kuvataan myös tälle diskurssille tyypillistä epämääräistä määrällistämistä, jossa käytetään määriä, suhteita tai osuuksia ilmaisevia

sanallisia ilmauksia (ks. Juhila 2016, 161), kuten termejä *kaikki*, *useammat* tai *monet*. Epämääräisen määrällistämisen kautta lukijalle muodostuu käsitys siitä, että ilmauksella viitataan suurimpaan osaan vammaisista kuntalaisista tai kansalaisista. Poliitiikkaan liittyvällä faktuaalisella kielenkäytöllä pyritään saamaan kuulijat vakuuttuneiksi asian todenperäisyydestä (Juhila 2016, 146). Tekstiotteessa [25] esimerkiksi kerrotaan, että verkkosivuista vain tietty osuus on apuvälineillä käytettäviä. Virkkeessä vaikuttamiskeinona käytetään prosenttiosuutta, jonka lähdeä ei kuitenkaan mainita.

Tällä hetkellä esimerkiksi internet-sivustoista vain viisi prosenttia on siten esteettömiä, että niitä voisi käyttää apuvälineillä. [25]

Realismidiskurssissa korostetaan sitä, että kaikilla vammaisilla henkilöillä ei ole valmiuksia tai mahdollisuuksia käyttää digitaalisia palveluja. Näin ollen digitaalisten palvelujen rinnalle tai tilalle tarvitaan myös *perinteisiä tapoja ja muita tapoja* tiedottaa ja tuottaa palveluja, koska kaikki ihmiset *eivät pysty käyttämään* digitaalisia palveluja. Syyt käyttämättömyydelle eivät kuitenkaan aina johdu vammaisuudesta. Tekstiotteessa [13] nostetaan esiin myös rakenteellisia syitä siihen, miksi kaikki vammaiset asukkaat *eivät pysty käyttämään nykyisiä sähköisiä välineitä*. Vaikkakin tekstiotteessa huomio suunnataan vammaisten henkilöiden toimintarajoitteista rakenteellisiin tekijöihin, vammaispoliittisten tavoitteiden toteutumiseksi olisi tarkoituksenmukaisempaa pohtia sitä, miten sähköisiä välineitä kehittämällä voitaisiin paremmin mahdollistaa digitaalisten palvelujen saavutettavuus ja esteettömyys.

Kehitettäessä sähköisiä palveluja tulee ottaa huomioon se, että henkilökohtainen palvelu ja tiedottaminen myös muilla tiedonvälityskanavilla säilytetään. Kaikki vammaiset asukkaat eivät pysty käyttämään nykyisiä sähköisiä välineitä mm. niiden sijainnin, näkyvyyden tms. syyn vuoksi. [13]

Vaikka realismidiskurssissa korostuvat vammaisen henkilön toimintarajoitteet, realismidiskurssissa nostetaan esiin kuitenkin myös digitaalisiin palveluihin liittyviä eri näkökulmia, kuten epäkohtia ja kehitettäviä asioita joko vammaisten henkilöiden tai palveluntuottajien näkökulmasta. Näin ollen realismidiskurssissa nostetaan esiin myös

kehittämiskohteita ja sitä kautta voidaan edistää niiden kehittämistä. Aikaisemmassa tekstiotteessa [25] esimerkiksi puhutaan *internet-sivustojen* heikosta esteettömyydestä.

Realismidiskurssissa vammaiselle henkilölle asemoituu toimintarajoitteisen käyttäjän subjektipositio. Diskurssissa tiedostetaan realistisesti vammaisten henkilöiden toimintarajoitteet digitaalisten palvelujen käyttämiselle. Näin ollen diskurssi suhtautuu vammaisiin henkilöihin digitaalisten palvelujen käyttäjinä varauksellisesti. Realismidiskurssin eksplisiittinen merkitys on tiedostaa realistisesti vammaisten henkilöiden vammoista aiheutuvia toimintarajoitteita digitaalisten palvelujen käyttämiseen ja nostaa esiin digitaalisten palvelujen käyttämiseen liittyviä erilaisia puolia. Implisiittisenä merkityksenä on näkemys siitä, että digitaalisia palveluja ei koskaan voida kehittää täysin esteettömiksi ja saavutettaviksi johtuen vammaisten henkilöiden toimintarajoitteista. Tällä voidaan perustella sitä, ettei digitaalisten palvelujen kehittämisessä huomioida kovin kattavasti esteettömyyteen ja saavutettavuuteen liittyviä tekijöitä.

5.4 Kooste diskursseista

Erotin vammaispoliittisista ohjelmista viisi digitaalisia palveluja koskevaa diskurssia, jotka tarkastelivat digitaalisia palveluja ja vammaisia henkilöitä erilaisista näkökulmista. Tulosten perusteella voidaan todeta, että digitaalisia palveluja koskeva kielenkäyttö muodostaa erilaisia merkityksiä ja luo vammaisista henkilöistä erilaisia kuvia digitaalisten palvelujen käyttäjinä. Lisäksi diskursseista oli myös erotettavissa erilaisia vammaisille henkilöille muodostuvia subjektipositiota digitaalisten palvelujen käyttäjinä. Vallitsevina diskursseina aineistosta nousivat esiin retorinen diskurssi, yhdenvertaisuusdiskurssi ja realismidiskurssi. Estediskurssi ja mahdollisuusdiskurssi esiintyivät aineistossa niukemmin, mutta niihin liittyvät piirteet erottuivat kuitenkin selvästi muista yleisimmistä diskursseista. Samassa vammaispoliittisessa ohjelmassa saattoi esiintyä useita digitaalisiin palveluihin liittyviä diskursseja. Esimerkiksi yhdenvertaisuus- ja mahdollisuusdiskurssi esiintyivät monin paikoin päällekkäin tai

limittäin. Samoin realismi- ja estediskurssi päällekkäistyivät monin paikoin. Vammaispoliittisten ohjelmien puhettavat digitaalisista palveluista olivat siis moninaisia ja vaihtelevia sekä esiintyivät ohjelmissa myös limittäin ja päällekkäin.

Positiivisia, rakentavia ja vammaispoliittisten tavoitteiden mukaisia diskursseja ovat yhdenvertaisuusdiskurssi ja mahdollisuuskurssi. Niissä vammaisista henkilöistä muodostuu digitaalisten palvelujen käyttäjinä myönteinen kuva ja niiden kautta vahvistetaan vammaisten henkilöiden oikeutta esteettömiin ja saavutettaviin digitaalisiin palveluihin. Erityisesti yhdenvertaisuuskurssissa korostetaan vammaisten henkilöiden oikeutta yhdenvertaisiin digitaalisiin palveluihin ja siihen liittyvässä kielenkäytössä korostetaan digitaalisten palvelujen esteettömyyttä ja saavutettavuutta. Mahdollisuuskurssissa taas korostetaan, mitä positiivista digitaaliset palvelut voivat tuoda. Siinä korostetaan myös lähi-ihmisten vastuuta vammaisten henkilöiden ohjaamisessa sekä digitaalisten palvelujen käyttämiseen liittyvien taitojen ja valmiuksien kehittämistä.

Este- ja realismidiskurssissa puhutaan digitaalisista palveluista negatiiviseen sävyyn ja painotetaan vammaisten henkilöiden vammaisuudesta aiheutuvia esteitä ja toimintarajoitteita, kun taas vammaispoliittisia tavoitteita vahvistavissa diskursseissa, yhdenvertaisuus- ja mahdollisuuskurssissa, painotetaan erilaisia mahdollisuuksia ja vammaisten henkilöiden oikeuksia yhdenvertaisiin digitaalisiin palveluihin. Lisäksi huomattava osa tutkimusaineistosta on retorista, poliittista tavoitepuhetta, jossa esimerkiksi käytetään paljon passiivimuotoisia verbejä. Retorinen diskurssi toimikin koko tutkimusaineiston läpileikkaavana diskurssina, joka sekoittui kauttaaltaan muiden diskursseiden kanssa. Estediskurssi ja osin myös realismidiskurssi muotoutuvat ideologisilta seurauksiltaan negatiivisiksi diskursseiksi. Erityisesti estediskursiiviseen kielenkäyttöön tulisi suhtautua kriittisesti, koska se ylläpitää vammauttavia rakenteita. Siinä vammaisille henkilöille muodostuu esteisen käyttäjän subjektipositio, mikä voi vaikuttaa negatiivisesti asenteisiin ja käsityksiin vammaisista henkilöistä digitaalisten palvelujen käyttäjinä.

Este- ja realismidiskurssi toimivat ikään kuin vastapareina yhdenvertaisuus- ja osin myös mahdollisuuskurssille. Realismidiskurssi on kuitenkin estediskurssista askel kohti vammaispoliittisten tavoitteiden mukaista näkemystä digitaalisista palveluista, mutta siinä kiinnitetään kuitenkin edelleen suurempi huomio vammaisten henkilöiden toimintarajoitteisiin. Taulukkoon 4 olen koonnut ja tiivistänyt digitaalisia palveluja koskevien diskurssien keskeiset piirteet ja nostanut tulkitsemieni diskurssien eksplisiittisiä ja implisiittisiä merkityksiä esiin. Taulukon tarkoituksena on selkiyttää tulkitsemieni diskursseja, niiden keskeisiä kielellisiä piirteitä, subjektipositioita sekä diskurssien laajempia yhteiskunnallisia merkityksiä. Taulukon avulla diskursseja voidaan myös vertailla keskenään.

Taulukko 4. Digitaalisia palveluja koskevat diskurssit vammaispolitiikassa.

Diskurssi	Tyypillisiä kielellisiä piirteitä	Vammaisen henkilön subjektipositio	Diskurssin eksplisiittiset ja/tai implisiittiset yhteiskunnalliset merkitykset
Retorinen diskurssi	passiivimuotoiset verbit, toteavat lauseet		-korostaa ideologisia ajatuksia ja tavoitteita -väistää vastuuta -välttää sitoutumista
Yhdenvertaisuusdiskurssi	positiiviset sanavallinat, ideaalinen puhe, modaaliapuverbit	osallinen kuntalainen/kansalainen käyttäjä	-luoda kaikille yhdenvertaiset mahdollisuudet käyttää digitaalisia palveluja -voimistaa ja valtaistaa vammaisia ihmisiä
Mahdollisuuskurssi	positiiviset sanavallinat, mahdollisuuspuhe	mahdollinen käyttäjä	-korostaa digitaalisten palvelujen positiivisia puolia ja mahdollisuuksia -painottaa verkkoyhteiskuntaan liittyvien taitojen kehittämistä ja opettamista -velvoittaa lähi-ihmisiä kantamaan vastuuta positiivisten erityistöimien järjestämiselle

Estediskurssi	kielteiset sanavalinnat, negaatioverbit, vammaisuutta korostava puhe	esteinen käyttäjä	-kiinnittää huomio erilaisuuteen ja vammaisuuteen -korostaa vammaisten henkilöiden toiminnanrajoitteita ja sitä kautta oikeuttaa digitaalisten palvelujen esteellisyys ja saavuttamattomuus -heikentää vammaisten henkilöiden osallisuutta verkkoyhteiskunnassa
Realismidiskurssi	vastakkaismerkitykset, kielteiset sanavalinnat, suuntaantava määrällistäminen	toimintarajoitteen käyttäjä	-tiedostaa realistisesti vammaisten henkilöiden toimintarajoitteita digitaalisten palvelujen käyttämiselle -nostaa esiin digitaalisten palvelujen käyttämiseen liittyviä erilaisia puolia, ja toisaalta oikeuttaa digitaalisten palvelujen käyttämättömyys

Norman Faircloughin (1997, 143-144) mukaan jonkin yhteiskunnallisen käytännön voi ilmaista lukuisilla eri tavoilla, ja näillä kielenkäyttäjän tekemillä kielellisillä valinnoilla voi olla ideologisia vaikutuksia. Tulkitsemieni digitaalisiin palveluihin liittyvien diskursioiden merkitykset vaihtelivat, kuten edeltävästä taulukosta voi havaita. Yhdenvertaisuus- ja mahdollisuuskursseissa syntyvien merkitysten kautta vahvistetaan vammaispoliittisten tavoitteiden toteutumista ja valtaistetaan vammaisia henkilöitä digitaalisten palvelujen käyttäjinä. Este- ja realismidiskursseissa taas korostetaan vammaisten henkilöiden erilaisuutta ja vammaisuutta sekä näiden aiheuttamia esteitä ja toimintarajoitteita digitaalisten palvelujen käyttämiselle. Ne saattavat heikentää nykyisessä verkkoyhteiskunnassa vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista, koska ne osittain ylläpitävät vammauttavia ja syrjiviä rakenteita. Retorinen diskurssi taas pitää sisällään poliittista tavoitepuhetta, joka kuvastaa yleisesti vammaispoliittisissa ohjelmissa käytettävää ideologista kieltä.

6 Pohdinta

Tutkimukseni mukaan vammaispoliittisista ohjelmista välittyvä kuva digitaalisista palveluista on moninainen ja osin ristiriitainen. Erotin ohjelmista viisi erilaista diskurssia, jotka olivat poliittista tavoitepuhetta sisältävä retorinen diskurssi, oikeuksia korostava yhdenvertaisuusdiskurssi, digitaalisten palvelujen mahdollisuuksia ja kehittymistä painottava mahdollisuuskurssi, vammaisuutta korostava estediskurssi ja toimintarajoitteita korostava realismidiskurssi. Vammaispoliittisia tavoitteita palvelivat erityisesti yhdenvertaisuus- ja mahdollisuuskurssi, kun taas estediskurssi ja realismidiskurssi toimivat näille vastakkaisina puhetapeina. Digitaalisista palveluista puhuttiin tutkimusaineistossa vaihtelevilla puhetavoilla ja käsitteillä. Digitaalisiin palveluihin viitattiin erilaisin käsittein, kuten *digitaaliset palvelut*, *tieto- ja viestintäteknologia*, *etäpalvelut*, *sähköinen viestintä*, *sähköiset palvelut*, *sähköinen asiointi*, *tietotekniikka* tai *verkkotiedottaminen*. Vammaisista henkilöistä käytettiin myös hyvin erilaisia termejä: *erityisryhmä*, *kohderyhmä*, *asiakasryhmä*, *käyttäjryhmä*, *vammaiset*, *vammaiset kuntalaiset*, *vammaiset ihmiset*, *vammaiset henkilöt*, *kansalaisryhmä* tai *kuntalaiset*. Näiden erilaisten diskurssien, käsitteiden ja termien käyttäminen kuvastaa erityisesti paikallisen vammaispoliittisen kielenkäytön hajanaisuutta ja yhtenäisen linjan puuttumista.

Digitaalisilla laitteilla ja palveluilla on koko ajan yhä keskeisempi rooli meidän arkipäivissämme, joten niiden vammaispoliittinen tarkastelu on aiheellista. Tieto- ja viestintäteknologian nopea kehitys on alkanut jalkautua myös sosiaalityöhön. Kansallisten ja kansainvälisten tavoitteiden mukaisesti sosiaalisektorinkin on pyrittävä sähköistämään palveluitaan. Tällä kehityksellä on vammaisten henkilöiden näkökulmasta sekä positiivisia että negatiivisia seurauksia (Tägström ym. 2012). Vammaisuuden sosiaalisen mallin mukaan erilaiset yhteiskunnan luomat rakenteet saattavat aiheuttaa digitaalisiin palveluihin liittyvää rakenteellista eriarvoisuutta ja jopa teknologista syrjäytymistä. Verkkoyhteiskunnasta syrjäytymisen riski liittyy erityisesti teknologioiden saavutettavuuteen, työmarkkinoiden kasvaviin teknologiseen osaamiseen liittyviin vaatimuksiin sekä yhteisöjen ja yksilöiden voimavaroihin (Roivas 2009, 351; Talsi 2014, 64). Tähän tulisi vastata kehittämällä palveluita vammaispoliittisten

tavoitteiden mukaisesti mahdollisimman esteettömiksi ja saavutettaviksi. Verkkoysteiskunnassa tieto- ja viestintäteknologia erilaisine mahdollisuuksineen kuuluu kaikille. Tällaiseen ihmisoikeusajatteluun perustuva ajatus asettaa vaatimuksen esteettömästä verkkoysteiskunnasta, jossa tieto- ja viestintäteknologian käyttäminen on perusoikeus (Saarenpää 2016, 105). Verkkoysteiskunnan asettamat vaatimukset digitaalisten palvelujen käyttämiseen ulottuvat kaikkien kansalaisten elämään. Esimerkiksi sähköinen tunnistautuminen ja verkkopankkitunnusten käyttäminen on nykypäivänä välttämätöntä tiettyjen palvelujen tai etuuksien saamiseksi ja hakemiseksi.

Tutkimusaineistossani digitaalisten palvelujen käsittelyn aste ja esiintyminen vaihtelivat ohjelmakohtaisesti paljon. Ohjelmissa nostettiin keskiöön erilaisia digitalisaatioon liittyviä näkökulmia. Toisissa vammaispoliittisissa ohjelmissa huomioitiin vammaisten henkilöiden oikeus yhdenvertaisiin digitaalisiin palveluihin, kun taas toisissa digitaaliset palvelut on jätetty kokonaan huomiotta. Osaltaan tämä johtuu oman tulkintani mukaan siitä, että digitaalisten palvelujen ja sähköisen asioinnin kehittäminen on kunnissa eri vaiheissa ja osaltaan siitä, että sitä ei ole kunnissa koettu tarpeelliseksi. Myös sosiaalihuollossa sähköinen asiointimahdollisuus vaihtelee tänä päivänä maanlaajuisesti (ks. Hyppönen ym. 2015). Tämäkin osaltaan selittää sitä, että kuntien ja puolueiden vammaispoliittisissa ohjelmissa on painotettu hyvin eri tavalla digitaalisia palveluja. Digitaalisten palvelujen erilaiset painotukset tai kokonaan huomiotta jättäminen on erityisen mielenkiintoista, koska digitalisaatio on yksi hallituksen kärkihankkeista. Yhtä lailla valtakunnallisessa vammaispoliittisessa ohjelmassa tieto- ja viestintäteknologian esteettömyys ja saavutettavuus on nostettu yhdeksi tärkeäksi vammaispoliittiseksi tavoitteeksi. Näin ollen vammaispoliittisten ohjelmien erilaiset painotukset asettavat vammaiset kuntalaiset eriarvoiseen asemaan.

Simo Vehmaksen (2006) mukaan vammaisuutta ylläpitäviä, syrjiviä ja sortavia käsityksiä, arvoja, rakenteita ja käytänteitä voidaan purkaa ja muuttaa. Yksi keino tähän on kiinnittää huomiota poliittiseen kielenkäyttöön. Poliittinen kielenkäyttö on politiikan tekoa, ja poliitikkojen käyttämällä kielellä voi olla suuriakin merkityksiä tiettyjen ihmisryhmien kannalta (Jokinen 2016b, 179). Vammaispoliittisilla ohjelmilla voi olla

sekä käytännön toimenpiteisiin ulottuvia seurauksia että yleisempiä ideologisia seurauksia (ks. Jokinen 2016b, 180-181), mutta vammaispoliittisten ohjelmien ”toimenpiteiden juridinen velvoittavuus, perustavan laatuisuus tai kauaskantoisuus ovat eritasoisia” (VAMPO 2010, 18). Vammaispoliittisissa ohjelmissa korostunut retorinen puhetapa viljelee ideologisia ajatuksia ja tavoitteita, joita saattaa olla vaikea siirtää käytäntöön. Konkreettiset tavoitteisiin liittyvät keinot ja vastuutahot puuttuivatkin monesta ohjelmasta, jolloin esitetyt tavoitteet saattavat jäädä vain puheen asteelle.

Kielenkäyttö on osaltaan myös vallankäyttöä. Digitaalisiin palveluihin liittyvän kielenkäytön tarkastelu on merkityksellistä, koska sitä kautta voidaan tunnistaa ja analysoida mahdollisia epäoikeudenmukaisia valtarakenteita ja institutionaalista syrjintää. Huomion suuntaaminen käytettyyn kieleen auttaa ymmärtämään, millaisia merkityksiä digitaalisista palveluista ja vammaisista henkilöistä puhetavoilla luodaan. Vammaispoliittisissa ohjelmissa esiintyvien diskurssien yhteiskunnalliset, makrotason eksplisiittiset ja erityisesti implisiittiset merkitykset voivat vaikuttaa laajemmin digitaalisten palvelujen kehittämistyöhön. Jos esimerkiksi ajatellaan, että vammaisten henkilöiden vammat voivat estää tai rajoittaa digitaalisten palvelujen käyttämistä, digitaalisia palveluita ei välttämättä kehitetä riittävän esteettömiksi ja saavutettaviksi. Jos taas ajatellaan, että vammaisilla henkilöillä on oikeus yhdenvertaisiin digitaalisiin palveluihin ja heillä on mahdollisuus oppia ja kehittyä digitaalisten palvelujen käyttäjinä, lähtökohta digitaalisten palvelujen kehittämiseen on täysin toisenlainen.

Kaikkia palveluja ei kuitenkaan voida muuttaa digitaalisiksi. Digitaalisia palveluja suunniteltaessa on mietittävä kriittisesti, millaiset palvelut on tarkoituksenmukaista muuntaa digitaalisiksi. Esimerkiksi sosiaalityö on pohjimmiltaan työtä, joka perustuu ihmisten väliseen vuorovaikutukseen. Näin ollen kaikkia sosiaalityöhön liittyviä työtehtäviä ei voida muuttaa sähköiseksi - tarvitaan myös kasvokkain tapahtuvaa asiakastyötä. Myös Hannele Hyppösen ym. (2014, 6) ja Hannele Hyppösen ym. (2015, 129) mukaan digitaaliset palvelut eivät jatkossakaan voi kokonaan sosiaali- ja terveydenhuollossa korvata kasvokkaista asiointia, vaan ne voivat täydentää olemassa olevia palveluita. Digitaaliset palvelut voivat 1) tukea uuden, kustannustehokkaan ja

vaikuttavan palvelurakenteen toteuttamista sekä 2) auttaa turvaamaan eri alueiden asukkaille yhdenvertaiset mahdollisuudet terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseen sekä sellaisten sosiaali- ja terveydenhuollon peruspalvelujen saamisen, jotka eivät edellytä fyysistä käyntiä. Nämä tavoitteet voidaan kuitenkin saavuttaa vain, jos samanaikaisesti uudistetaan palveluprosesseja. (Hyppönen ym. 2014, 6; Hyppönen ym. 2015, 129.) Kehittämistyössä tulisi vammaisuuden sosiaalisen mallin pohjalta pohtia myös niitä yhteiskunnallisia rakenteita ja käytänteitä, jotka rajoittavat tai jopa estävät digitaalisten palvelujen käyttämistä. Näin voidaan tunnistaa niitä tekijöitä, jotka toimivat esteettömien ja saavutettavien palvelujen kehittämisen esteenä. Vammaispoliittisten tavoitteiden mukaisesti vammaisten henkilöiden oikeus yhdenvertaisiin digitaalisiin palveluihin tulee tarvittaessa mahdollistaa positiivisten erityistoimien kautta. Tällaisia erityistoimia ovat esimerkiksi erilaiset käytön apuvälineet, koulutus, ohjattu tai tuettu käyttö. Digitaalisten palvelujen selkeys, muokattavuus ja selkokieliisyys palvelevat joka tapauksessa kaikkia kansalaisia ja kuntalaisia.

Digitaalisia palveluja pohdittaessa on otettava huomioon se, että kaikille toimivan yhteiskunnan rakentaminen on haasteellista, koska yhteiskuntaa ei voida rakentaa yksittäisen kansalaisryhmän tai yksittäisen kansalaisen tarpeiden perusteella. On oleellista tiedostaa myös se, että esimerkiksi vaikeavammaisten henkilöiden kohdalla vahvaan tuki tai erityistoimet eivät välttämättä mahdollista digitaalisten palvelujen käyttämistä. (Vehmas 2012, 276-277.) Digitaalisten palvelujen käyttö vaatii tiettyjä edellytyksiä, ja vammaisten henkilöiden erilaisten tarpeiden huomiointi digitaalisia palveluja kehitettäessä onkin tärkeää (Tägström ym. 2012, 17). Yhdenvertaisten mahdollisuuksien takaaminen on tavoitteena kuitenkin mahdollista ja perusteltua (Vehmas 2005, 206-207). Digitaalisten palvelujen käyttöön vaadittavia taitoja, digitaalista osaamista voidaan kehittää. Siksi digitaalisten laitteiden ja erilaisten teknologioiden käyttämiseen liittyviä valmiuksia tulisi opettaa kaikille perusopetuksessa ja toisella asteella.

Luomalla mahdollisimman esteettömiä ja saavutettavia digitaalisia palveluja mahdollistetaan vammaispoliittisten tavoitteiden ja vammaisten henkilöiden oikeuk-

sien toteutuminen. Palvelut liittyvät kiinteästi monen vammaisen henkilön elämään ja parhaassa tapauksessa ne parantavat elämänlaatua ja mahdollistavat valtaistumisen tai ainakin osittaisen valtaistumisen. Vammaisten henkilöiden kokema mahdollinen syrjintä ja eriarvoisuus nostavat mielestäni valtaistumisen yhdeksi erittäin tärkeäksi tavoitteeksi vammaisten henkilöiden elämässä ja sosiaalityössä. Yhteiskunnan marginaalissa elävien vähemmistöryhmien valtaistuminen on kuitenkin vähittäinen prosessi - ei absoluuttinen lopputulos (Lee 2001, 4-5). Yhteisöjen ja yhteiskunnan tasolla valtaistuminen on kollektiivista toimintaa, jolla pyritään parantamaan yhteisön elämänlaatua ja eri organisaatioiden ja toimijoiden välistä vuorovaikutusta. Lainsäädäntö ja fyysiset ja sosiaaliset rakenteet luovat valtaistumiselle ulkoisia puitteita. Sisäisiä edellytyksiä ovat muun muassa arvot ja asenteet. (Järvikoski 1999, 111, 118.) Huomioitavaa kuitenkin on, että vaikeavammaiset ihmiset joutuvat edelleen taistelemaan omaa elämäänsä koskevasta vallasta sosiaalisissa suhteissaan (Kivistö 2014, 188). Siksi vammaisten henkilöiden valtaistuminen ja osallisuus tavoitteina ovat erityisen tärkeitä. Esimerkiksi digitaalisia palveluja kehitettäessä kehittäjäasiakkaiden roolin tulisi olla keskeinen. Myös Tägström ym. (2012, 17) korostavat asiakkaiden asiantuntemusta ja vaikutusmahdollisuuksien hyödyntämistä tuote- ja palvelusuunnittelussa.

Vammaisten henkilöiden kehittäjäasiakkuuden ja sitä kautta aktiivisen roolin lisäksi voidaan rakenteellisen sosiaalityön keinoin edistää digitaalisten palvelujen kehittämistä esteettömiksi ja saavutettaviksi. Rakenteellisen sosiaalityön kautta voidaan digitaalisia palveluja kehittäville yrityksille välittää tietoa eri käyttäjien tarpeista. Näin digitaalisia palveluja voidaan kehittää palvelemaan yhä paremmin eri käyttäjäryhmiä. Rakenteellisen sosiaalityön avulla voidaan vaikuttaa myös laajemmin yhteiskunnan rakenteisiin ja sosiaalipolitiikkaan. Sen kautta voidaan huolehtia esimerkiksi vähemmistöryhmien äänen kuuluviin saattamisesta. Kaikkien kansalaisten oikeus yhdenvertaisiin digitaalisiin palveluihin tulisi kirjata kaikkiin poliittisiin ohjelmiin niin kansallisella kuin paikallisella tasolla.

Tutkimukseni tavoitteena oli tuottaa laadullista tietoa siitä, millaisia merkityksiä digitaalisista palveluista vammaispoliittisessa kielenkäytössä luodaan. Tutkimustuloksia

voidaan hyödyntää valtakunnallisella ja paikallisella tasolla digitaalisten palvelujen kehittämistoimissa ja -hankkeissa. Lisäksi tutkimustulosten kautta voidaan arvioida kriittisesti nykyistä vammaispoliittista kielenkäyttöä ja kiinnittää tulevien vammaispoliittisten ohjelmien kielenkäyttöön huomiota jo laadintavaiheessa. Oma tutkimukseni keskittyi vammaispoliittisten ohjelmien kielenkäytön luomiin merkityksiin digitaalisista palveluista. Jatkotutkimusehdotuksena on tutkia digitalisaatiota ja digitaalisia palveluja vammaisten henkilöiden näkökulmasta, ja siten nostaa esiin vammaisten henkilöiden ääni ja tarkastelukulma. Mielenkiintoista olisi tutkia sitä, millainen suhde vammaisilla henkilöillä on teknologiaan ja miten he kokevat digitalisoituvat palvelut ja oman osallisuutensa jatkuvasti kehittyvässä verkkoyhteiskunnassa.

Lähteet

- Barnes Colin 1992: Disabeling imaginary and the media. An exploration of the principles for media representations of disabled people. The British Council of Organisations of Disabled people. Ryburn Publishing. Halifax.
- Bogdan Robert & Taylor Steven J. 1982: Inside Out. The Social Meaning of Mental Retardation. University of Toronto Press. Toronto.
- Clarkeburn Henriikka & Mustajoki Arto 2007: Tutkijan arkipäivän etiikka. Vastapaino. Tampere.
- Denzin Norman & Lincoln Yvonne S. 2008: The landscape of qualitative research. Sage. London.
- Eduskunta 2016. Vammaisten oikeuksien yleissopimuksen ratifiointi.
https://www.eduskunta.fi/FI/tietoeduskunnasta/kirjasto/aineistot/kotimainen_oikeus/LATI/Sivut/vammaisten-oikeuksien-yleissopimuksen-ratifiointi.aspx. Viitattu 30.6.2016.
- Euroopan digitaalistrategia 2010.
<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0245:FIN:FI:PDF>. Viitattu 26.4.2016.
- Euroopan vammaisstrategia 2010. Uudistettu sitoutuminen esteettömään Eurooppaan.
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0636:FIN:FI:PDF>. Viitattu 26.9.2016.
- Fairclough Isabela & Fairclough Norman 2012: Political discourse analysis. A method for advanced students. Routledge. London.
- Fairclough Norman 2001: Language and power. Pearson Education Limited. Harlow, England.
- Fairclough Norman 1997: Miten media puhuu. Suom. Virpi Blom & Kaarina Hazard. Vastapaino. Tampere.
- Haarni Ilkka 2006: Keskenäistä yhdenvertaisuutta. Vammaisten henkilöiden hyvinvointi ja elinolot Suomessa tutkimustiedon valossa. Helsinki: Stakes 6/2006.
- Hallitusohjelma 2015. Ratkaisujen Suomi. Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 29.2015.
http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/1427398/Ratkaisujen+Suomi_FI_YHDIS_TETTY_netti.pdf/801f523e-5dfb-45a4-8b4b-5b5491d6cc82. Viitattu 6.3.2016.
- Hand Martin 2008: Making Digital Cultures: Access, interactivity and authenticity. Ashgate Publishing Group. Ashgate e-Book. Ebrary kokoelma. Lapin yliopisto.
- Hokkanen Liisa 2009: Empowerment valtaistumisen ja voimaantumisen dialogina. Teoksessa Mäntysaari, Pohjola & Pösö (toim.): Sosiaalityö ja teoria. PS-Kustannus. Jyväskylä, 315-337.
- Hyppönen Hannele 1999: Käyttäjistä muokkaajiksi: Ikääntyvien ja vammaisten henkilöiden osallistuminen kaikille sopivaan suunnitteluun. Teoksessa Nouko-Juvonen. Pyörätuolitango – näkökulmia vammaisuuteen. Edita Publishing Oy. Helsinki, 127-150.
- Hyppönen Hannele, Hyry Jaakko, Valta Kati & Ahlgren Saija 2014: Sosiaali- ja terveydenhuollon sähköinen asiointi – kansalaisten kokemukset ja tarpeet. THL:n raportti 33/2014.

- http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/125597/URN_ISBN_978-952-302-4106.pdf?sequence=1. Viitattu 29.3.2016.
- Hyppönen Hannele, Hämäläinen Päivi & Reponen Jarmo (toim.) 2015: E-health and e-welfare of Finland. Check point 2015. National Institute for Health and Welfare. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-563-9>. Viitattu 1.5.2016.
- Jokinen Arja 2016a: Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin. Teoksessa Jokinen, Juhila & Suoninen (toim.) 2016: Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö. Vastapaino. Tampere, 249-265.
- Jokinen Arja 2016b: Poliitikkojen puheet puntarissa. Kaupunginvaltuutettujen asunnottomuuspuheiden retoriikka. Teoksessa Jokinen, Juhila & Suoninen (toim.) 2016: Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö. Vastapaino. Tampere, 179-211.
- Jokinen Arja & Juhila Kirsi 2016: Valtasuhteiden analysoiminen. Teoksessa Jokinen, Juhila & Suoninen (toim.) 2016: Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö. Vastapaino. Tampere, 75-104.
- Jokinen Arja, Juhila Kirsi & Suoninen Eero 2016: Diskursiivinen maailma: Teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet. Teoksessa Jokinen, Juhila & Suoninen (toim.) 2016: Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö. Vastapaino. Tampere, 23-50.
- Juhila Kirsi 2016: Tutkijan positiot. Teoksessa Jokinen Arja, Juhila Kirsi & Suoninen Eero (toim.) 2016: Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö. Vastapaino. Tampere, 411-443.
- Järvikoski, A., Härkää, K. & Pättikangas, M. 1999: Vammaisen henkilön valtaistuminen - palvelujärjestelmän avulla vai ilman sitä? Teoksessa Nouko-Juvonen (toim.) Pyörätuolitango. Näkökulmia vammaisuuteen. Edita. Helsinki, 103-126.
- Katsui Hisayo 2005: Towards Equality. Creation of the Disability Movement in Central Asia. Department of social policy and institute of development studies. Kynnys ry. Väitöskirja. Helsinki.
- Kiviniemi Kari 2010: Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Aaltola & Valli (toim.). Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS-Kustannus. Jyväskylä, 70-85.
- Kivistö Mari 2014: Kolme ja yksi kuvaa osallisuuteen: monimenetelmällinen tutkimus vaikeavammaisten ihmisten osallisuudesta toimintana, kokemuksena ja kielenkäyttönä. Lapin yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Väitöskirja.
- Kohti esteetöntä viestintää 2010. Toimenpideohjelman seurantaraportti. Liikenne- ja viestintäministeriö. Julkaisuja 5/2010.
- Korhonen Rauno 2016: Sähköinen asiointi ja viestintä julkisella sektorilla. Teoksessa Niemi (toim.) Oikeus tänään. Osa 1. Lapin yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja. Sarja C 64, 274-379.
- Korpi Jari 1996: Vammaisten henkilöiden asema vähemmistönä Suomessa. Teoksessa Dahlgren, Kortteinen, Lång, Pentikäinen & Scheinin. Vähemmistöt ja niiden syrjintä Suomessa. Ihmisoikeusliitto r.y.:n julkaisusarja 4. Yliopistopaino. Helsinki, 133-154.
- Kupari Kaisa 2007: Diskurssianalyttinen tutkimus kehitysvammaisten henkilöiden haastavaa käyttäytymistä koskevista lehtiartikkeleista. Jyväskylän yliopisto. Erityispedagogiikan laitos. Pro gradu -tutkielma.

- Kuparinen Riitta 2005: "Ei meidän naapuriin" Tapaustutkimus asukasyhteisön suhtautumisesta kehitysvammaisten asuntolan rakentamiseen. Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta. Väitöskirja.
- Kärki Jarmo & Ryhänen Miia 2015: Tieto- ja viestintäteknologian käyttö sosiaalihuollossa vuonna 2014. Raportti 20/2015. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://www.julkari.fi/handle/10024/129708>. Viitattu 5.6.2016.
- Laine Timo: Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Aaltola & Valli (toim.). Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS-Kustannus. Jyväskylä, 28-45.
- Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 23.6.1977/519.
- Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 3.4.1987/380.
- Lee Judith A. B. 2001: The empowerment approach to social work practice: building the beloved community.
- Leppälä Heli 2014: Vammaisuus hyvinvointivaltiossa. Invalideiksi, vajaamielisiksi tai kehitysvammaisiksi määriteltyjen kansalaisasema suomalaisessa vammaispolitiikassa 1940-luvun taitteesta vuoteen 1987. Turun yliopisto. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Väitöskirja.
- Metsämuuronen Jari 2009: Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. International Methelp Oy. Helsinki.
- Meyer Michael 2001: Between theory, method, and politics: positioning of the approaches to CDA. Teoksessa Wodak & Meyer. Methods of critical analysis. Sage. London, 14-31.
- Moilanen Pentti & Rähkä Pekka 2010: Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa Aaltola & Valli (toim.). Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS-Kustannus. Jyväskylä, 46-69.
- Muistio 26.9.2016. Julkisen hallinnon digitalisaation ja ICT-muutokset maakunta- ja sote-uudistuksessa. Hallituksen linjaukset toimeenpanon varmistamiseksi. http://stm.fi/documents/1271139/1979378/Julksen+hallinnon+digitalisaatio+ja+ICT-muutokset+maakunta-+ja+sote+-uudistuksissa_Hallituksen+linjaukset+toimeenpanon+varmistamiseksi+26.9.2016.pdf/f3e4fb54-52e9-459b-82dd-0a9228c837fd. Viitattu 28.9.2016.
- Mäkinen Maarit 2009: Digitaalinen voimistaminen paikallisten yhteisöjen kehittämisessä. Tampereen yliopistopaino. Tampere.
- Norris Pippa 2001: Digital divide. Civic engagement, information poverty, and the internet worldwide. University Press. Cambridge.
- Niemelä Reko 2015: Inclusive practices in a Finnish pre-primary school context. Helsingin yliopisto. Käyttäytymistieteellinen tiedekunta. Väitöskirja.
- Nieminen Liisa 2006: Lapsuudesta vanhuuteen. Perus- ja ihmisoikeuksien merkitys eri ikävaiheissa. Edita. Helsinki.
- Nygård Toivo 1996: Vammaisten historia - marginaaliryhmien historiaa. Teoksessa Nygård & Tuunainen (toim.) Avun kohteesta itsensä auttajaksi. Katsaus Suomen vammaishistoriaan. Atena Kustannus Oy. Jyväskylä, 27-46.
- Oliver Michael 1996: Understanding disability. From theory to practise. Palgrave. New York.

- Oliver Michael 2013: The social model of disability. The thirty years on. *Disability & Society* 28 (7), 1024-1026.
- Paloheimo Heikki & Wiberg Matti 1997: *Politiikan perusteet*. WSOY. Porvoo.
- Parton Nigel & O'Byrne Patrick 2000: *Constructive social work. Towards a new practice*. St. Martin's Press, Inc. New York.
- Pietikäinen Sirpa & Mäntynen Anne 2009: *Kurssi kohti diskurssia*. Vastapaino. Tampere.
- Pohjola, Anneli 2014: Rakenteellisen sosiaalityön paikannuksia. Teoksessa Pohjola Anneli & Laitinen Merja & Seppänen Marjaana (toim.). *Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014*. UNIPress, 16-36.
- Reinikainen Marjo-Riitta 2007: *Vammaisuuden sukupuolittuneet ja sortavat diskurssit. Yhteiskunnallis-diskursiivinen näkökulma vammaisuuteen*. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Väitöskirja.
- Roivas Seppo 2009: *Tietoyhteiskunnan lupaus*. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy.
- Ronkainen Suvi, Pehkonen Leila & Lindblom-Yläne Sari 2011: *Tutkimuksen voimasanat*. WSOYpro. Helsinki.
- Ruostetsaari Ilkka 2013: Suomen poliittinen järjestelmä: valtasuhteiden muutokset 1990-luvun alun jälkeen. Teoksessa Forsberg & Raunio (toim.) *Politiikan muutos*. Vastapaino. Tampere, 77-121.
- Räty Tapio 2010: *Vammaispalvelut. Vammaispalvelujen soveltamiskäytäntö*. Kynnys ry.
- Saarenpää Ahti 2016: *Oikeusinformatiikka*. Teoksessa Niemi (toim.) *Oikeus tänään*. Osa 1. Lapin yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja. Sarja C 64, 67-273.
- Shakespeare Tom 2006: *Disability rights and wrongs*. Routledge. London.
- Silverman David 2000: *Doing qualitative research. A practical handbook*. Sage. London.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2016a. *Vammaispolitiikka*.
<http://stm.fi/vammaispolitiikka>. Viitattu 30.6.2016.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2016b. *Vammaislainsäädännön uudistus*.
<http://stm.fi/vammaislainsaadannon-uudistus>. Viitattu 21.8.2016.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2016c. *Tietojärjestelmähankkeet*.
<http://stm.fi/tietojarjestelmahankkeet>. Viitattu 29.9.2016.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2016d. *Hallitus linjasi sote- ja maakuntauudistuksen digitalisaatiota*.
http://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/hallitus-linjasi-sote-ja-maakuntauudistuksen-digitalisaatiota. Viitattu 27.9.2016.
- Suomen perustuslaki 11.6.1999/731.
- Suomi Reima 2011: *Tietotekniikan vallankumous - ainutlaatuista ja niin tavallista*. Teoksessa Laakkonen, Lamminpää & Malaprade (toim.). *Informaatioteknologian filosofia*. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi, 237-257.
- Suoninen Eero 2016a: *Kielenkäytön vaihtelevuuden analysoiminen*. Teoksessa Jokinen, Juhila & Suoninen (toim.) 2016: *Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Vastapaino. Tampere, 51-74.
- Suoninen 2016b: *Näkökulma sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen*. Teoksessa Jokinen, Juhila & Suoninen (toim.) 2016: *Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Vastapaino. Tampere, 221-248.
- Talsi Noora 2014: *Kodin koneet. Teknologioiden kotouttaminen, käyttö ja vastustus*. Itä-Suomen yliopisto. http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-1376-0/urn_isbn_978-952-611376-0.pdf. Viitattu 23.1.2016. Viitattu 5.6.2016.

- Teittinen Antti 2000: Miten tutkia vammaisuutta yhteiskunnallisena kysymyksenä. Jyväskylän Yliopiston sosiologian julkaisuja 65/2000.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2016. Suomen vammaispoliittinen ohjelma VAMPO. <https://www.thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/hankkeet-ja-ohjelmat/suomen-vammaispoliittinen-ohjelma-vampo>. Viitattu 28.9.2016.
- Tilastokeskus 2014. Väestön tieto- ja viestintätekniikan käyttö 2015. http://www.stat.fi/til/sutivi/2015/sutivi_2015_2015-11-26_fi.pdf. Viitattu 19.4.2016.
- Tossebro Jan 2006: Deinstitutionalisaatio – Kehitysvammaisiin henkilöihin kohdistuvan politiikan ja palvelujen muuttumisesta. Teoksessa Teittinen (toim.) Vammaisuuden tutkimus. Yliopistopaino. Helsinki, 173-210.
- Tägström Jenny, Baekgaard Anne, Teittinen Antti, Dahlberg Anna, Hjernstad Grete, Lagercrantz Helena, Laurent Johanna & Flo Ragna 2012: Trender i funktionshinderpolitiken i Norden. Rapport. Nordens Välfärdscenter. <http://www.nordicwelfare.org/PageFiles/8988/Omvardsanalys.pdf>. Viitattu 25.9.2016.
- VAMPO 2010. Vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle. Suomen vammaispoliittinen ohjelma 2010-2015.
- Valtiovarainministeriö 2016. Digitalisaatio. <http://vm.fi/digitalisaatio>. Viitattu 24.4.2016.
- van Dijk Teun A. 2001: Multidisciplinary CDA: a plea for diversity. Teoksessa Wodak & Meyer. *Methods of critical analysis*. Sage. London, 95-120.
- van Dijk Teun A. 2009: Critical discourse analysis: a sociocognitive approach. Teoksessa Wodak & Meyer (toim.) *Methods of critical discourse analysis*. Sage. London, 62-85.
- VANE 2016. Valtakunnallisen vammaisneuvoston verkkosivut. <http://www.vane.to>. Viitattu 15.6.2016.
- Vehkakoski Tanja 2006a: Leimattu lapsuus? Vammaisuuden rakentuminen ammatti-ihmisten puheessa ja teksteissä. Jyväskylän yliopisto. *Jyväskylä studies in education, psychology and social research*. Väitöskirja.
- Vehkakoski Tanja 2006b: Ominaisuuksista oireyhtymiksi. Neuropsykiatriset diagnoosit ja neurotieteelliset selitysmallit vammaisuuden tuottajina. Teoksessa Teittinen (toim.) *Vammaisuuden tutkimus*. Yliopistopaino. Helsinki, 237-264.
- Vehmas Simo 2006: Kehitysvammaisuus, etiikka ja sosiaalinen vammaistutkimus. Teoksessa Teittinen (toim.) *Vammaisuuden tutkimus*. Yliopistopaino. Helsinki, 211-236.
- Vehmas Simo 2005: Vammaisuus. Johdatus historiaan, teoriaan ja etiikkaan. *Gaudeamus*. Helsinki.
- Vehmas Simo 2012: Vammaisuus kulttuurisena konstruktiona. Teoksessa Honkasalo & Salmi (toim.) *Terveyttä kulttuurin ehdoilla. Näkökulmia kulttuuriseen terveystutkimukseen*. Turun yliopisto. Turku, 269-289.
- Visala Seppo 2011: Miten informaatioteknologia muuttaa olemistamme? Teoksessa Laakkonen, Lamminpää & Malaprade (toim.). *Informaatioteknologian filosofia*. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi, 141-159.
- Watling Sue & Rogers Jim 2012: *Social Work in a Digital Society*. Sage. London.

Wodak Ruth 2001: What CDA is about - a summary of its history, important concepts and its developments. Teoksessa Wodak & Meyer. Methods of critical analysis. Sage. London, 1-13.

Yhdenvertaisuuslaki 30.12.2015/1325.

YK:n yleissopimus 2015. YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sopimuksen valinnainen pöytäkirja. Suomen YK-liitto.

http://www.ykliitto.fi/sites/ykliitto.fi/files/vammaisten_oikeudet_2016_net.pdf.

Viitattu 10.11.2016.

LIITE 1

Luettelo tutkimusaineistosta

Poliittiset ohjelmat:

KD:n vammaispoliittinen ohjelma 2012

Omaehtoista elämää. Keskustan vammaisia ihmisiä koskeva linjaus 2014

SDP:n vammaispoliittinen ohjelma 2016

Vihreän liiton vammaispoliittiset tavoitteet 2006, päivitetty 2015

Kuntien ja kuntayhtymien vammaispoliittiset ohjelmat:

Helsingin vammaispoliittinen selvitys 2010

Hämeenlinnan kaupungin vammaispoliittinen ohjelma Omaehtoista elämää 2012-2015

Imatran vammaispoliittinen ohjelma 2011-2016

Jyväskylän vammaispoliittinen ohjelma Omaehtoisen elämän aalloilla 2010–2015

Kaarinan vammaispoliittinen ohjelma vuosille 2016-2018

Kangasalan kunnan vammaispoliittinen ohjelma Kangasala kaikille 2013-2020

Kiuruveden vammaispoliittinen ohjelma 2012

Kouvolan kaupungin vammaispoliittinen ohjelma 2010

Kotkan vammaispoliittinen ohjelma 2013-2016 Vammaisena Kotkassa

Lahden kaupungin vammaispoliittinen ohjelma Lahti, kaupunki kaikille 2011-2016

Lapinlahden vammaisneuvoston vammaispoliittinen ohjelma valtuustokaudelle 2013-2017

Lohjan vammaispoliittinen ohjelma Omaehtoista elämää 2012-2015

Naantalın kaupungin vammaispoliittinen ohjelma vuoteen 2015

Pieksämäen kaupungin vammaispoliittinen ohjelma Pieksämäki kaikille 2012-2015

Porvoon vammaispoliittinen ohjelma 2014-2020

Riihimäen seudun vammaispoliittinen ohjelma vuosille 2015-2020

Rovaniemen kaupungin vammaispoliittinen ohjelma 2012-2020

Salon kaupungin vammaispoliittinen ohjelma 2013-2020

Seinäjoen kaupungin vammaispoliittinen ohjelma vuoteen 2015

Sipoon vammaispoliittinen ohjelma 2013-2016

Tampereen kaupungin esteettömyysohjelma 2009-2016

Valkeakosken vammaispoliittinen ohjelma 2013-2015

Vantaan vammaispoliittinen ohjelma ja toimenpidesuunnitelma Wampo -tilaa kaikille
2012-2016